

Jaarverslag

2017

Versie: 1.0
Datum: 12 juni 2018
Auteur: Pensioenbureau SPHDHV
Status: Definitief

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	4
2.	Kerncijfers	5
2.1	Kerncijfers compartiment SPH	5
2.2	Kerncijfers compartiment SPDHV	7
3.	Verslag van het bestuur	9
3.1	Het jaar 2017	9
3.2	Bestuur en commissies	10
3.3	Geschillen	10
3.4	Bij NN opgebouwde aanspraken	10
3.5	Dekkingsgraad	10
3.6	Toeslagen	12
3.7	Herstelplan compartiment SPDHV	13
3.8	Gebeurtenissen na balansdatum	14
3.9	Vooruitblik 2018	14
4.	Het pensioenfonds	15
4.1	Profiel	15
4.2	Missie	15
4.3	Visie	15
4.4	Strategie	15
4.5	Doelstelling	15
4.6	Uitvoeringsovereenkomst	16
4.7	Compartimenten	16
4.8	Pensioenregeling	16
5.	Organisatiestructuur	18
5.1	Bestuur	18
5.2	Bestuurscommissies	19
5.3	Verantwoordingsorgaan	21
5.4	Visitatiecommissie	22
5.5	Pensioenbureau	22
5.6	Externe ondersteuning	22
5.7	Uitbesteding	22
5.8	Compliance officer	23
6.	Governance-aspecten	24
6.1	Code Pensioenfondsen	24
6.2	Deskundigheidsbevordering	24
6.3	Gedragscode	24
6.4	Beloningsbeleid	24
7.	Risicomanagement	26
7.1	Risicohouding en haalbaarheidstoets	26
7.2	Doelstelling risicomanagement	27
7.3	Risico's	28
8.	Financiën compartiment SPH	31
8.1	Beleggingen compartiment SPH	31
8.2	Financiële paragraaf compartiment SPH	32
8.3	Herstelplan compartiment SPH	33
8.4	Actuariële analyse compartiment SPH	33
8.5	Uitvoeringskosten compartiment SPH	34
8.6	Premie compartiment SPH	38

9.	Financiën compartiment SPDHV	40
9.1	Beleggingen compartiment SPDHV	40
9.2	Financiële paragraaf compartiment SPDHV	41
9.3	Herstelplan compartiment SPDHV.....	41
9.4	Actuariële analyse compartiment SPDHV	42
9.5	Uitvoeringskosten compartiment SPDHV	43
9.6	Premie compartiment SPDHV	45
10.	Verantwoordingsorgaan.....	48
10.1	Oordeel over 2017	48
10.2	Reactie van het bestuur	51
11.	Visitatiecommissie	52
11.1	Verslag van de visitatiecommissie	52
11.2	Reactie van het bestuur	54
12.	Personalia	55
12.1	Bestuur.....	55
12.2	Nevenfuncties bestuursleden	55
12.3	Pensioenbureau	56
12.4	Nevenfuncties directie Pensioenbureau	56
12.5	Verantwoordingsorgaan.....	56
12.6	Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan	57
12.7	Visitatiecommissie	57
12.8	Externe ondersteuning.....	57
13.	Geconsolideerde jaarrekening SPHDHV	58
13.1	Balans per 31 december 2017 (geconsolideerd)	58
13.2	Staat van baten en lasten (geconsolideerd)	60
13.3	Kasstroomoverzicht (geconsolideerd)	63
13.4	Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling	65
13.5	Overig	68
14.	Toelichting jaarrekening voor compartiment SPH	69
14.1	Toelichting behorende tot de jaarrekening 2017.....	69
14.2	Bestemming van het saldo van baten en lasten	91
14.3	Gebeurtenissen na balansdatum	91
14.4	Actuariële verklaring	92
15.	Toelichting jaarrekening voor compartiment SPDHV	92
15.1	Toelichting behorende tot de jaarrekening 2017.....	94
15.2	Bestemming van het saldo van baten en lasten	115
15.3	Gebeurtenissen na balansdatum	115
15.4	Actuariële verklaring	115
16.	Overig	115
16.1	Verklaring compliance officer	117
16.2	Controleverklaring onafhankelijke accountant	117
17.	Pensionering en overlijden SPH	125
18.	Pensionering en overlijden SPDHV	126
19.	Begrippenlijst.....	127

1. Voorwoord

Beste lezer,

Met veel plezier mag ik hierbij het Jaarverslag 2017 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV aanbieden.

Dit jaarverslag vertelt u alles over het derde jaar van het multi-ondernemingspensioenfonds (multi-opf) HaskoningDHV.

Belangrijk in dit jaar was de visie op de (middel)lange termijn van het fonds, het daaruit voortvloeiende onderzoek naar de mogelijkheden om de compartimenten samen te voegen en het door ontwikkelen van het risicomanagement. Er is veel overleg geweest met de onderneming, ondernemingsraad en het verantwoordingsorgaan over de wijze waarop samenvoeging vorm kan krijgen. Tevens zijn er enkele wijzigingen in de beleggingsportefeuilles doorgevoerd En is het beleid ten aanzien van verantwoord beleggen verder uitgewerkt.

Het jaarverslag bestaat uit het bestuursverslag, met waar nodig onderscheid ten aanzien van bijzonderheden per compartiment (tot en met hoofdstuk 9), een balans, staat van baten en lasten, kasstroomoverzicht en grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling en afzonderlijke toelichtingen per compartiment. Het bestuur heeft op 12 juni 2018 de jaarrekening voor het jaar 2017 vastgesteld.

U vindt in dit document ook het verslag van de visitatiecommissie en het algemene oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2017, inclusief de reacties van het bestuur.

Tot slot: het uitwerken van de samenvoeging van de compartimenten vraagt veel van iedereen die er bij is betrokken. Ik wil dan ook iedereen die daaraan een bijdrage heeft geleverd en levert van harte bedanken voor de grote inzet.

Een jaarverslag blijft vaak een technisch document dat niet voor iedereen even gemakkelijk leesbaar is. Daarom ben ik blij dat we ook dit jaar weer (voor de tweede keer) een kortere, meer toegankelijke versie publiceren op onze website. Ik nodig u dan ook van harte uit om een kijkje te nemen op www.pensioenfondshaskoningdhv.nl.

Henriëtte de Lange
Voorzitter

2. Kerncijfers

2.1 Kerncijfers compartiment SPH

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	1.093	1.193	1.306	1.445	1.504
Gewezen deelnemers	1.733	1.672	1.590	1.514	1.475
Pensioengerechtigden	677	662	653	639	612
	3.503	3.527	3.549	3.598	3.591
Verleende toeslagen					
Werknemers (1)	1,32%	1,53%	0,87%	0,00%	0,00%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (1)	0,73%	0,54%	0,38%	0,00%	0,00%
Eénmalige verhoging aanspraken garantiecontract NN (2)			1,60%		
Pensioenuitvoering (x € 1.000)					
Feitelijke ontvangen premie	13.561	14.245	15.005	16.387	16.929
Kostendekkende premie (3)	11.563	13.276	13.865	-	-
Feitelijk betaalde herverzekeringspremie	-	-	-	12.671	12.146
Uitkeringen	9.994	9.627	9.268	8.968	8.634
Kosten pensioenbeheer (4)	1.340	929	1.018	1.397	964
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (5) (€ per deelnemer)	740	487	504	665	447
Vermogenssituatie en solvabiliteit (x € 1.000)					
Pensioenvermogen voor risico fonds	589.953	593.600	545.192	500.869	402.857
Pensioenvermogen voor risico deelnemers	1.736	1.767	1.741	1.835	1.546
Technische Voorzieningen (x € 1.000):					
Voor risico fonds: "nieuwe opbouw"	62.710	42.868	18.910	-	-
Voor risico fonds: kostenvoorziening	2.319	2.319	2.232	2.220	-
Afgedekt door garantiecontract o.b.v. RTS/UFR	461.301	477.909	447.606	417.635	336.378
Voor risico deelnemers	1.736	1.767	1.741	1.835	1.546
Aanwezige dekkingsgraad	112,1%	113,4%	116,2%	119,3%	119,8%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde 12 maanden)(6)	112,5%	112,9%	117,6%	-	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad	101,6%	101,5%	101,4%	101,0%	101,0%
Vereiste dekkingsgraad	104,1%	102,5%	101,4%	101,0%	101,0%
Gemiddelde rekenrente voor TV (nominaal)					
Nominale rente risico fonds	1,69%	1,58%	1,98%		
Nominale rente herverzekerd deel	1,55%	1,40%	1,77%	2,02%	2,85%

	2017	2016	2015	2014	2013
Beleggingsportefeuille (x € 1.000)					
Voor risico fonds: EV/Eigen Beheer (7)	129.862	77.654	82.953	69.115	34.329
Voor risico fonds: nieuwe opbouw	-	34.904	12.177	-	-
Voor risico deelnemers	1.736	1.767	1.741	1.835	1.546
Garantiecontract Nationale-Nederlanden (x € 1.000)					
Technische voorziening o.b.v. 4% rekenrente	259.956	260.810	255.119	252.752	245.592
Belegd vermogen gesepareerd depot	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	374.880	315.366
Aandeel technisch resultaat	0	-762	-844	708	1.184
Kosten vermogensbeheer (% van gesepareerd depot)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	0,25%	0,21%
Beleggingsrendement	4,8%	6,9%	4,6%		
Benchmarkrendement (8)	4,2%	6,9%	5,3%		
Kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,42%	0,42%	0,51%		

- 1) Een eventuele toeslag wordt toegekend per 1 april van elk jaar. De toeslag is voorwaardelijk. Zie voor detaillering Hoofdstuk 3.6 en 14.1.9.
- 2) De eenmalige verhoging van de aanspraken en ingegane pensioenen uit NN garantie contract geldt voor alle deelnemers. Dit is een compensatie voor het opgeven van de overrentedeling.
- 3) De kostendeekkende premie wordt vastgesteld op basis van fondsgrondslagen en een gedempt premiebeleid. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.6 en 14.1.17.
- 4) Vanaf 2015 worden de algemene kosten verdeeld over pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de nader uitgewerkte 'Aanbevelingen uitvoeringskosten' van de Pensioenfederatie. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.5 en 14.1.25.
- 5) De kosten per deelnemer zijn berekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.5.
- 6) In de beleidsdekkingsgraad van 2017 is met terugwerkende kracht vanaf januari 2017 een voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten van € 3 miljoen verwerkt. De terugwerkende kracht was nodig in verband met een prudente toeslagberekening gebaseerd op de beleidsdekkingsgraad. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.
- 7) In september 2017 zijn de portefeuille Eigen Vermogen (EV) en Nieuwe Opbouw samengevoegd tot portefeuille Eigen Beheer. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.1 en 14.1.1.
- 8) Dit is het rendement van de portefeuille als deze conform de strategische mix belegd zou zijn in de door het fonds gekozen benchmarks (beursindices) voor de afzonderlijke beleggingscategorieën.

Kerncijfers zijn een samenvattende weergave. Verklarende begrippenlijst is te vinden in Hoofdstuk 19.

2.2 Kerncijfers compartiment SPDHV

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	1.629	1.525	1.428	1.423	1.465
Gewezen deelnemers	2.270	2.152	2.060	1.968	2.013
Pensioengerechtigden	1.191	1.167	1.168	1.118	1.081
	5.090	4.844	4.656	4.509	4.559
Verleende toeslagen					
Werknemers (1)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Gewezen werknemers en pensioengerechtigden (1)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Pensioenuitvoering (x € 1.000)					
Feitelijke ontvangen premie	17.408	16.912	16.199	16.339	18.292
Kostendeekkende premie (2)	13.641	13.926	13.377	15.455	17.602
Uitkeringen	21.786	21.542	21.127	20.383	20.069
Kosten pensioenbeheer (3)	791	543	810	565	445
Kosten pensioenbeheer per deelnemer (4) (€ per deelnemer)	287	205	315	222	170
Vermogenssituatie en solvabiliteit (x € 1.000)					
Pensioenvermogen	823.259	783.895	726.073	710.382	616.204
Technische Voorziening	752.850	765.178	709.425	676.051	572.288
Aanwezige dekkingsgraad	109,4%	102,4%	102,4%	105,1%	107,7%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde 12 maanden)	107,7%	96,2%	104,4%	108,3%	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%
Vereiste dekkingsgraad	123,8%	123,0%	124,9%	118,2%	119,8%
Gemiddelde rekenrente voor TV (nominaal)	1,51%	1,35%	1,71%	1,88%	2,75%
Beleggingsportefeuille (x € 1.000)					
Vastgoed	65.963	62.621	55.789	53.360	40.325
Aandelen	366.059	362.883	316.411	301.595	266.375
Vastrentende waarden (5)	360.649	326.034	323.266	325.865	272.863
Grondstoffen	30.263	32.662	28.493	27.850	30.525
Liquide middelen	2.874	1.996	4.158	3.918	7.769
	825.808	786.196	728.117	712.588	617.857
Beleggingsrendement	5,9%	9,0%	3,3%	17,0%	5,6%
Benchmarkrendement (6)	5,7%	8,7%	3,7%	16,4%	4,9%
Kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,40%	0,36%	0,40%	0,43%	0,48%

- 1) Een eventuele toeslag wordt toegekend per 1 april van elk jaar. De toeslag is voorwaardelijk. Zie voor detaillering Hoofdstuk 3.6 en 15.1.9.
- 2) Vanaf 2012 is de kostendekkende premie gedempt. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.6 en 15.1.17.
- 3) Vanaf 2013 worden de algemene kosten verdeeld over pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de nader uitgewerkte “Aanbevelingen uitvoeringskosten” van de Pensioenfederatie. Deze verdeling is in 2014 aangepast aan het Besluit van 12 december 2014 tot wijziging van het Besluit uitvoering Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling in verband met transparantie over uitvoeringskosten en enige andere wijzigingen. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.5 en 15.1.25.
- 4) De kosten per deelnemer zijn berekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.5.
- 5) SPHDHV heeft met ingang van oktober 2016 een (discretionair) mandaat aan PIMCO Europe Limited verstrekt voor het individuele beheer van de vastrentende waarden uit de beleggingsportefeuille in het compartiment SPDHV. Volgens onze strategische mix valt dit (discretionair) mandaat volledig onder vastrentende waarden. Zie voor detaillering Hoofdstuk 15.1.1 en 15.1.13.
- 6) Dit is het rendement van de portefeuille als deze conform de strategische mix belegd zou zijn in de door het fonds gekozen benchmarks (beursindices) voor de afzonderlijke beleggingscategorieën.

Kerncijfers zijn een samenvattende weergave. Verklarende begrippenlijst is te vinden in Hoofdstuk 19.

3. Verslag van het bestuur

3.1 Het jaar 2017

Per kwartaal worden hieronder de belangrijkste werkzaamheden en bestuursbesluiten samengevat.

Eerste kwartaal

In het eerste kwartaal van het jaar besteedde het bestuur zoals gewoonlijk veel aandacht aan de financiële aspecten van het pensioenfonds. Op basis van de (voorlopige) dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad per eind 2016 kon het bestuur de toeslag per 1 april 2017 voor compartiment SPH vaststellen. En moest het bestuur constateren dat een toeslag voor het Compartiment SPDHV niet mogelijk was. Daarnaast noopte de lage dekkingsgraad in compartiment SPDHV tot een actualisering van het herstelplan. Ook stelde het bestuur in het eerste kwartaal de definitieve begroting voor 2017 vast. De visitatie over 2016 heeft in het eerste kwartaal 2017 plaats gevonden.

Er zijn verkiezingen geweest voor de vacatures die per 1 januari 2018 ontstaan in verband met het aftreden per die datum van de 2 bestuurders namens de pensioengerechtigden. De gekozenen zijn vanaf maart 2017 bij de vergaderingen aanwezig geweest. In het eerste kwartaal zijn de laatste puntjes op de i gezet voor het zelf administreren van de garantieaanspraken bij NN. Er is een ALM-studie gestart (die minimaal eens per drie jaar dient te worden uitgevoerd) om economische scenario's, uitgangspunten, rendementen en risico's (volatiliteit) te actualiseren en te herijken en een actueel zicht te krijgen op de uitkomsten van de pensioenresultaten voor beide compartimenten.

Tweede kwartaal

Het tweede kwartaal stond traditioneel in het teken van het jaarverslag. Bestuur en pensioenbureau besteden hier jaarlijks veel tijd aan. Omdat een goede verslaglegging en (financiële) verantwoording van belang is, maar vanuit communicatief oogpunt het jaarverslag niet het meest geschikte medium is om de belanghebbenden te informeren is naast het jaarverslag ook een kortere en meer toegankelijke versie opgesteld. Er is afscheid genomen van de directeur en de bestuurssecretaris en deze zijn begin april opgevolgd door een ad-interim directeur en bestuurssecretaris. Ondanks de wijzigingen in de bezetting is het gelukt om het jaarwerk op tijd af te ronden. Verder is het uitbestedingsmandaat vastrentende waarden en leidraad renteafdekking voor compartiment SPDHV aangepast. Er is een noodprocedure opgesteld, wat te doen in het geval van calamiteiten. Het bestuur heeft tijdens een heil sessie opties voor de toekomst neder onderzocht en heeft geconstateerd dat de dekkingsgraden van de twee compartimenten minder ver uiteen komen te liggen. Hierdoor kwam nadenken over een eventuele samenvoeging op de agenda van het bestuur.

Derde kwartaal

In het derde kwartaal is er onderzoek gedaan m.b.t. een mogelijke samenvoeging van de compartimenten (project samenvoegen). Dit naar aanleiding van de uitkomsten van de ALM-studie (die aantoonde dat de pensioenuitkomsten in de toekomst verder uit elkaar gaan lopen), de wens om te komen tot één pensioenregeling die voor alle medewerkers van RHDHV hetzelfde uitwerkt en de elkaar naderende dekkingsgraden. Daarnaast is vanaf 1 januari 2021 de rechtsvorm multi-opf voor een pensioenfonds niet meer toegestaan. Verder is er veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van Control Frameworks om de interne processen beter vast te leggen en het risicobeheer te verbeteren en aantoonbaar te maken. In het kader van kosten efficiency en vereenvoudiging zijn de twee beleggingsportefeuilles van compartiment SPH samengevoegd tot één eigen beheer portefeuille. Tevens zijn de beleggingsportefeuilles voor het grootste deel omgezet naar verantwoord beleggen (ESG) portefeuilles. Er is een start gemaakt met de voorbereiding op de nieuwe wet op de privacy: Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) die van kracht zal worden op 25 mei 2018. Doordat de wettelijke (fiscale) pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 is verhoogd van 67 naar 68 jaar moest de pensioenregeling aangepast worden. De sociale partners hebben (na overleg met het bestuur van het pensioenfonds) besloten om de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar te handhaven onder een gelijktijdige verlaging van het opbouwpercentage. Dit is fiscaal toegestaan. In het derde kwartaal zijn er informatiebijeenkomsten gehouden voor de deelnemers en is gewerkt aan het creëren van een mijn omgeving op de website.

Vierde kwartaal

Belangrijk in het vierde kwartaal was het verder uitwerken van het project samenvoegen. Er is veel overleg geweest met de onderneming, de ondernemingsraad en het verantwoordingsorgaan met betrekking tot de mogelijkheden. Er is veel onderzocht en gerekend om hier een goed beeld van te krijgen. Een evenwichtige belangen afweging is daarbij de leidraad geweest. Het jaaroverzicht met de evaluatie van de vermogensbeheerders is conform een nieuwe methodiek opgesteld om een meer gestructureerd inzicht te krijgen in de beoordeling van de beheerders. Tevens zijn er vele fonds documenten bijgewerkt, waaronder het communicatiebeleidsplan, de abtn en het strategisch beleggingsplan (met bijgewerkte ALM 2017).

3.2 Bestuur en commissies

De verschillende organen van het pensioenfonds hebben in 2017 frequent vergaderd om zorgvuldig te kunnen besturen. Hieronder een overzicht van deze vergaderingen.

Gremium	#
Bestuur (inclusief kennissessies)	14
(dagelijks) Bestuur en Visitatie Commissie	2
Dagelijks bestuur	20
Dagelijks bestuur en verantwoordingsorgaan	3
Beleggingsadviescommissie (inclusief studiedagen)	12
Risicoadviescommissie	12
Verantwoordingsorgaan	4
Ad hoc Commissie Klachten en Geschillen	0
Communicatiecommissie	4
Totaal	71

3.3 Geschillen

In 2017 heeft het bestuur geen nieuwe geschillen ontvangen.

Er zijn nog twee geschillen in behandeling bij de rechtbank. Eén zaak is aangehouden voor uitspraak van een vonnis in 2018. Bij de andere zaak is de deelnemer in beroep gegaan tegen het vonnis. Het fonds loopt hier geen grote financiële risico's.

3.4 Bij NN opgebouwde aanspraken

In 2017 heeft het pensioenbureau de administratie gevoerd en voor rekening van NN de uitkeringen uitbetaald van de herverzekerde aanspraken bij Nationale-Nederlanden (NN). Het blijven herverzekerde aanspraken, hetgeen betekent dat er voor de deelnemers een klein risico is, mocht NN zelf in financiële problemen komen. Hier is feitelijk niets aan te doen want het verzekeringscontract ligt vast.

3.5 Dekkingsgraad

Compartiment SPH

De dekkingsgraad bij compartiment SPH is in 2017 met 1,3 procentpunt gedaald. Deze daling komt, ondanks het positieve effect van het rendement op de beleggingen, voornamelijk door de toeslagverlening per 1 april 2017, de voorziening voor individuele waardeoverdrachten en de vaste CDC premie. Zie onderstaande tabel.

	2017	2016
Dekkingsgraad per 1 januari	113,4%	116,2%
Premie	-1,1%	-0,8%
Uitkering	0,3%	0,3%
Toeslagen	-1,1%	-1,2%
Wijziging rekenrente	0,4%	-2,5%
Overrendement	1,1%	1,5%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,1%
Mutatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	-0,6%	0,0%
Overige	-0,3%	-0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	112,1%	113,4%

Volgens www.pensioenthermometer.nl bedroeg de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds in Nederland eind 2017 108%, dit is een stijging van 6% ten opzichte van de gemiddelde dekkingsgraad eind 2016.

De dekkingsgraad van compartiment SPH is met 112,1% dus nog circa 4% hoger dan dit gemiddelde. Hierbij wordt aangetekend dat de cijfers ten opzichte van het gemiddelde in Nederland slecht vergelijkbaar zijn, omdat het karakter van het compartiment SPH (door de garantieregeling) anders is dan die van een gemiddeld pensioenfonds (grotendeels in eigen beheer).

Het overrendement is het rendement (4,8%) dat is behaald over het vermogen in eigen beheer (exclusief het NN deel) minus de éénjaars rente toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen (exclusief het NN deel). De dekkingsgraad effecten worden berekend over de totale voorziening pensioenverplichtingen (inclusief het NN deel).

De actuariel benodigde premie is hoger dan de feitelijk ontvangen pensioenpremie. Dit heeft een verlagend effect op de dekkingsgraad van -1,1%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.6.

De toeslagen hebben een verhogend effect op de technische voorziening van € 5.230.000 en een verlagend effect op de dekkingsgraad van -1,1%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

De gemiddelde rekenrente is voor de technische voorziening voor risico fonds in het verslagjaar gestegen van 1,58% naar 1,69%. Dit heeft een verlagend effect op de technische voorziening van -€ 951.000. De gemiddelde rekenrente voor de herverzekerde technische voorziening is gestegen van 1,40% naar 1,55%. Dit heeft een verlagend effect op de technische voorziening van - € 6.264.000. Dit heeft per saldo een verhogend effect op de dekkingsgraad van 0,4%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

Daarnaast is een positief beleggingsresultaat behaald, dat gesaldeerd met de rentetoevoeging van de totale technische voorziening een resultaat geeft van € 6.825.000. Het behaalde beleggingsrendement van 4,8% betreft alleen het risico fonds gedeelte. Dit geeft een verhogend effect op de dekkingsgraad van 1,1%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2.

Door de positieve ontwikkeling van de dekkingsgraad hebben gedurende 2017 veel pensioenfonds de waardeoverdrachten hervat en is er gezien het bovenstaande sprake van een aanzienlijk toegenomen risico voor het pensioenfonds in het kader van individuele uitgaande waardeoverdrachten. In verband hiermede is per balansdatum voor dit risico op basis van actuariële grondslagen een voorziening gevormd van € 3 miljoen. Dit heeft een negatief effect op de dekkingsgraad van -0,6%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 8.2 en 13.4.

Compartiment SPDHV

De dekkingsgraad bij compartiment SPDHV is in 2017 is gestegen. Dit komt voornamelijk door het positieve effect van het rendement op de beleggingen en de stijging van de rekenrente. Zie de tabel.

	2017	2016
Dekkingsgraad per 1 januari	102,4%	102,4%
Premie	-0,4%	-0,1%
Uitkering	0,1%	0,1%
Toeslagen	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente	1,3%	-8,5%
Overrendement	6,3%	9,3%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,3%
Overig	-0,3%	-1,1%
Dekkingsgraad per 31 december	109,4%	102,4%

Volgens www.pensioenthermometer.nl bedroeg de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds in Nederland eind 2017 108%, de gemiddelde dekkingsgraad eind 2017 van SPDHV ligt hier 1,4% boven.

De dekkingsgraad in 2017 is 7% gestegen ten opzichte aan die van eind 2016, dit ligt boven de stijging van de gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfonds in Nederland, welke maar met 6% stegen. Compartiment SPDHV is door de toename van de beleidsdekkingsgraad uit een dekkingstekort en ligt iets voor op het actuele herstelplan.

De actuariael benodigde premie is hoger dan de feitelijk ontvangen pensioenpremie. Dit heeft een verlagend effect op de dekkingsgraad van -0,4%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.6.

De gemiddelde rekenrente is in het verslagjaar 2017 gestegen van 1,35% naar 1,51%. Dit heeft een verlagend effect op de technische voorziening van - € 9.433.000 en een verhogend effect op de dekkingsgraad van 1,3%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.2.

Daarnaast is een positief beleggingsresultaat behaald, dat gesaldeerd met de rentetoevoeging van de technische voorziening een resultaat geeft van € 46.245.000. Het behaalde beleggingsrendement van 5,9% heeft een verhogend effect op de dekkingsgraad van 6,3%. Zie voor detaillering Hoofdstuk 9.2.

3.6 Toeslagen

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagregeling. Uitgangspunt hierbij is dat de pensioenaanspraken en pensioenrechten in principe jaarlijks per 1 april worden aangepast. Het bestuur streeft ernaar dat op de pensioenaanspraken van deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van de procentuele verhoging van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex cao-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal cao-sectoren (over het voorgaand kalenderjaar).

Het bestuur streeft ernaar dat op de ingegane pensioenen en opgebouwde pensioenaanspraken van gewezen deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid (over het voorgaand kalenderjaar).

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks per 1 april door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad van het betreffende compartiment per 31 december van het voorgaande

jaar. Er bestaat geen recht op toeslagen. Er is in de premie geen component voor financiering van toeslagen opgenomen. Bovendien wordt er geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen toekennen. De toeslagen worden derhalve gefinancierd uit de beleggingsrendementen en risicobuffers, het (eigen) vermogen ten opzichte van de verplichtingen.

Het bestuur zal bij het toekennen van de toeslagen, de richtlijnen toekomstbestendig indexeren (een vereiste uit het Financieel Toetsingskader) volgen. Dit houdt in dat een compartiment voldoende eigen vermogen moet hebben om de toeslag die het op enig moment toekent, ook in toekomstige jaren gestand te kunnen doen. De beleidsdekkingsgraad vanaf welke (gedeeltelijk) toeslagverlening mag worden verleend heet de toeslagdrempel. Deze bedraagt volgens het FTK voor niet hybride fondsen 110%.

Toeslag 2017 compartiment SPH

Het compartiment SPH heeft een hybride karakter en bestaat uit twee gedeelten:

- De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenen. Deze zijn door ons fonds herverzekerd in het garantiecontract bij Nationale-Nederlanden.
- De pensioenopbouw vanaf 1 januari 2015 en de over het herverzekerde pensioen uit eigen middelen verleende toeslagen. Deze zijn bij het pensioenfonds in eigen beheer.

Vanwege het hybride karakter wordt voor compartiment SPH een gewogen toeslagdrempel gehanteerd. Bij deze gewogen toeslagdrempel wordt voor het eigen beheer deel de 110%-grens gehanteerd en voor het bij Nationale-Nederlanden herverzekerde deel en de voorziening voor risico deelnemers een 101%-grens (100% + minimaal vereist eigen vermogen). Deze gewogen toeslagdrempel bedroeg 101,8% per 31 december 2016.

Per eind december 2016 bedroeg de beleidsdekkingsgraad van compartiment SPH 112,9%. De dekkingsgraad benodigd voor volledige toekomstbestendige toeslagverlening bedroeg per eind december 2016 116,0%. Dat betekent dat er onvoldoende vermogen aanwezig was voor een volledige toeslagverlening. Per 1 april 2017 zijn de pensioenen van de actieve deelnemers verhoogd met 1,32%. De pensioenen van de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zijn per deze datum verhoogd met 0,73%. Deze toeslagen hadden een dalend effect op de actuele dekkingsgraad van ca. 1,1%.

Toeslag 2017 Compartiment SPDHV

De beleidsdekkingsgraad voor compartiment SPDHV was per 31 december 2016 gelijk aan 96,2% en bevond zich daarmee onder de toeslagdrempel van 110%. De pensioenen van de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers zijn derhalve niet verhoogd per 1 april 2017.

3.7 Herstelplan compartiment SPDHV

Ultimo 2016 was de beleidsdekkingsgraad in compartiment SPDHV gelijk aan 96,2%. Dit was lager dan de vereiste dekkingsgraad van 123,0%. Het bestuur heeft daarom in maart 2017 een (evaluatie) herstelplan ingediend bij De Nederlandsche Bank (DNB). Feitelijk is dit een actualisering van het herstelplan 2015 en de evaluatie van 2016 daarop.

Uit de berekeningen die ten grondslag liggen aan het herstelplan blijkt dat bij ongewijzigd beleid eind 2022 (na 6 jaar, dus binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar) de beleidsdekkingsgraad (123,3%) tenminste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad (123,3%). Hiermee wordt voldaan aan de wettelijke eisen. In de herstelperiode is naar verwachting, volgens het model, gedeeltelijke toeslagverlening mogelijk vanaf 2019. Vanaf 2023 kan naar verwachting volledige toeslagverlening plaatsvinden.

De berekeningen zijn gebaseerd op de door DNB beschreven veronderstellingen over de rente en de beleggingsrendementen. Het bestuur is van mening dat deze veronderstellingen optimistisch zijn en

houdt er rekening mee dat de kans bestaat dat de werkelijke ontwikkeling afwijkt van deze veronderstellingen en dat het herstel daarom pas later zal optreden.

DNB heeft op 19 mei 2017 ingestemd met het herstelplan.

3.8 Gebeurtenissen na balansdatum

Per 31 december 2017 bedroeg de beleidsdekkingsgraad voor compartiment SPH 112,5%. De dekkingsgraad benodigd voor volledige toekomstbestendige toeslagverlening bedroeg per eind december 2017 117,4%. Dit betekent dat er ruimte is voor een gedeeltelijke toeslagverlening van ca. 68% van de maatstaf. Per 1 april 2018 is een toeslag toegekend van 1,01% voor de actieve deelnemers en van 0,84% voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers.

Voor compartiment SPDHV bedroeg de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2017 107,7%. Hierdoor was er geen ruimte voor toeslagverlening. Eind maart 2018 heeft het bestuur opnieuw een actualisering van het herstelplan ingediend bij DNB. Berekeningen in het herstelplan (gebaseerd op modelmatige doorrekeningen) laten zien dat bij ongewijzigd beleid eind 2022 (na 5 jaar, dus binnen de gekozen hersteltermijn van 10 jaar) de beleidsdekkingsgraad (126,2%) tenminste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad (123,8%). Hierbij geldt dezelfde kanttekening als in de paragraaf 3.7; het bestuur houdt er rekening mee dat het herstel pas later zal optreden.

Doordat de wettelijke (fiscale) pensioenrichtleeftijd per 1 januari 2018 is verhoogd van 67 naar 68 is de pensioenregeling aangepast. De sociale partners hebben (na overleg met het bestuur van het pensioenfonds) besloten om de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar te handhaven onder een gelijktijdige verlaging van het opbouwpercentage. Dit is fiscaal toegestaan.

3.9 Vooruitblik 2018

Zoals hiervoor al beschreven is in 2017 onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om de beide compartimenten samen te voegen. Hiervoor is in 2017 en 2018 nauw overleg gevoerd met de onderneming, de ondernemingsraad (stuurgroep opgezet eind 2017) en het verantwoordingsorgaan. Eind maart 2018 heeft het bestuur het voorgenomen besluit genomen tot het samenvoegen van beide compartimenten en is vervolgens bij DNB het plan voor samenvoegen (uitvoeren van twee collectieve waardeoverdrachten vanuit het compartiment SPH naar respectievelijk compartiment SPDHV en de onderneming) voorgelegd. Naar verwachting zal DNB eind juni 2018 het pensioenfonds informeren omtrent haar beoordeling van dit plan. In mei / juni 2018 vindt een uitgebreide campagne plaats om deelnemers te informeren over de samenvoeging. Indien DNB haar goedkeuring hecht aan het plan streeft het bestuur er naar om eind juni 2018 een definitief besluit te nemen over de samenvoeging per 1 juli 2018.

In 2018 zal het bestuur in het kader van het samenvoegen van de compartimenten aandacht besteden aan de effecten hiervan op het beleggingsbeleid. Er is in het kader van verantwoord beleggen een onderzoek gestart naar de mogelijkheden van impact beleggen.

Aan het eind van 2018 treden, volgens het rooster van aftreden, de twee externe bestuursleden namens respectievelijk de werkgever en werknemers af. Er is een mogelijkheid om de termijn voor 4 jaar te verlengen. Indien een of beide bestuurders geen tweede termijn wensen te aanvaarden, dan zal het bestuur zorgdragen voor tijdige opvolging en toetsing door DNB, zodat de nieuwe bestuurders per 1 januari 2019 in functie kunnen treden.

Na de werkzaamheden in het kader van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), die per 25 mei 2018 van kracht wordt zullen in de tweede helft van het jaar de consequenties van de Europese richtlijn IORP II worden onderzocht. Uiterlijk op 13 januari 2019 moet de IORP II richtlijn in de Nederlandse wetgeving geïmplementeerd zijn en wordt die regelgeving van kracht. Deze wetgeving ziet onder andere toe op een verdere uitwerking van het risicobeheersingssysteem en de inrichting van een interne audit functie.

4. Het pensioenfonds

4.1 Profiel

De Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is per 1 januari 2015 ontstaan uit een juridische fusie van Stichting Pensioenfonds Haskoning en Stichting Pensioenfonds DHV. De aangesloten ondernemingen zijn: Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V.

Pensioenfonds HaskoningDHV is een ondernemingspensioenfonds in de zin van artikel 1 van de Pensioenwet. Het fonds is statutair gevestigd in Amersfoort en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 62306723. Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie.

Er zijn ongeveer 8.600 deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden. Het pensioenfonds heeft een belegd vermogen van circa € 970 miljoen in eigen beheer, aangevuld door een garantiecontract met Nationale-Nederlanden ter waarde van circa € 460 miljoen.

4.2 Missie

De missie van het pensioenfonds luidt:

Het Pensioenfonds HaskoningDHV voert de door de sociale partners, nu en in het verleden, afgesproken pensioenregelingen op professionele wijze uit. Hierbij staat het fonds dicht bij de deelnemers.

4.3 Visie

De visie van het pensioenfonds luidt:

Het Pensioenfonds HaskoningDHV wil een toekomstbestendig, collectief georganiseerd pensioen bieden met de ambitie van waardevastheid. Het fonds belegt op maatschappelijk verantwoorde wijze om rendement te behalen tegen acceptabele risico's. Het fonds richt zich op de lange termijn en met een evenwichtige afweging van alle belangen. Als ondernemingspensioenfonds zijn wij deskundig en van daaruit denken we mee over de inhoud van de pensioenovereenkomst. Het fonds is kostenbewust. Een samenvoeging van de compartimenten zou het meeste recht doen aan het uitgangspunt van één collectief met één premiebeleid, één indexatiebeleid, één beleggingsbeleid en één kostenefficiënte uitvoeringsorganisatie.

4.4 Strategie

Om tot de gewenste situatie te komen, volgt het bestuur een strategie die erop is gericht het pensioenfonds en de eigen uitvoeringsorganisatie te versterken, zodat een robuust geheel blijft bestaan. De speerpunten hierbij zijn:

- Communicatie dicht bij de deelnemers.
- Samenvoegen van de compartimenten.
- Optimaliseren beleggingsbeleid.
- Versterking van het Pensioenbureau.
- Het up-to-standard houden van het bestuur.

4.5 Doelstelling

Het pensioenfonds heeft als doel het uitvoeren van de met de werkgever gesloten uitvoeringsovereenkomst, het toekennen evenals beheren van pensioenaanspraken en uitkeren van pensioenen aan de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Dit in overeenstemming met de bepalingen van de statuten, de pensioenreglementen, de Pensioenwet en andere wet- en regelgeving.

Concreet betekent dit dat Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV verantwoordelijk is voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling van de aangesloten ondernemingen.

4.6 Uitvoeringsovereenkomst

Op 16 februari 2015 hebben het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst getekend. In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken over de uitvoering van de pensioentoezegging opgenomen. De uitvoeringsovereenkomst is per 1 januari 2015 ingegaan en afgesloten voor onbepaalde tijd, met een vaste premieafpraak voor 5 jaar.

4.7 Compartimenten

Het fonds heeft twee compartimenten: compartiment Stichting Pensioenfonds Haskoning (SPH) en compartiment Stichting Pensioenfonds DHV (SPDHV), met volledig gescheiden vermogens.

SPH

Het compartiment SPH omvat alle deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die per 31 december 2014 hun pensioenaanspraken en –rechten hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds Haskoning. In het compartiment SPH zullen geen nieuwe deelnemers meer toetreden. Dit is zo overeengekomen met de werkgever bij het fuseren van de beide fondsen en vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst.

De per 31 december 2014 opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten zijn volledig herverzekerd door middel van een garantiecontract met Nationale-Nederlanden. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, worden in eigen beheer opgebouwd.

SPDHV

Het compartiment SPDHV omvat alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden die hun pensioenaanspraken en –rechten per 31 december 2014 hadden opgebouwd bij voormalig pensioenfonds DHV. Werknemers die vanaf 1 januari 2015 bij de aangesloten ondernemingen in dienst komen, worden als deelnemer opgenomen in het compartiment SPDHV. De pensioenaanspraken die de deelnemers vanaf 1 januari 2015 opbouwen, blijven in eigen beheer opgebouwd worden.

4.8 Pensioenregeling

De pensioenregeling behelst de uitvoering van de tussen de werkgever en de werknemers gesloten pensioenovereenkomst. De pensioenregeling is een collectieve beschikbare premieregeling (Collective Defined Contribution) op basis van een uitkeringsovereenkomst, met een door de werkgever beschikbaar gestelde premie.

Premie

Voor deelnemers in compartiment SPH is de pensioenpremie 25,9% van de pensioengrondslag. De totale pensioenpremie voor deelnemers in compartiment SPDHV is 28,1% van de pensioengrondslag. Het premieniveau ligt vast tot 1 januari 2020. De deelnemers dragen 8,2% van de pensioengrondslag zelf bij (verrekening door de werkgever).

Regeling 2017

De pensioenen die verkregen kunnen worden volgens de pensioenregeling zijn:

- Ouderdomspensioen
Het ouderdomspensioen is gelijk aan 1,875% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 103.317 (2016: € 101.519).
- Partnerpensioen
Het partnerpensioen is gelijk aan 1,3125% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 103.317 (2016: € 101.519).

- Tijdelijk partnerpensioen (ANW-hiaat)
Het tijdelijk partnerpensioen is gelijk aan 10% van het pensioengevend salaris met een minimum van € 9.107 (2016: € 9.005). Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 103.317 (2016: € 101.519).
- Wezenpensioen
Het wezenpensioen bedraagt 14% van het te bereiken ouderdompensioen.
- Arbeidsongeschiktheidspensioen
Het arbeidsongeschiktheidspensioen is bij volledige arbeidsongeschiktheid 75% van het pensioengevende salaris boven het WIA-maximumsalaris. Het maximum van het pensioengevend salaris is niet van toepassing op het arbeidsongeschiktheidspensioen. Indien een deelnemer gedeeltelijk arbeidsongeschikt is, wordt een percentage (conform het bepaalde in de WIA) van het arbeidsongeschiktheidspensioen uitgekeerd.

De na te streven jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken is mede afhankelijk van de CDC-premie en de bovenstaande percentages.

De pensioenrichtdatum is de dag waarop een (gewezen) deelnemer 67 jaar wordt.

Regeling 2018

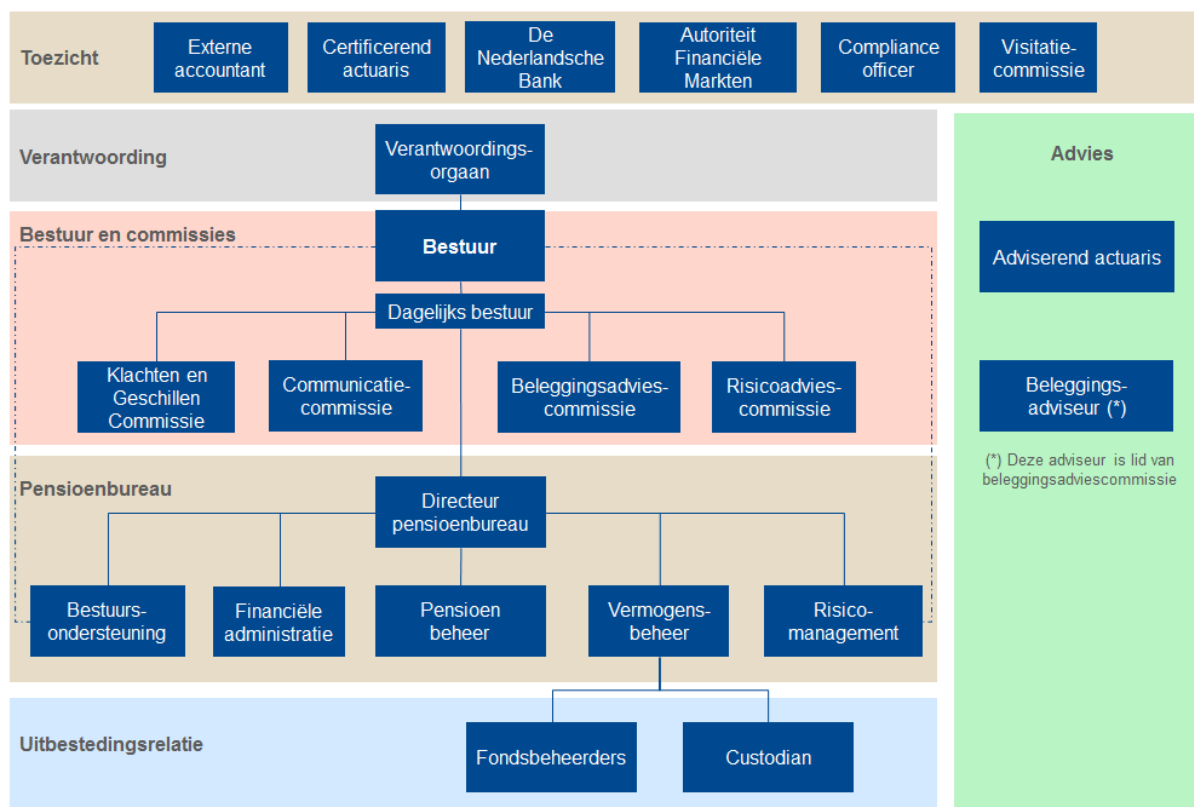
In 2018 zijn de volgende wijzigingen doorgevoerd in de pensioenregeling:

- Ouderdompensioen
Het ouderdompensioen is gelijk aan 1,738% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075.
- Partnerpensioen
Het partnerpensioen is gelijk aan 1,3125% per jaar voor de dat jaar geldende pensioengrondslag. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075.
- Tijdelijk partnerpensioen (ANW-hiaat)
Het tijdelijk partnerpensioen is gelijk aan 10% van het pensioengevend salaris met een minimum van € 9.203. Hierbij geldt een maximum pensioengevend salaris van € 105.075.

5. Organisatiestructuur

Het bestuur heeft zich bij het inrichten van de nieuwe bestuursorganisatie per 1 januari 2015 laten leiden door de Code Pensioenfonds. De Code richt zich op de drie bestuurlijke kernfuncties: besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. Dit alles in goede balans via een sluitend systeem van interne controle en evenwicht tussen de functies.

De organisatie van het fonds is weergegeven in het onderstaande schema.

5.1 Bestuur

Het bestuur is collectief (eind)verantwoordelijk voor beide compartimenten. Het is belast met het besturen van de zaken van het fonds en met het beheer en beschikking over zijn vermogen. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden van het bestuur zijn vastgelegd in de statuten en een bestuursreglement.

Het fonds heeft een paritair bestuur bestaande uit acht leden; drie vertegenwoordigers vanuit de werkgevers, drie namens de werknemers en twee namens de pensioengerechtigden. Van de bestuursleden zijn er drie namens compartiment SPH en drie namens compartiment SPDHV benoemd. Daarnaast zijn er twee externe bestuursleden.

Het is het beleid van het fonds om te werken met aspirant-bestuursleden zodat deze zich optimaal kunnen voorbereiden op een eventuele toekomstige rol en verantwoordelijkheid in het bestuur. De aspiranten nemen deel aan alle bestuurlijke activiteiten, maar hebben geen stemrecht.

Het bestuur van pensioenfonds HaskoningDHV bestaat voor een groot deel uit bestuursleden van de voormalige pensioenfonds Haskoning en DHV. Er zijn twee externe leden benoemd in het bestuur: Henriëtte de Lange (voorzitter, namens de werkgever) en Hedwig Peters (namens de werknemers).

Voor zittingsperiode bestuursleden zie paragraaf 12.1.

Per 31 december 2017 is het bestuur als volgt samengesteld:

- Alexander Crena de longh	werkgever	SPDHV
- Maarten Faber	werkgever	SPH
- Wim Janssen	pensioengerechtigden	SPH
- Johan Krijgsman	werknemers	SPDHV
- Henriëtte de Lange	werkgever	voorzitter (extern)
- Henk Liekens	werknemers	SPH
- Kees Nije	pensioengerechtigden	SPDHV
- Hedwig Peters	werknemers	extern

Aspirant bestuursleden:

- Rudolf van Ommen	SPDHV
- Lood van Velsen	SPH

Kees Nije en Wim Janssen zijn afgetreden per 31 december 2017, zij zijn per 1 januari 2018 opgevolgd door respectievelijk Rudolf van Ommen (pensioengerechtigden, SPDHV) en Lood van Velsen (pensioengerechtigden, SPH)

5.2 Bestuurscommissies

Het bestuur heeft voor de diverse beleidsterreinen specifieke commissies ingesteld. De commissies hebben de verantwoordelijkheid om ontwikkelingen op hun beleidsterrein te volgen en te beoordelen wat de impact is voor het fonds. Ze initiëren beleid en geven gevraagd en ongevraagd advies over beleidsmatige onderwerpen. Tevens doen ze voorstellen aan het bestuur. Besluitvorming vindt plaats in het bestuur.

Commissieleden worden benoemd door het bestuur. De commissies bestaan uit bestuursleden, maar het bestuur kan ook externe leden in een commissie benoemen.

Countervailing power binnen het bestuur

Het bestuur acht het voor goede besluitvorming noodzakelijk dat er op alle terreinen voldoende personen zijn die voorstellen goed kunnen beoordelen, zonder dat ze meegewerkt hebben aan het opstellen van het voorstel, bijvoorbeeld in de commissies. Deze bestuursleden hebben voldoende kennis om een voorstel van de commissies goed te kunnen beoordelen en zorgen voor een frisse kijk en countervailing power ten opzichte van de commissies.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en twee leden van het bestuur. Het dagelijks bestuur bepaalt samen met de directeur van het pensioenbureau het dagelijks beleid van het fonds. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fonds, zoals vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota (abtn). De voornaamste taak is het voorbereiden van bestuursbesluiten en het toezien op het uitwerken en uitvoeren van genomen besluiten.

Per 31 december 2017 is het dagelijks bestuur als volgt samengesteld:

Johan Krijgsman	werknemers	SPDHV
Henriëtte de Lange	werkgever	voorzitter (extern)
Henk Liekens	werknemers	SPH

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie doet beleidsvoorstellen aangaande het communicatiebeleid aan het bestuur, stelt het communicatiebeleidsplan op en ziet toe op de uitvoering van het communicatiebeleidsplan. Ook vallen externe uitingen, waaronder de website en de nieuwsbrief, onder de verantwoordelijkheid van de communicatiecommissie.

Per 31 december 2017 is de communicatiecommissie als volgt samengesteld:

Kees Nije	voorzitter
Linda Broenink	lid (HRM, HaskoningDHV Nederland B.V.)
Flip Dötsch	lid (M&C, HaskoningDHV Nederland B.V.)
Isabel Klee	secretaris (pensioenbureau)
Henriëtte de Lange	lid
Rudolf van Ommen	lid
Geerten Rijks	lid (pensioenbureau)

Per 1 januari 2018 heeft Rudolf van Ommen, Kees Nije opgevolgd als voorzitter.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het bestuur over de beleggingsaangelegenheden in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleggingsbeleid richting het bestuur. Daarnaast is zij verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. Hieronder moet onder andere worden verstaan: de vertaling van de uitkomsten uit de ALM-studie naar de invulling van de portefeuille, het selecteren en monitoren van vermogensbeheerders of fondsen (binnen het mandaat; goedkeuring blijft bij het bestuur), het monitoren en beheersen van de risico's, het handhaven van de vermogensallocatie en het bijhouden van beleggingstechnische kennis. De BAC vergadert minimaal acht tot tien keer per jaar. De BAC maakt gebruik van een externe expert. Deze expert is lid van de commissie.

Per 31 december 2017 is de beleggingsadviescommissie als volgt samengesteld:

Johan Krijgsman	voorzitter
Rutger van Asselt	lid (Sprenkels & Verschuren)
Maarten Faber	lid
Hedwig Peters	lid (extern bestuurslid)
Cor Zeeman	toehoorder (directeur pensioenfonds)

Risicoadviescommissie

De risicoadviescommissie (RAC) adviseert het bestuur over het integrale risicomanagement in brede zin en heeft een voorbereidende en adviserende rol voor het strategische beleid richting het bestuur. Daarnaast is de commissie verantwoordelijk voor de uitvoering van het risicomanagement door het pensioenfonds. Hieronder moet onder andere worden verstaan het borgen van onafhankelijk risicomanagement bij het pensioenfonds, het monitoren en toezien op beheersen van risico's en het terugkoppelen hiervan aan het bestuur en het bijhouden van de kennis over risicomanagement. De RAC vergadert minimaal zes keer per jaar.

Per 31 december 2017 is de risicoadviescommissie als volgt samengesteld:

Henk Liekens	voorzitter
Wim Janssen	lid
Hedwig Peters	lid (extern bestuurslid)
Henri Castillion	lid (risico manager pensioenbureau)
Lood van Velsen	lid
Alexander Crena de Jongh	lid
Cor Zeeman	toehoorder (directeur pensioenfonds)

Ad hoc Commissie Klachten en Geschillen

De Commissie Klachten en Geschillen is verantwoordelijk voor de behandeling van de klachten en geschillen van deelnemers jegens het pensioenfonds. De commissie heeft een ad hoc karakter en bestaat uit Maeike van Bijsterveld ((Legal Affairs, HaskoningDHV Nederland B.V.) en een extern lid. De commissie kan per klacht/geschil van samenstelling verschillen.

Tijdelijke Commissie Toekomst

Het bestuur heeft in 2016 een tijdelijke Commissie Toekomst ingesteld die onderzoek doet naar de mogelijkheden voor uitvoering van de pensioenregeling na 2020, als het multi-opf niet meer is toegestaan. De commissie is medio 2017 even stop gezet in verband met de samenvoeging en pakt in het tweede kwartaal 2018 de draad weer op. De commissie bestaat uit:

Alexander Crena de Jongh	lid
Henriëtte de Lange	voorzitter
Henk Liekens	lid

5.3 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt aan het verantwoordingsorgaan rekenschap af over het gevoerde beleid en de beleidskeuzes die betrekking hebben op de toekomst. Het verantwoordingsorgaan adviseert het pensioenfonds desgevraagd of uit eigen beweging over aangelegenheden die het pensioenfonds betreffen.

De verdeling van de zetels in het verantwoordingsorgaan tussen de werknemersvertegenwoordigers en vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden vindt plaats op basis van de onderlinge getalsverhouding. Het pensioenfonds HaskoningDHV heeft een verantwoordingsorgaan bestaande uit twee werkgeversvertegenwoordigers, drie werknemersvertegenwoordigers en twee vertegenwoordigers van pensioengerechtigden.

Overige bepalingen met betrekking tot de samenstelling van het verantwoordingsorgaan zijn nader vastgelegd en uitgewerkt in het *reglement verantwoordingsorgaan*.

Per 31 december 2017 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Jos Reinders	voorzitter	werknemers
Erik Goldsteen	secretaris	werkgever
Hans Bus	lid	pensioengerechtigden
Madeleine Inckel	lid	werknemers
Frits Smedts	lid	werkgever
Arie Vijfhuizen	lid	werknemers
Martien Würdemann	lid	pensioengerechtigden

Per 1 januari 2016 is het verantwoordingsorgaan benoemd voor de reglementair vastgelegde termijn van vier jaar.

De Wet versterking pensioenfondsbesturen

In navolging van artikel 115a lid 3 van de Pensioenwet is het verantwoordingsorgaan bevoegd om advies uit te brengen over:

- het beleid inzake beloningen;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de profielschets voor leden van de raad van toezicht/visitatiecommissie;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds;
- liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm;
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten; en
- het wijzigen van een uitvoeringsreglement door een algemeen pensioenfonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over

beleidskeuzes voor de toekomst. Het oordeel over het jaar 2017 is opgenomen in hoofdstuk 10 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur..

5.4 Visitatiecommissie

Het bestuur van het pensioenfonds draagt zorg voor de organisatie van transparant intern toezicht door middel van een visitatiecommissie. De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken van het pensioenfonds. Zij is belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Bij vervulling van haar taak richt de visitatiecommissie zich naar de belangen van de bij het pensioenfonds betrokken deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, andere aanspraakgerechtigden, en de aangesloten ondernemingen en zorgt er voor dat deze belanghebbenden zich door haar op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

De visitatiecommissie bestaat uit ten minste drie onafhankelijke natuurlijke personen die deskundig zijn op het gebied van de uitoefening van het bedrijf van een pensioenfonds. Daarbij zijn de aandachtsgebieden financiën (vermogensbeheer), risicomanagement en governance ieder geborgd via één van de leden van de visitatiecommissie. De leden van de visitatiecommissie zijn financieel en hiërarchisch volledig onafhankelijk van enige belanghebbende bij het fonds. Het bestuur benoemt de leden van de visitatiecommissie, na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan.

De visitatiecommissie die het jaar 2017 heeft beoordeeld bestaat uit de volgende leden:

Marlies van Boom	lid
Els Janssen	voorzitter
Constance van Noort	lid

Het verslag van de visitatiecommissie over het jaar 2017 is opgenomen in hoofdstuk 11 van dit jaarverslag, inclusief de reactie van het bestuur.

5.5 Pensioenbureau

Het pensioenfonds beschikt over een eigen pensioenbureau. De bestuursondersteuning en de werkzaamheden die voortvloeien uit de pensioenadministratie, de financiële administratie en een groot deel van het vermogensbeheer worden er verzorgd. Tevens is er veel contact met externe vermogensbeheerders. Daarnaast valt ook het aandachtsgebied Risicomanagement en Communicatie onder het pensioenbureau.

De werknemers van het pensioenbureau zijn in dienst van HaskoningDHV Nederland B.V. Eind 2017 was er een directeur en een elftal medewerkers werkzaam op het pensioenbureau. De salariskosten worden door de onderneming doorbelast aan het fonds.

5.6 Externe ondersteuning

Het fonds laat zich bijstaan door externe adviseurs voor specifieke vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld communicatie, beleggingsbeleid, juridische aspecten, actuariële aspecten en risicobeheersing.

5.7 Uitbesteding

Het fonds voert het vermogensbeheer en pensioenbeheer zelf uit. Echter, voor compartiment SPH is een groot deel herverzekerd bij Nationale-Nederlanden. Deze herverzekerde aanspraken worden per 1 januari 2017 geadmistreerd bij het eigen pensioenbureau. Het daadwerkelijke beleggen in titels is uitbesteed aan vermogensbeheerders. Tevens is het technische beheer van de website uitbesteed aan een externe partij.

5.8 Compliance officer

De compliance officer is belast met het onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode van het pensioenfonds. De heren Musa Elmas en Albert de Jong, verbonden aan het Nederlands Compliance Instituut, treden op als compliance officer.

6. Governance-aspecten

6.1 Code Pensioenfonds

Per 1 januari 2014 is de Code Pensioenfonds in werking getreden. In de Code zijn normen geformuleerd voor 'goed pensioenfondsbestuur'. Veel van de daarin voorgestelde bepalingen stonden ook al in de eerdere principes voor goed pensioenfondsbestuur. Het bestuur onderschrijft de Code van harte. De Code geeft goede aangrijpingspunten om de governance van het fonds te verbeteren. Echter daar waar de Code zeer specifiek is, zal het bestuur niet altijd volledig aan de Code kunnen voldoen.

In 2016 werd nog niet voldaan aan twee normen. Het bestuur heeft in 2017 de noodprocedure vastgelegd en voldoet daarmee aan norm 4 betreffende handelen in spoedeisende situaties. Het pensioenfonds voldoet daarmee aan het merendeel van de normen. Aan de volgende norm voldoet het pensioenfonds nog niet geheel:

- Conform de Code Pensioenfonds streeft het bestuur naar diversiteit met ten minste één man en één vrouw en één lid boven en één lid onder de veertig jaar (norm 68). Bij de samenstelling van de bestuursorganen zijn de doelstellingen voor wat betreft mannen en vrouwen gerealiseerd. Dit geldt niet voor de ambitie om bestuursleden onder de 40 jaar tot het bestuur te laten toetreden. Bij gelijke geschiktheid in geval van een vacature heeft een bestuurslid jonger dan 40 jaar de voorkeur.

6.2 Deskundigheidsbevordering

Het bestuur draagt zorg voor het permanent op peil houden van zijn deskundigheid en neemt dit mee in de jaarlijkse persoonlijke evaluatie. Nieuwe bestuursleden nemen deel aan een basis en verdiepende cursus op het gebied van het besturen van een pensioenfonds. Daarnaast vindt verdieping en uitbreiding plaats door het lezen van vakliteratuur. Nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen ook opleidingen op pensioengebied.

De bestuursleden hebben in 2017 deelgenomen aan diverse seminars en bijeenkomsten van onder meer de Pensioenfederatie en DNB. Verder vonden er in 2017 twee kennissessies plaats. De eerste studiedag was gewijd aan de Risico management. De tweede studiedag stond in het teken van de ALM-studie en de toekomstdiscussie. De aspirant bestuursleden L. van Velsen en R. van Ommen hebben cursussen gevolgd en zijn door DNB goedgekeurd om tot het bestuur toe te treden hetgeen per 1 januari 2018 is geschied.

6.3 Gedragscode

De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de visitatiecommissie, het pensioenbureau en andere bij het fonds betrokken personen handelen integer. Zij zorgen ervoor dat hun eigen functioneren wordt getoetst. Zij vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling met een partij waarmee het pensioenfonds een band heeft op welke manier dan ook. Richtlijnen hiervoor zijn vastgelegd in een gedragscode. Betrokkenen leggen jaarlijks een verklaring van naleving van de gedragscode af.

6.4 Beloningsbeleid

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het fonds. Ook is het beleid passend, gelet op het beloningsbeleid van de aangesloten ondernemingen waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheden, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag. Er worden geen prestatie gerelateerde beloningen betaald.

Bezoldiging bestuurders

- De bestuursleden die in dienst zijn van de aangesloten ondernemingen ontvangen geen extra beloning van het fonds. De salariskosten van de tijdsbesteding van deze bestuursleden worden door de werkgever bij het fonds in rekening gebracht op basis van de werkelijk bestede tijd.
- Voor leden die gepensioneerd zijn gelden vanaf 1 januari 2018 de volgende vaste vergoedingen op jaarbasis (bedragen op basis van 2017):
 - • Leden Bestuur: € 10.340;
 - • Leden Verantwoordingsorgaan: € 2.068;
 - • Leden van de diverse Adviescommissies ontvangen een aanvullende vergoeding:
 - 1. Beleggingsadviescommissie: € 3.102;
 - 2. Risicoadviescommissie: € 2.068;
 - 3. Communicatiecommissie: € 1.034;
- De externe bestuursleden ontvangen een vergoeding van € 129.245 tot € 180.943 (exclusief btw) op full time basis. De feitelijke vergoeding wordt bepaald op basis van de overeengekomen tijdsbesteding en functie van het lid, waarbij mede rekening wordt gehouden met specifieke vaardigheden en ervaring.
- De leden van het Bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de diverse Adviescommissies krijgen de in het kader van hun werkzaamheden gemaakte noodzakelijke reis- en verblijfkosten vergoed, indien en voor zover die niet reeds door de aangesloten ondernemingen worden vergoed.
- De hierboven genoemde bedragen worden jaarlijks geïndexeerd.

7. Risicomanagement

In dit hoofdstuk gaan we in op het risicomanagement zoals dat door het bestuur gevoerd wordt ten aanzien van risicohouding, doelstelling ten aanzien van risico's en maatregelen om doelen te behalen. In de jaarrekeningen van de beide compartimenten zijn vervolgens de financiële risico's beschreven en toegelicht.

7.1 Risicohouding en haalbaarheidstoets

De risicohouding van het fonds komt via de volgende procedure tot stand. Het bestuur treedt in overleg met sociale partners om te vernemen wat de risicobereidheid van sociale partners is. Als de sociale partners inzicht hebben gegeven in de door hen gewenste risicohouding en het bestuur zich daarin kan vinden, treedt het bestuur in overleg met het verantwoordingsorgaan. Als het verantwoordingsorgaan zich herkent in de risicohouding, draagt het bestuur zorg voor de vastlegging van de risicohouding van het pensioenfonds. Voorafgaand aan de opdrachtaanvaarding tot uitvoering van de door sociale partners overeengekomen pensioenregelingen toetst het bestuur die aan de risicohouding. Het pensioenfonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets voor beide compartimenten uit. Daarbij wordt met een door DNB voorgeschreven methodiek - op een vergelijkbare wijze voor alle pensioenfonds - beoordeeld of een compartiment aan zijn verplichtingen op de lange termijn kan voldoen. De haalbaarheidstoets biedt ook inzicht in de mate waarin de voorwaardelijke toeslagverlening naar verwachting op de lange termijn (zestig jaar) kan worden toegekend aan de huidige deelnemers in het compartiment. Het bestuur bespreekt jaarlijks de resultaten van de haalbaarheidstoets in relatie tot de risicohouding met sociale partners en het verantwoordingsorgaan.

Risicohouding kwalitatief

Beleidsuitgangspunten voor de risicohouding zijn als volgt:

- De premie is een vaste CDC-premie voor een periode van 5 jaar;
- Prioriteit aan een stabiele opbouw boven sterk wisselende indexaties;
- Het premiebeleid is gedempt en gebaseerd op een prudent verwacht rendement;
- De opbouw van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is in 2017: OP van 1,875% met een NP van 70% van het OP;
- De opbouw van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is in 2018: OP van 1,738% met een NP van 70% van het OP; Deze lagere opbouw impliceert een iets lager risico voor het fonds m.b.t. de kostendekkendheid van de pensioeninkoop.
- De indexatie ambitie is loon-/prijsinflatie voor actieven/inactieven;
- De indexatie is voorwaardelijk;
- Het verwachte pensioenresultaat (50% kans) is ongeveer prijsinflatie;
- Het 'slecht weer'-pensioenresultaat (5% kans) is ongeveer nominaal (bij aanvang met risicobuffers op orde) of iets minder (bij aanvang lagere risicobuffers);
- De kans op korten is circa 10%, de omvang maximaal circa 6% (zie ALM beleidsuitgangspunten en het kortingsbeleid in het crisisplan voor de momenten en jaaromvang van eventueel korten);
- Het fonds moet bij opdrachtaanvaarding bij aanvang voldoen aan de haalbaarheidstoets.

Kwantitatieve risicohouding en pensioenresultaat conform haalbaarheidstoets

Het bestuur beschouwt onderstaande grenswaarden met betrekking tot het pensioenresultaat als richtinggevend, gegeven de beleidskeuzes die in het verleden zijn gemaakt.

Vanuit de feitelijke dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 60% (relatieve afwijking van 37%)

Vanuit de VEV-dekkingsgraad:

- mediaan pensioenresultaat van 95%
- 5e percentiel pensioenresultaat van 70% (circa nominaal)

Kanttekening bij de haalbaarheidstoets

De risicohouding (vertaald in grenzen voor verwacht pensioenresultaat en slechtweerpensioenresultaat) en de resultaten van de haalbaarheidstoets 2017 zijn samengevat in onderstaande tabel:

Resultaten haalbaarheidstoets Compartiment SPH	Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Vastgestelde grenzen
Mediaan resultaat	96%	Minimum 95%
5e percentiel	71%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	26%	Maximum 37%

Resultaten haalbaarheidstoets Compartiment SPDHV	Vanuit feitelijke dekkingsgraad	Vastgestelde grenzen
Mediaan resultaat	96%	Minimum 95%
5e percentiel	57%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	41%	Maximum 37%

Compartiment SPH

De haalbaarheidstoets voor het compartiment SPH voldoet in 2017, net als in 2016, aan alle gekozen kwantitatieve criteria van de risicohouding bij aanvang.

Compartiment SPDHV

Evenals in 2016 voldoet ook in 2017 de haalbaarheidstoets voor het compartiment SPDHV niet aan alle gekozen kwantitatieve criteria van de risicohouding bij aanvang.

Het bestuur heeft in de ALM-studie 2017 onderzocht of er mogelijkheden zijn om het pensioenresultaat in slecht weer scenario's in het compartiment SPDHV te verbeteren.

De ALM-studie toont aan dat het pensioenresultaat voor deelnemers in slecht weer scenario's dan iets verbetert, maar dat dit de haalbaarheid van de ambitie negatief beïnvloedt.

In overleg met sociale partners is ervoor gekozen het risicoprofiel van de beleggingen niet aan te passen en de relatieve afwijking t.o.v. de mediaan te accepteren.

7.2 Doelstelling risicomanagement

De doelstelling van het risicomanagementbeleid van het pensioenfonds is het beheersen van de risico's die aanwezig zijn bij het behalen van de doelstelling van het pensioenfonds. Beheersing van de risico's vindt plaats door inbedding in goede bestuurlijke processen en het navenant handelen van personen. Door dit samenspel van procedures, processen en bemensing wordt uitvoering gegeven aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. Dit betekent dat zoveel mogelijk risico's en de daarbij behorende consequenties op voorhand in beeld moeten zijn gebracht om de risicohouding van het fonds te kunnen vaststellen.

Verder is het bestuur erop gericht om een gezonde risicocultuur te handhaven en risicobewustzijn te implementeren bij alle besluiten en uitvoering van werkzaamheden.

Hiermee zijn de risico's niet per definitie weggenomen, maar worden zij beter beheerst dan wel gereduceerd tot een aanvaardbaar niveau.

In 2016 is een risicomanager aangesteld om het bestuur en de diverse commissies te ondersteunen. De risicomanager is verantwoordelijk voor het periodiek rapporteren aan het bestuur over de operationele en financiële risico's en de effectiviteit van de genomen beheersmaatregelen. In 2017 is begonnen met de implementatie van de nieuwe Europese Privacy wetgeving (de Algemene Verordening Gegevensbescherming) waaraan vanaf 25 mei 2018 dient te worden voldaan. Het fonds zal waar nodig de processen aanpassen om te voldoen aan deze wet.

Beleidsuitgangspunten

De beleidsuitgangspunten van het risicomanagement zijn:

- Risicomanagement is integraal onderdeel van alle beleidsvorming, de uitvoering en het vermogensbeheer van het pensioenfonds;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de implementatie en uitvoering van een effectief en efficiënt risicomanagementproces;
- Het bestuur is verantwoordelijk voor de beheersing van risico's en de keuzes die daarin gemaakt worden;
- Risico's worden integraal geanalyseerd bij de totstandkoming van alle bestuursbesluiten en vormen een vast onderdeel van uit te voeren evaluaties. Een analyse van de risico's maakt onderdeel uit van ieder voorstel voor een bestuursbesluit;
- Voor alle risico's worden duidelijke tolerantiegrenzen vastgesteld en indien wenselijk en mogelijk worden mitigerende maatregelen geïmplementeerd;
- Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de standaarden die door de toezichthouder(s) aangereikt zijn. Daar waar deze ontbreken of niet van toepassing zijn, zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van inzichten verkregen van andere, vergelijkbare fondsen;
- Bij de invulling van Integraal Risicomanagement (IRM) worden de verschillende risico's onderverdeeld naar categorieën aansluitend bij de risicocategorieën zoals die zijn opgenomen in FIRM, het risicoraamwerk dat DNB hanteert. Daarnaast wordt ter ondersteuning een alternatieve indeling gehanteerd naar strategie, financieel, governance, omgeving en compliance;
- Risico's met potentieel een grote financiële of reputationele impact, krijgen continue aandacht van het bestuur.

Elk kwartaal rapporteert de risicomanager in de vorm van een risico dashboard over de status van de strategische en operationele risico's van het fonds. In 2017 is het risicodashboard uitgebreid en is er gestart met het opzetten van Control Frameworks voor alle operationele processen. Op deze manier is er een betere controle op de interne processen mogelijk en is ook de continuïteit van de procesgang geborgd.

7.3 Risico's

Hieronder worden een aantal risico's concreet beschreven.

Marktrisico's

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd. Tevens maakt het compartiment SPDHV gebruik van rentederivaten.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

Valutarisico

Het valutarisico van zakelijke waarden wordt niet afgedekt.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Voor compartiment SPH speelt specifiek het kredietrisico op de herverzekeraar NN. NN Group (Nationale-Nederlanden Group) heeft sinds 11 april 2016 een A+ rating van kredietbeoordelaar Fitch, met een stabiel vooruitzicht. Volgens Fitch heeft de verzekeraar onder meer een sterke kapitalisatie. Verder kent NN een laag investeringsrisico.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetabellen met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen voor compartiment SPH volledig herverzekerd bij ElipsLife en overlijdensrisicokapitalen voor compartiment SPDHV op stoploss basis herverzekerd bij Zwitserleven.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen moet toekennen en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor alleen een risicopremie is ontvangen. Ter dekking van dit risico worden voor compartiment SPH risicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix, met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) van compartiment SPDHV, alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Het operationeel risico wordt beheerst door middel van afspraken met uitbestedingspartners door Service Level Agreements en de monitoring ervan. Voor de custodian, uitvoeringsorganisaties en vermogensbeheerders wordt de kwaliteit van de uitvoering eveneens gemonitord door ISAE 3402 rapportages.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico is het gevaar voor de aantasting van de (goede) reputatie, alsmede de bestaande en toekomstige bedreiging van het vermogen of resultaat van het pensioenfonds. Het bestuur van het Pensioenfonds HaskoningDHV heeft een integriteitsbeleid vastgesteld om te komen tot de beheersing van de integriteitsrisico's die SPHDHV loopt. In het beleid zijn tal van mitigerende maatregelen vastgelegd.

Risico op uitgaande herverzekerde waardeoverdrachten

Dit risico ontstaat bij uitgaande waardeoverdrachten waarbij het verschil in wettelijke rekenrente waarmee de overdrachtswaarde wordt berekend en de hogere vaste rekenrente die verzekeraar hanteert bij het vaststellen van de voorziening.

8. Financiën compartiment SPH

8.1 Beleggingen compartiment SPH

Voor compartiment SPH worden twee delen onderscheiden.

- *Garantiecontract*: de rechten opgebouwd tot 1 januari 2015 vallen onder het garantiecontract.
- *Eigen beheer*: deze bestond tot september 2017 uit de delen 'Eigen Vermogen' (het beschikbare eigen vrije vermogen) en 'Nieuwe Opbouw' (het vermogen dat is benodigd voor de pensioenopbouw in eigen beheer, toegekend vanaf 1 januari 2015). Medio september 2017 zijn de twee portefeuilles 'Eigen Vermogen' en 'Nieuwe Opbouw' samengevoegd tot één portefeuille genaamd 'Eigen Beheer'. Uit de ALM-studie bleek dat de twee portefeuilles konden worden samengevoegd zonder dat dit invloed had op het resultaat. De samenvoeging levert kostenefficiëntie op en een vereenvoudiging van het beheer. Beide portefeuilles maakten al gebruik van dezelfde fondsen. De portefeuille is belegd in beleggingsfondsen in beheer bij Blackrock. Aansluitend op deze samenvoeging heeft er in september 2017 een herbalancering plaats gevonden naar de nieuwe strategische beleggingsmix van 60% zakelijk en 40% vastrentend. De fondsen en bijbehorende benchmarks zijn hierbij niet gewijzigd. De allocaties en de bandbreedtes daarentegen wel.

Strategische beleggingsmix

	strategische mix %	bandbreedte %	feitelijke mix per 31-12-2017 %	x € 1.000
Staatsobligaties	32,0%	28% - 36%	30,8%	40.036
Bedrijfsobligaties	8,0%	6% - 10%	7,7%	9.959
Aandelen ontwikkelde markten	54,0%	49% - 59%	55,6%	72.242
Aandelen opkomende markten	6,0%	3% - 9%	5,8%	7.483
Liquide middelen	0,0%	0% - 2%	0,1%	142
	100,0%		100,0%	129.862
Totaal belegd vermogen				129.862

Beleggingsklimaat

In 2017 draaide de wereldeconomie goed. Net als in voorgaande jaren droegen alle regio's bij aan de economische groei. De wereldwijde economische groei kwam uit op 4% (2016: 3%). De inflatie nam licht toe, maar bleef met name in de eurozone lager dan de doelstelling van de centrale banken. De gunstige omstandigheden leidden ertoe dat in Amerika het extreem ruime monetaire beleid langzaam werd teruggeschoefd. De beleidsrente werd hier langzaam verhoogd. In Europa was het in 2017 nog niet zo ver, maar de Europese Centrale Bank (ECB) gaf aan de geldverruiming langzaam te zullen verlagen. Geopolitieke gebeurtenissen hadden amper invloed op financiële markten. Oplopende spanningen tussen Noord-Korea en Amerika leidden tot tijdelijke onrust in het derde kwartaal, maar dit herstelde zich weer rap. De gunstige economische omstandigheden leidden tot koerswinsten voor de meeste zakelijke waarden. Aandelenrendementen lagen gemiddeld rond 11%, waarbij vooral de beleggingen in opkomende markten het goed deden. Rentes veranderden per saldo niet veel, ondanks de start van een veranderend monetaire beleid. De langjarige rentes stegen licht, terwijl de kortlopende rentes licht daalden. Beleggingen in bedrijfsobligaties profiteerden van deze lagere rentes voor kortere looptijden en rendeerden licht positief. De euro won in 2017 terrein ten opzichte van de Amerikaanse dollar en de meeste andere valuta's. De eurodollarkoers steeg in 2017 van 1,06 naar 1,20.

De bovenstaande ontwikkelingen hebben gezorgd voor het positieve rendement van 4,8% op de totale beleggingen in 2017. Voornamelijk veroorzaakt door de goede resultaten op aandelen. Onderstaand zijn de rendementen per beleggingscategorie weergegeven in de portefeuille.

Beleggingsrendement

	2017	2016
Staatsobligaties I-shares	-1,5%	11,6%
Staatsobligaties	0,0%	3,4%
Bedrijfsobligaties	1,1%	3,4%
Aandelen Europa	9,8%	2,7%
Aandelen Pacific	9,5%	7,3%
Aandelen VS	6,5%	14,9%
Aandelen Canada	3,1%	28,3%
Aandelen opkomende markten	20,1%	14,4%
Liquide middelen	0,0%	-0,2%
Totaal beleggingsrendement	4,8%	6,9%

Verantwoord beleggen

Als pensioenfonds is SPHDHV gericht op de lange termijn. De ambitie is tot in lengte van jaren een pensioen uit te keren aan de deelnemers en zo bij te dragen aan het welzijn van de deelnemers. Het beleid van SPHDHV voor Verantwoord beleggen ligt in het verlengde hiervan en beoogt een duurzame samenleving te stimuleren. SPHDHV houdt derhalve in het beleggingsbeleid rekening met milieu en klimaat, sociale verhoudingen en goed bestuur. SPHDHV wil dit integreren in al haar beleggingen. In 2017 zijn een aantal beleggingen omgezet naar fondsen die rekening houden met deze Environmental, Social and Governance (ESG) criteria.

Voor compartiment SPH was eind 2016 37% belegd in ESG fondsen, eind 2017 is 91% belegd in ESG fondsen.

8.2 Financiële paragraaf compartiment SPH

Samenvatting van de financiële positie van compartiment SPH en ontwikkelingen gedurende het jaar.

(in duizenden euro's)	Pensioen- vermogen	Technische voorziening			Resultaat
		voor risico fonds	voor risico deelnemers	afgedekt door garantiecontract	
Stand per 1 januari	595.367	45.187	1.767	477.909	
Premiebijdrage	12.592*)	16.498	0	0	-3.906
Uitkeringen	-10.030	-185	-34	-9.801	-10
Toeslagen	0	5.230	0	0	-5.230
Wijziging rekenrente	-6.264	-951	0	-6.264	951
Beleggingsresultaten	4.543**)	-134	3	-1.024	5.698
Resultaat op waardeoverdrachten	-1.108	-14	0	-442	-652
Dotatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	-3.000	0	0	0	-3.000
Overige	-411	-602		923	-732
Resultaat	-3.678	19.842	-31	-16.608	-6.881
Stand per 31 december	591.689	65.029	1.736	461.301	

*) De in de premie begrepen opslag van € 969.000 ter financiering van de uitvoeringskosten is overgeheveld naar Overige (uitvoeringskosten pensioenbeheer, zie paragraaf 8.6).

**) Dit is na aftrek van € 443.000 aan kosten van vermogensbeheer voor risico fonds (zie paragraaf 14.1.19).

Zie de paragraaf 'Actuariële analyse' voor een verdere analyse van het resultaat.

De dekkingsgraad per 31 december heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2017	2016	2015	2014	2013
Aanwezige dekkingsgraad	112,1%	113,4%	116,2%	119,3%	119,8%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van 12 maanden)	112,5%	112,9%	117,6%	-	-
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voldoende dekking)	101,6%	101,5%	101,4%	101,0%	101,0%
Vereiste dekkingsgraad (voldoende reserves)	104,1%	102,5%	101,4%	101,0%	101,0%

De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 101,6%. Ultimo 2017 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 112,5%. Hierin is met terugwerkende kracht vanaf januari 2017 een voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten van € 3 miljoen verwerkt. Er is geen sprake van een *dekkingstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist eigen vermogen*. Er is ook geen sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt boven het *vereist eigen vermogen*.

8.3 Herstelplan compartiment SPH

Er is geen herstelplan van toepassing voor compartiment SPH.

8.4 Actuariële analyse compartiment SPH

(in duizenden euro's)	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	13.561	14.245
Pensioenopbouw	-16.498	-14.851
Betaalde premies herverzekering	0	4
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-1.340	-929
Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten	4	3
	-4.273	-1.528
Interestresultaat		
Indexering en overige toeslagen	-5.230	-4.780
Wijziging rekenrente	951	-5.216
Beleggingsresultaten voor risico fonds	5.564	6.803
Rentetoevoeging Technische Voorziening *)	134	22
Overige rentebaten	-7	-2
	1.412	-3.173
Overig resultaat		
Resultaat op uitkeringen eigen beheer	-18	-27
Resultaat op uitkeringen gedekt door garantiecontract	8	-138
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	-184
Wijziging grondslagen i.v.m. ervaringssterfte	0	117
Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	326
Wijziging grondslagen i.v.m. wezenopslag	0	-42
Resultaat op overlevingskansen	-219	-482
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	134	-651
Resultaat op waardeoverdrachten voor risico fonds	10	-3

Resultaat op waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract **)	-682	-173
Dotatie voorziening toekomstige uitgaande waardeoverdrachten	-3.000	0
Overige baten en lasten	-5	18
	-4.020	-1.239
Totaal saldo van baten en lasten	-6.881	-5.940

- *) Dit betreft de jaarlijkse toevoeging aan de Technische Voorziening met de rekenrente waartegen toekomstige kasstromen contant zijn gemaakt (2017: -0,217%; 2016: -0,06%)
- **) Het negatieve resultaat op lopende waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract wordt voornamelijk veroorzaakt door een verhoging van de voorziening aangevraagde maar nog niet afgewikkelde uitgaande waardeoverdrachten (€ 503.000). Deze verhoging is ontstaan doordat veel pensioenfonds de waardeoverdrachten gedurende 2017 hebben hervat. Zie voor detaillering Hoofdstuk 13.4.

Het saldo van baten en lasten zag er over de afgelopen twee jaar als volgt uit:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premieresresultaat	-4.273	-1.528
Interestresultaat	1.412	-3.173
Overig resultaat	-4.020	-1.239
Totaal saldo van baten en lasten	-6.881	-5.940

8.5 Uitvoeringskosten compartiment SPH

De compartiment gerelateerde kosten (specifieke kosten) worden rechtstreeks toegerekend aan het betreffende compartiment. De multi-opf gerelateerde kosten (gemeenschappelijke kosten) worden volgens het kostenreglement 50/50 verdeeld over beide compartimenten. Alleen de gemeenschappelijke pensioenbureaukosten worden jaarlijks toegerekend volgens de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau.

In 2016 heeft de Pensioenfederatie de “Aanbevelingen uitvoeringskosten” nader uitgewerkt. Volgens deze uitwerking moeten de algemene kosten (zoals algemene advieskosten en de kosten van de certificerend actuaire en de accountant) naar rato worden verdeeld over de kosten pensioenbeheer en de kosten vermogensbeheer.

Bij compartiment SPH bedragen de totale kosten vóór en na verdeling van de algemene kosten:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017				2016			
		totaal	prorato	totaal		totaal	prorato	totaal
Pensioenbeheer	73%	879	461	1.340	68%	624	305	929
Vermogensbeheer	27%	332	175	507	32%	294	144	438
Subtotaal excl. Algemeen	100%	1.211	636	1.847	100%	918	449	1.367
Algemeen		636	-636	0		449	-449	0
Totaal		1.847	0	1.847		1.367	0	1.367

De algemene kosten worden naar rato verdeeld: 73% pensioenbeheer (€ 461.000) en 27% vermogensbeheer (€ 175.000). De kosten bedragen dan:

Pensioenbeheer	€ 1.340.000	€ 740 per deelnemer
Vermogensbeheer	€ 507.000	0,42% van belegd vermogen
Totaal	€ 1.847.000	

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer per deelnemer is gerekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers worden voor deze berekening niet meegeteld. Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten als percentage van het belegde vermogen is gerekend met het gemiddelde belegd vermogen in eigen beheer.

Kosten uitsplitsing

(in duizenden euro's)	2017			2016		
	totaal	pensioen beheer	vermogens beheer	totaal	pensioen beheer	vermogens beheer
Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten						
- Bestuur en commissies	333			335		
- Pensioenbureau	752			564		
- Controle en toezicht	112			109		
- Advies	27			71		
- Eenmalige kosten	331			23		
	1.555	1.340	215	1.102	929	173
Bijdrage werkgever	0			0		
Uitvoeringskosten vermogensbeheer						
- Pensioenbureau	81			102		
- Advies	44			24		
- Investerings- en eenmalige kosten	0			0		
	125	0	125	126	0	126
Kosten vermogensbeheerder						
Fiduciair beheer	n.v.t.					
Gefactureerde kosten vermogensbeh.	103			95		
Kosten t.l.v. indirecte beleggingsopbr.	64			44		
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0			0		
Kosten onderliggende fondsen						
	167	0	167	139	0	139
Overig						
Bewaarloon	0			0		
Transactiekosten In- en uitstapvergoedingen						
Acquisitiekosten discretionair mandaat						
	0	0	0	0	0	0
Totale kosten	1.847	1.340	507	1.367	929	438
per deelnemer / % belegd vermogen		€ 740	0,42%		€ 487	0,42%

Transactiekosten

De transactiekosten worden geschat middels de in-en uitstap methode. Deze bedragen voor 2017 € 12.000. Dit is gebaseerd op de aankoop en verkoop bedragen van € 68.239.000 respectievelijk

€ 56.744.000. De inschatting is dat de overige transactiekosten 6 basispunten bedragen. Dit is een bedrag van € 75.000 waarmee de totale transactiekosten komen op € 87.000. De totale transactiekosten zijn dan 7 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen. Het schattingspercentage van 6 basispunten is gebaseerd op het percentage van de werkelijke kosten, die zijn berekend aan het fonds bij een verkoop door een van de vermogensbeheerders. Deze schatting is in lijn met het percentage dat is vermeld in de AFM rapportage van 2013.

Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten

De algemene pensioenbureaunkosten (personeel, huisvesting, communicatie en kantoorautomatisering) worden toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer op basis van de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau. De overige resterende algemene uitvoeringskosten (controle & toezicht, advies en overig) worden *naar rato* van totale kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de “Aanbevelingen uitvoeringskosten” van de Pensioenfederatie. De allocatie van algemene pensioenbureaunkosten op basis van tijdsbesteding naar vermogensbeheer plus de allocatie van de overige algemene uitvoeringskosten naar rato naar vermogensbeheer is in mindering gebracht op “Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten” in bovenstaande tabel.

De algemene uitvoeringskosten zijn kosten die niet rechtstreeks zijn toe te wijzen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer.

In 2017 zijn de uitvoeringskosten van compartiment SPH € 1.555.000. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer en algemene kosten voordat allocatie naar kostencategorieën heeft plaatsgevonden. De uitvoeringskosten zijn € 453.000 hoger dan in 2016 (€ 1.102.000). Dit wordt verklaard door:

- De kosten van het pensioenbureau in 2017 (€ 752.000) zijn € 188.000 hoger dan de kosten in 2016 (€ 564.000). Deze toename wordt veroorzaakt door het vertrek van de directeur en bestuurssecretaris en de inhuur van een ad-interim directeur en een ad-interim bestuurssecretaris (+€153.000). Daarnaast dient de onderneming op basis van overleg met de Belastingdienst met ingang van 1 januari 2017 btw te berekenen op de doorbelasting van de salaris- en overige kosten van het pensioenbureau. (+€65.000).
- De advieskosten zijn € 44.000 lager, dit komt doordat er in 2016 in vergelijking met 2017, meer gebruik is gemaakt van de adviserend actuaire.
- De eenmalige kosten in 2017 zijn € 308.000 hoger dan in 2016. Dit bestaat voor een groot deel uit de kosten van drie projecten, nagekomen kosten met betrekking tot het opzetten van de deelnemersadministratie NN rechten (+€60.000), het ontwikkelen van de ‘mijn omgeving’ op de website (+€168.000) en het gestarte onderzoek naar de samenvoeging van de twee compartimenten (+€25.000).

Vanaf 2015 worden de bestuurskosten, de kosten van de visitatiecommissie en de bijdragen aan DNB en AFM volledig als kosten van pensioenbeheer opgenomen.

De kosten voor controle en toezicht betreffen de bijdragen aan DNB en AFM en de kosten voor de certificerende actuaire en de accountant. De kosten voor advies betreffen de kosten voor de adviserende actuaire en juridisch advies.

De kosten van het pensioenbureau worden gemaakt voor de pensioenadministratie, de inning van de premies, de uitkeringenadministratie, de betaling van pensioenuitkeringen en afdrachten aan fiscus en het centraal administratie kantoor (CAK), communicatie en serviceverlening rondom de waardeoverdrachten, de financiële administratie en rapportages, de automatisering, voorlichting, communicatie, de website en de bestuursondersteuning.

Kosten vermogensbeheer:

- **Pensioenbureau.** Dit zijn de kosten die door het pensioenbureau worden gemaakt voor het portefeuillebeheer en de administratiekosten van vermogensbeheer. Het betreft personeelskosten, kosten voor de beleggingsadviseur, kosten voor het beleggingsadministratiepakket, kosten voor de onafhankelijke aanlevering van benchmarks en voor een onafhankelijke prestatiemeting.

- **Fiduciair beheer.** Het pensioenfonds heeft de beleggingsportefeuille in intern beheer. Het heeft het beheren van de beleggingsportefeuille niet uitbesteed aan een externe (fiduciaire) beheerder. Het fonds belegt indirect via beleggingsfondsen.
- **Gefactureerde kosten vermogensbeheer en kosten t.l.v. indirecte beleggingsopbrengsten.** Dit zijn de TER¹-kosten gesommeerd voor alle beleggingsfondsen.
- **Prestatieafhankelijke vergoedingen.** Dit zijn betaalde prestatieafhankelijke vergoedingen voor actief beheerde beleggingsfondsen die beter hebben gepresteerd dan de benchmark. (Heeft het fonds niet)
- **Kosten onderliggende fondsen.** Dit zijn de beheerkosten van onderliggende fondsen bij fund-of-funds voor zover deze kosten niet zijn inbegrepen in de TER van de fund-of-funds.
- **Bewaarloon.** Dit zijn de kosten voor een bewaarbedrijf die een deelneming in een beleggingsfonds voor het fonds in bewaring heeft. (Dit is slechts een administratieve bewaring, die het fonds intern doet)
- **Transactiekosten.** Dit zijn alle kosten verbonden aan het in- en uitstappen van beleggingsfondsen. Deze kosten worden rechtstreeks door beleggingsfondsen in rekening gebracht als in- of uitstapfee, of zij zijn bepaald uit de bied-laatspread bij aan- of verkopen. De transactiekosten binnen de beleggingsfondsen zijn geschat.

Vergelijk van de kosten per deelnemer.

De kosten per deelnemer in de twee gescheiden compartimenten zijn afwijkend. Voor de details van het compartiment SPDHV zie paragraaf 9.5. De kosten van € 740 per deelnemer in compartiment SPH zijn hoger dan de € 287 per deelnemer bij compartiment SPDHV.

	SPH				SPDHV			
(in duizenden euro's)	2017				2017			
		totaal	prorato	totaal		totaal	prorato	totaal
Pensioenbeheer	73%	879	461	1.340	20%	656	135	791
Vermogensbeheer	27%	332	175	507	80%	2.693	552	3.245
Subtotaal excl. Algemeen	100%	1.211	636	1.847	100%	3.349	687	4.036

per deelnemer

€ 740

€ 287

Dit heeft vooral de volgende drie oorzaken.

- Op de eerste plaats heeft compartiment SPDHV meer gepensioneerd dan compartiment SPH. Het aantal actieve deelnemers is ongeveer gelijk. Daardoor worden de kosten voor compartiment SPDHV omgeslagen over meer deelnemers en vallen de kosten per deelnemer (de deelnemers en gepensioneerd) lager uit.
- Op de tweede plaats zijn bij compartiment SPDHV de kosten van vermogensbeheer (in euro's) relatief hoog omdat het vermogen geheel in eigen beheer is. (Bij compartiment SPH is slechts een klein deel in eigen beheer en valt een groot deel onder het premievrije garantiecontract). Hierdoor wordt bij compartiment SPH een relatief groot gedeelte (84%) van de algemene kosten toegerekend aan pensioenbeheer (bij compartiment SPDHV is dit 61%) en een klein deel aan vermogensbeheer.
- Op de derde plaats worden de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies door de aangesloten ondernemingen doorbelast aan het fonds. Jaarlijks wordt een urenbegroting met bijbehorende tarieven, in overleg met het fonds en de aangesloten ondernemingen, vastgesteld. Tevens zijn de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds. Tot en met 2014 werden deze kosten voor compartiment SPDHV door de werkgever gedragen. Om compartiment SPDHV te compenseren voor het feit dat de kosten nu doorbelast worden ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 per jaar (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Hierdoor worden de

¹ TER: Total Expense ratio.

pensioenbeheerkosten lager voor compartiment SPDHV. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

8.6 Premie compartiment SPH

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor compartiment SPH. Deze premie is gebaseerd op afspraken van de werkgever met de voormalige Stichting Pensioenfonds Haskoning en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemer in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuariel benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil wordt jaarlijks vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premiebijdrage van werkgever	9.000	9.588
Premiebijdrage van werknemers	4.219	4.476
Premievereffening SPDHV – SPH	342	181
	13.561	14.245
<hr/>		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Feitelijke ontvangen premie	13.561	14.245
Kostendeekkende premie (gedempt)	11.563	13.276
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	17.371	15.947
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	22.209	20.542

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 17.371.000) en de feitelijke ontvangen premie (€ 13.561.000) komt ten laste van het resultaat van het fonds.

De premiedekkingsgraad was in 2017 gelijk aan 76,7% (2016: 89,7%). Voor 2018 is de (ex ante) premiedekkingsgraad gelijk aan 83,9%.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december 2016 (het voorgaand boekjaar).

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafpraak voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds. Het gemiddeld verwacht rendement is voor compartiment SPH door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

Na evaluatie van de waarderingsgrondslagen door de adviserend actuaris is de berekeningswijze van de kostendeekkende premie vanaf primo 2017 gewijzigd. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	6.018	6.739
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.775	2.062
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	969	929
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	0	0
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	2.801	3.546
	11.563	13.276

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,50% in het eerste jaar, toegroeien naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

9. Financiën compartiment SPDHV

9.1 Beleggingen compartiment SPDHV

In 2017 is de strategische beleggingsmix niet aangepast.

Strategische beleggingsmix

	strategische mix	bandbreedte	feitelijke mix per 31-12-2017	
	%	%	%	x € 1.000
Staatsobligaties	20,0%	15% - 25%	19,2%	158.657
Bedrijfsobligaties	25,0%	20% - 30%	24,5%	201.992
Aandelen ontwikkelde markten	35,0%	30% - 40%	36,3%	299.676
Aandelen opkomende markten	7,5%	6% - 9%	8,0%	66.383
Vastgoed	7,5%	6% - 9%	8,0%	65.963
Grondstoffen	5,0%	4% - 6%	3,7%	30.263
Liquide middelen	0,0%	0% - 2%	0,3%	2.874
Totaal belegd vermogen				825.808

Eenmaal per jaar (in het najaar) wordt de actuele beleggingsmix weer in lijn gebracht met de strategische beleggingsmix.

Beleggingsklimaat

De genoemde economische ontwikkelingen in paragraaf 8.1 hebben gezorgd voor het positieve rendement van 5,9% op de totale beleggingen in 2017. Voornamelijk veroorzaakt door de goede resultaten op aandelen. Onderstaand zijn de rendementen per beleggingscategorie weergegeven in de portefeuille. Er is een verschil in rendement met compartiment SPH doordat er in andere beleggingscategorieën wordt belegd en de duration van de obligaties afwijkt.

Beleggingsrendement

	2017	2016
Staatsobligaties	-4,2%	7,3%
Bedrijfsobligaties	4,3%	4,3%
Aandelen ontwikkelde markten	9,5%	7,8%
Aandelen opkomende markten	18,6%	17,5%
Vastgoed	14,2%	1,7%
Grondstoffen	-7,5%	14,5%
Liquide middelen	-0,5%	0,1%
Totaal belegd vermogen	5,9%	9,0%

Rentederivaten en Collateral zijn in de bovenstaande tabellen meegenomen in de erbij behorende staatsobligatieportefeuille dan wel bedrijfsobligatieportefeuille.

In de staatsobligatieportefeuille zit voor een waarde van € 984.000 aan collateral. In de bedrijfsobligatieportefeuille zit voor een waarde van € 1.487.000 aan rentederivaten en € 196.000 aan collateral.

(zie voor gedetailleerde uitsplitsing ook 15.1.1 en 15.1.13)

Verantwoord beleggen

Als pensioenfonds is SPHDHV gericht op de lange termijn. De ambitie is tot in lengte van jaren een pensioen uit te keren aan de deelnemers en zo bij te dragen aan het welzijn van de deelnemers. Het beleid van SPHDHV voor Verantwoord beleggen ligt in het verlengde hiervan en beoogt een

duurzame samenleving te stimuleren. SPHDHV houdt derhalve in het beleggingsbeleid rekening met milieu en klimaat, sociale verhoudingen en goed bestuur. SPHDHV wil dit integreren in al haar beleggingen. In 2017 zijn een aantal beleggingen omgezet naar fondsen die rekening houden met deze Environmental, Social and Governance (ESG) criteria.

Voor compartiment SPDHV was eind 2016 55% belegd in ESG fondsen, eind 2017 is 70% belegd in ESG fondsen.

9.2 Financiële paragraaf compartiment SPDHV

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

(in duizenden euro's)	Pensioen- vermogen	Technische Voorziening	Resultaat
Stand per 1 januari	783.895	765.178	
Premiebijdrage (feitelijk ontvangen) *)	17.029	20.242	-3.213
Uitkeringen **)	-21.766	-21.685	-81
Toeslagen	0	0	0
Wijziging rekenrente	0	-9.433	9.433
Beleggingsresultaten ***)	44.577	-1.668	46.245
Overige	-476	216	-692
Resultaat	39.364	-12.328	51.692
Stand per 31 december	823.259	752.850	

*) De in de premie begrepen opslag van € 379.000 ter financiering van de uitvoeringskosten zijn overgeheveld naar Overige (uitvoeringskosten pensioenbeheer zie paragraaf 9.6).

**) Dit is inclusief afkoop (€ 67.000) en inclusief ontvangen pensioenuitkeringen uit hoofde van herverzekering (€ -20.000), zie paragraaf 15.1.24.

***) Dit is na aftrek van € 1.796.000 aan kosten van vermogensbeheer (zie paragraaf 15.1.19).

Zie de paragraaf 'Actuariële analyse' voor een verdere analyse van het resultaat.

De dekkingsgraad per 31 december heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2017	2016	2015	2014	2013
Aanwezige dekkingsgraad	109,4%	102,4%	102,4%	105,1%	107,7%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van 12 maanden)	107,7%	96,2%	104,4%	108,3%	
Minimaal vereiste dekkingsgraad (voldoende dekking)	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%	104,2%
Vereiste dekkingsgraad (voldoende reserves)	123,8%	123,0%	124,9%	118,2%	119,8%

De minimaal vereiste dekkingsgraad zoals die voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 104,2%. Ultimo 2017 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 107,7%. Er is daarom geen sprake van een *dekkingstekort*. De beleidsdekkingsgraad ligt immers boven het *minimaal vereist eigen vermogen*. Er is wel sprake van een *reservetekort*, want de beleidsdekkingsgraad ligt onder het *vereist eigen vermogen*. Ultimo 2008 tot en met 2016 was er eveneens sprake van een reservetekort.

9.3 Herstelplan compartiment SPDHV

Omdat op 1 januari 2017 de beleidsdekkingsgraad lager was dan de vereiste dekkingsgraad, heeft het fonds op 1 april 2017 een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Het verwachte verloop van de dekkingsgraad volgens het nieuwe herstelplan is als onderstaand.

eind	Nieuw herstelplan			Realisatie		
	aanwezige dekkingsgraad	beleids-dekkingsgraad	VEV strategisch	aanwezige dekkingsgraad	beleids-dekkingsgraad	VEV strategisch
2017	106,8%	104,6%	123,3%	109,4%	107,7%	123,8%
2018	111,3%	109,1%	123,3%			
2019	116,1%	113,7%	123,3%			
2020	119,9%	117,7%	123,3%			
2021	123,0%	120,8%	123,3%			
2022	125,5%	123,3%	123,3%			
2023	127,4%	125,3%	123,3%			
2024	129,0%	126,9%	123,3%			
2025	130,2%	128,2%	123,3%			
2026	131,2%	129,2%	123,3%			

Uit het herstelplan voor compartiment SPDHV volgen de onderstaande conclusies:

- Op basis van het reguliere beleid wordt verwacht dat de beleidsdekkingsgraad van compartiment SPDHV eind 2022 is hersteld tot tenminste het vereist eigen vermogen. Dit is binnen de gekozen hersteltermijn van tien jaar.
- Per 31 december 2017 bedraagt de kritische dekkingsgraad circa 87,3%. De kritische dekkingsgraad is de actuele dekkingsgraad waarbij het vereist eigen vermogen niet meer binnen de gekozen hersteltermijn kan worden bereikt, zonder het verlagen van pensioenaanspraken en -rechten.
- Het herstelplan is gebaseerd op de aannames zoals voorgeschreven door DNB. Hierin is onder andere sprake van een stijgende rente, omdat de forward rentes uit de DNB rentermijnstructuur per 31 december 2017 worden afgeleid. Indien de huidige rente echter op dit historisch lage niveau blijft, dan zal dit een negatieve impact hebben op de ontwikkeling van de dekkingsgraad.

9.4 Actuariële analyse compartiment SPDHV

(in duizenden euro's)	2017	2016
Premieresultaat		
Premiebijdragen (feitelijk ontvangen)	17.408	16.912
Pensioenopbouw	-20.242	-17.296
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	-791	-543
Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten	434	425
	-3.191	-502
Interestresultaat		
Indexering en overige toeslagen	0	0
Wijziging rekenrente	9.433	-64.482
Beleggingsresultaten	44.577	64.474
Rentetoevoeging Technische Voorziening *)	1.668	425
Overige rentebaten	-5	-1
Overig resultaat	55.673	416
Resultaat op uitkeringen	-81	-285
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	-1.799
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	3.553
Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	667
Wijziging grondslagen i.v.m. toevoeging wezenopslag	0	-373
Wijziging regeling pensioenleeftijd	0	57

Resultaat op overlevingskansen	-480	-99
Onttrekking/dotatie voorziening zieke deelnemers	-149	655
Resultaat op waardeoverdrachten	0	299
Overige baten en lasten	-80	-520
	-790	2.155
Totaal saldo van baten en lasten	51.692	2.069

*) Dit betreft de jaarlijkse toevoeging aan de Technische Voorziening met de rekenrente waartegen toekomstige kasstromen contant zijn gemaakt (2017: -0,217%; 2016: -0,06%)

Het saldo van baten en lasten zag er over de afgelopen jaren als volgt uit:

(in duizenden euro's)	2017	2016	2015	2014	2013
Premieresultaat	-3.191	-502	1.444	3.714	2.421
Interestresultaat	55.673	416	-17.717	-8.434	47.554
Overig resultaat	-790	2.155	-1.410	-4.865	1.471
Totaal saldo van baten en lasten	51.692	2.069	-17.683	-9.585	51.446

9.5 Uitvoeringskosten compartiment SPDHV

De compartiment gerelateerde kosten (specifieke kosten) worden rechtstreeks toegerekend aan het betreffende compartiment. De multi-opf gerelateerde kosten (gemeenschappelijke kosten) worden volgens het kostenreglement 50/50 verdeeld over beide compartimenten. Alleen de gemeenschappelijke pensioenbureaustkosten worden jaarlijks toegerekend volgens de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau.

In 2016 heeft de Pensioenfederatie de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" nader uitgewerkt. Volgens deze uitwerking moeten de algemene kosten (zoals algemene advieskosten en de kosten van de certificerend actuaris en de accountant) naar rato worden verdeeld over de kosten pensioenbeheer en de kosten vermogensbeheer.

Bij compartiment SPDHV bedragen de totale kosten vóór en na verdeling van de algemene kosten:

SPDHV								
(in duizenden euro's)	2017				2016			
		totaal	prorato	totaal		Totaal	prorato	totaal
Pensioenbeheer	20%	656	135	791	16%	469	74	543
Vermogensbeheer	80%	2.693	552	3.245	84%	2.479	388	2.867
Subtotaal excl. Algemeen	100%	3.349	687	4.036	100%	2.948	462	3.410
Algemeen		687	-687	0		462	-462	0
Totaal		4.036	0	4.036		3.410	0	3.410

De algemene kosten worden naar rato verdeeld: 20% pensioenbeheer (€ 135.000) en 80% vermogensbeheer (€ 552.000). De kosten bedragen dan:

Pensioenbeheer (na bijdrage werkgever € 145.000)	€ 791.000	€ 287 per deelnemer
Vermogensbeheer	€ 3.245.000	0,40% van belegd vermogen
Totaal	€ 4.036.000	

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer per deelnemer is gerekend met het gemiddelde aantal deelnemers en pensioengerechtigden. Gewezen deelnemers worden voor deze berekening niet meegeteld.

Voor de berekening van de kosten pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten als percentage van het belegde vermogen is gerekend met het gemiddelde belegd vermogen.

Kosten uitsplitsing

(in duizenden euro's)	2017			2016		
Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten	Totaal	pensioen beheer	vermogens beheer	totaal	pensioen beheer	vermogens beheer
- Bestuur en commissies	331			333		
- Pensioenbureau	782			541		
- Controle en toezicht	140			157		
- Advies	81			83		
- Eenmalige kosten	208			24		
	1.542	936	606	1.138	688	450
Bijdrage werkgever	-145	-145		-145	-145	
Uitvoeringskosten vermogensbeheer						
- Pensioenbureau	290			112		
- Advies	78			58		
- Investerings en eenmalige kosten	0			0		
	368	0	368	170	0	170
Kosten vermogensbeheerder						
Fiduciair beheer	n.v.t.			n.v.t.		
Gefactureerde kosten vermogensbeh.	817			276		
Kosten t.l.v. indirecte beleggingsopbr.	1.396			1.734		
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0			0		
Kosten onderliggende fondsen	55			117		
	2.267	0	2.267	2.127	0	2.127
Overig						
Bewaarloon	n.v.t.			n.v.t.		
Transactiekosten In- en uitstapvergoedingen	4			0		
Acquisitiekosten discretionair mandaat	0			120		
	4	0	4	120	0	120
Totaal	4.036	791	3.245	3.410	543	2.867
per deelnemer / % belegd vermogen		€ 287	0,40%		€ 205	0,36%

Transactiekosten

De transactiekosten worden geschat middels de in- en uitstap methode. Deze bedragen voor 2017 € 625.000. Dit is gebaseerd op de aankoop en verkoop bedragen € 109.871.000 respectievelijk € 148.185.000. De inschatting is dat de overige transactiekosten 6 basispunten bedragen. Dit is een bedrag van € 155.000 waarmee de totale transactiekosten komen op € 780.000. De totale transactiekosten zijn dan 10 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen. Het schattingspercentage van 6 basispunten is gebaseerd op het percentage van de werkelijke kosten, die zijn berekend aan het fonds bij een verkoop door een van de vermogensbeheerders. Deze schatting is in lijn met het percentage dat is vermeld in de AFM rapportage van 2013.

Uitvoeringskosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten

De algemene pensioenbureaukosten (personeel, huisvesting, communicatie en kantoorautomatisering) worden toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer op basis van de *tijdsbesteding* van de medewerkers van het pensioenbureau. De overige resterende algemene uitvoeringskosten (controle & toezicht, advies en overig) worden *naar rato* van totale kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer toegewezen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer conform de "Aanbevelingen uitvoeringskosten" van de Pensioenfederatie. De allocatie van algemene pensioenbureaukosten op basis van tijdsbesteding naar vermogensbeheer plus de allocatie van de overige algemene uitvoeringskosten naar rato naar vermogensbeheer is in mindering gebracht op "Kosten pensioenbeheer en algemene uitvoeringskosten" in bovenstaande tabel.

De algemene uitvoeringskosten zijn kosten die niet rechtstreeks zijn toe te wijzen aan pensioenbeheer en vermogensbeheer.

In 2017 zijn de uitvoeringskosten van compartiment SPDHV € 1.542.000. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer en algemene kosten voordat allocatie naar kostencategorie heeft plaatsgevonden. De uitvoeringskosten zijn € 404.000 hoger dan in 2016 (€ 1.138.000). Dit wordt verklaard door:

- De kosten van het pensioenbureau in 2017 (€ 782.000) zijn € 241.000 hoger dan de kosten in 2016 (€ 541.000). Deze toename wordt veroorzaakt door het vertrek van de directeur en bestuurssecretaris en de inhuur van een ad-interim directeur en een ad-interim bestuurssecretaris (+€153.000). Daarnaast dient de onderneming op basis van overleg met de Belastingdienst met ingang van 1 januari 2017 btw te berekenen op de doorbelasting van de salaris- en overige kosten van het pensioenbureau. (+€65.000).
- De kosten voor het jaarwerk 2017 zijn lager ten opzichte van 2016 (- €20.000).
- De eenmalige kosten in 2017 zijn € 184.000 hoger dan in 2016. Dit bestaat voor een groot deel uit de kosten van twee projecten, het ontwikkelen van de 'mijn omgeving' op de website (+€168.000) en het gestarte onderzoek naar de samenvoeging van de twee compartimenten (+€25.000).

Vanaf 2015 worden de bestuurskosten, de kosten van de visitatiecommissie en de bijdragen aan DNB en AFM volledig als kosten van pensioenbeheer opgenomen.

De kosten voor controle en toezicht betreffen de bijdragen aan DNB en AFM en de kosten voor de certificerende actuaire en de accountant.

De kosten voor advies betreffen de kosten voor de adviserende actuaire en juridisch advies.

De kosten van het pensioenbureau worden gemaakt voor de pensioenadministratie, de inning van de premies, de uitkeringenadministratie, de betaling van pensioenuitkeringen, afdrachten aan fiscus en het centraal administratie kantoor (CAK), waardeoverdrachten, de financiële administratie en rapportages, de automatisering, voorlichting, communicatie, de website en de bestuursondersteuning. Er waren voor SPDHV geen investeringen.

Kosten vermogensbeheer

Voor een toelichting op kosten verwijzen we u naar paragraaf 8.5:

Voor een vergelijk van de kosten per deelnemer in de twee gescheiden compartimenten, verwijzen we u naar paragraaf 8.5.

9.6 Premie compartiment SPDHV

De pensioenpremie bedraagt 28,1% van de pensioengrondslag voor compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken van de werkgever met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuair benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden

vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premiebijdrage van werkgever	12.533	12.063
Premiebijdrage van werknemers	5.217	5.030
Premievereffening SPDHV – SPH	-342	-181
	17.408	16.912

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Feitelijke ontvangen premie	17.408	16.912
Kostendekkende premie (gedempt)	13.641	13.926
Zuivere kostendekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	20.337	17.383
Zuivere kostendekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	24.927	21.682

Het verschil tussen de zuivere kostendekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 20.337) en de feitelijke ontvangen premie (17.408) valt ten laste van het resultaat van het fonds.

Actuarieel rapport SPDHV: De premiedekkingsgraad was in 2017 gelijk aan 85,2% (2016: 97,3%). Voor 2018 is de (ex ante) premiedekkingsgraad gelijk aan 94,4%.

De **zuivere** kostendekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december 2016 (het voorgaand boekjaar).

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB-rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds. Het gemiddeld verwacht rendement is voor compartiment SPDDHV door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan.

Na evaluatie van de waarderingsgrondslagen door de adviserend actuaire is de berekeningswijze van de kostendekkende premie vanaf primo 2017 gewijzigd. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	7.429	7.652
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.709	1.905
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer	379	543
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	0	-425
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.124	4.251
	13.641	13.926

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,50% in het eerste jaar, toegroeiend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

Amersfoort, 12 juni 2018

Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV
Het bestuur

10. Verantwoordingsorgaan

10.1 Oordeel over 2017

1. Inleiding

Het Bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (hierna: VO) over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het VO is bevoegd daarover een oordeel te geven. Het VO beoordeelt met name of het bestuur bij de gemaakte beleidskeuzes op correcte wijze rekening heeft gehouden met een evenwichtige belangenafweging tussen de verschillende groepen. Daarnaast voorziet het VO het bestuur van het Pensioenfonds SPHDHV gevraagd en ongevraagd van advies.

Het VO bestond in 2017 uit zeven leden en was samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgever, de werknemer en de gepensioneerden. De vertegenwoordiging van werknemers en gepensioneerden is een verhoudingsgewijze afspiegeling van het aantal deelnemers van het pensioenfonds. Daarnaast is er een evenwichtige afspiegeling tussen de compartimenten SPH en SPDHV. Het VO bestaat uit twee werkgeversleden (één SPH en één SPDHV), twee leden vanuit de gepensioneerden (één SPH en één SPDHV) en drie werknemersleden (één SPH en twee SPDHV). Voor personalia zie paragraaf 5.3 in dit Jaarverslag.

2. Activiteiten/bronnen voor oordeelsvorming

Het VO is in 2017 negen keer voltallig bij elkaar geweest. Daarnaast is er regelmatig onderling telefonisch en via emailverkeer contact geweest. Met het (Dagelijks) Bestuur heeft vijf keer overleg plaatsgevonden, waarbij het VO door het Bestuur is bijgepraat over de gang van zaken en over actualiteiten die het pensioenfonds raken. Zo is met het Bestuur uitgebreid gesproken over het bestuursverslag 2016, veranderingen in het Pensioenbureau, communicatie en het toekomstperspectief van het multi-opf. Daarnaast heeft een aantal VO-leden een gesprek gehad met de accountant en de actuaris van het fonds in het kader van het jaarverslag 2016.

Het tweede deel van 2017 stond in het teken van de mogelijke samenvoeging van de compartimenten. Tijdens een gezamenlijke studiemiddag is aandacht besteed aan balansmanagement. Tevens heeft het Dagelijks Bestuur (DB) het VO bijgepraat over de ontwikkelingen in het huidige pensioenstelsel, waaronder schaalvergroting van de pensioenfondsen.

Individuele leden van het VO hebben algemene kennissessies bijgewoond, waaronder een APF-congres. Daarnaast zijn VO-leden aanwezig geweest bij alle voorlichtingssessies die het Bestuur in oktober/november 2017 heeft gehouden. Op deze wijze weet het VO wat er speelt onder de deelnemers. Met de visitatiecommissie (VC) is in 2017 eenmaal overlegd.

3. Uitgebrachte adviezen in 2017

Naast het algemeen oordeel over het handelen van het Bestuur, geeft het VO onder meer advies over de vorm en inrichting van het Intern Toezicht, de klachten- en geschillenprocedure en het communicatiebeleid. Gedurende het verslagjaar is door het bestuur tweemaal advies gevraagd aan het VO. Dit was ten aanzien van de indexering van het beloningsbeleid en de aangepaste klachten- en geschillenprocedure. Het VO heeft over beide adviesaanvragen positief geadviseerd.

4. Oordeel over beleid en uitvoering in 2017

Goede communicatie is essentieel

De financiële positie van het compartiment SPDHV is in 2017 verder hersteld. Dat de pensioenen voor de SPDHV deelnemers wederom niet geïndexeerd konden worden over 2017 is een vervelende boodschap. Het VO is van mening dat het pensioenfonds hierover helder heeft gecommuniceerd in o.a. de Nieuwsbrief, website en informatiebijeenkomsten. Het blijft een lastig gegeven dat de twee compartimenten een verschillend financieel resultaat laten zien. Het VO is voorstander van het samenvoegen van de compartimenten, waardoor ook communicatie naar de deelnemers eenduidiger en eenvoudiger wordt.

In 2017 adviseerde het VO aan het Bestuur om op alle fronten goed te communiceren naar de deelnemers met name over de gevolgen van de lage rekenrente en de (steeds hogere) eisen van De Nederlandsche Bank (DNB). Hierdoor is bij een deel van de deelnemers een beeld ontstaan dat de financiële positie van het compartiment SPDHV slecht zou zijn. Deelnemers, met name van een ondernemingspensioenfonds, mogen verwachten dat het bestuur waarheidsgetrouw en objectief communiceert en dat daarbij ook duidelijk de positieve en negatieve scenario's worden belicht. Dit zal naar de mening van het VO de betrokkenheid van deelnemers bij 'hun' fonds vergroten. Het VO stelt met tevredenheid vast dat het Bestuur deze uitdaging heeft opgepakt en geeft tegelijkertijd aan dat dit blijvend aandacht verdient.

Mogelijke samenvoeging van de beide compartimenten

De huidige Multi-opf organisatievorm is van rechtswege eindig en dient per ultimo 2020 te zijn omgevormd. Het Bestuur is daarom op zoek gegaan naar een nieuwe organisatiestructuur die wederom recht doet aan de identiteit, normen en waarden van de onderneming Royal HaskoningDHV. In januari 2017 werd door het Dagelijks Bestuur nog aan de sociale partners gemeld, dat het samenvoegen van de beide compartimenten (ringen) uiterlijk 2020 naar verwachting geen reële, haalbare optie zou zijn. Het Bestuur besloot toen geen nader onderzoek te doen naar het samenvoegen van de beide compartimenten, maar startte wel een brede toekomstdiscussie, waar het VO op gezette tijden in werd meegenomen. Het VO heeft geconstateerd, dat het Bestuur op zorgvuldige wijze op zoek is gegaan naar toekomstmogelijkheden van ons fonds en vele varianten heeft onderzocht. Verder heeft het Bestuur blijk gegeven van een gezond voortschrijdend inzicht, mede door belangrijke niet verwachte ontwikkelingen: zoals de uitkomsten van de ALM-studie, het versneld naar elkaar toegroeien van de dekkingsgraden van de beide compartimenten en de eventuele mogelijkheid het NN-contract bij de werkgever onder te brengen. Bijkomend voordeel van het laatste is dat tevens de financiële risico's van individuele uitgaande waardeoverdrachten aanzienlijk beperkt worden. Het VO stelt met instemming vast, dat het bestuur terug gekomen is van haar besluit, om geen nader onderzoek te doen naar samenvoeging, maar het uitzoeken van de variant samenvoeging voorrang te verlenen boven de overige varianten. Daarbij heeft het bestuur een aantal aandachtspunten benoemd, zoals toestemming van DNB, beginsel van evenwichtigheid en formuleren van toeslagenbeleid.

Visitatiecommissie

Het VO heeft de bevoegdheid om de Visitatiecommissie samen te stellen. De Visitatiecommissie bestaat uit externe deskundigen die inhoudelijk de processen en besluitvorming van het pensioenfondsbestuur onderzoeken. Medio 2017 heeft het VO, conform het aftreedschema, een nieuw lid voor de Visitatiecommissie voorgedragen aan het Bestuur. In maart 2018 heeft het VO een gesprek gevoerd met de voltallige Visitatiecommissie ter evaluatie van de besluitvorming van het Bestuur over het jaar 2017. Het VO is van mening dat de VC ook dit jaar kritisch, maar wel opbouwend, het Bestuur heeft gecontroleerd en met duidelijke aanbevelingen is gekomen.

Financieel beleid, fonds in herstel

Het VO heeft geconstateerd, dat de beleggingsrendementen van zowel compartiment SPH als compartiment SPDHV bevredigend zijn, enigszins beter dan de benchmark, en dat ons fonds er mede daardoor steeds beter voorstaat met het oog op toekomstige ontwikkelingen. Dat het rendement in het compartiment SPDHV enigszins hoger is dan dat van het compartiment SPH komt door verschillen in de beleggingsportefeuille.

De kosten voor pensioenbeheer en vermogensbeheer zijn marktconform. Er zijn een aantal eenmalige extra kosten opgetreden, vanwege reorganisaties en vernieuwingen, die met name bij compartiment SPH tot een aanzienlijke verhoging van de gerapporteerde kosten van pensioenbeheer hebben geleid. De getoonde cijfers zijn enigszins vertekend maar geven geen aanleiding tot speciale opmerkingen.

Veel aandacht is uitgegaan naar verantwoord beleggen en risicomanagement. In dit proces is het VO tijdens de overleggen met het Dagelijks Bestuur en ook tijdens de jaarlijkse kennissessie, waar o.a. ingegaan werd op de aangepaste ALM-studie, goed op de hoogte gehouden. Mede door de focus op meer verantwoord beleggen is de SPDHV beleggingsportefeuille voor een zeer groot gedeelte

gewisseld. Deze wisseling heeft overigens niet geleid tot aanzienlijke kostenverhogingen voor vermogensbeheer.

Voor het eerst is er een voorziening uitgaande waardeoverdrachten (uit NN deel) in het Jaarverslag opgenomen. De voorziening is qua hoogte vastgesteld vooruitlopend op de goedkeuring van DNB en blijkt voor het jaar 2017 voldoende.

De hoogte van de premie is voor zowel compartiment SPH als SPDHV bij de huidige RTS niet kostendekkend. Het VO stelt vast dat in het compartiment SPDHV de huidige premiehoogte niet positief bijdraagt aan het herstel van de financiële positie. De hoogte voldoet wel aan de eisen van de wetgeving. Dit komt doordat er bij de premievaststelling uitgegaan wordt van een verwacht rendement en een hogere rente dan de rente die wordt gebruikt bij het vaststellen van de pensioenverplichting.

Pensioenbureau

Het VO heeft geconstateerd dat de werkdruk bij het Pensioenbureau hoog blijft. De steeds hogere eisen die door de veranderende wet- en regelgeving en vanuit de toezichthouders gesteld worden spelen hier een rol. Bovendien voert het Pensioenbureau sinds eind 2016 ook zelf de pensioenadministratie van de bij NN herverzekerde aanspraken van het compartiment SPH (parallel met AZL die de administratie in opdracht van NN voert) en verricht het bureau met ingang van 2017 ook de pensioenuitkeringen. In het Pensioenbureau hebben belangrijke personele wisselingen plaatsgevonden (directeur en bestuurssecretariaat). Momenteel zijn er in de bestuur ondersteuning nog veel wisselingen, waardoor uitnodigingen niet volledig zijn en stukken voor de vergadering pas laat ter beschikking worden gesteld. Alle aandacht gaat sinds medio 2017 logischer wijze uit naar het samenvoegen van de compartimenten. Maar het VO vraagt wel aandacht voor goede informatie-uitwisseling, zodat zowel de kwaliteit als kwantiteit van de werkzaamheden gewaarborgd blijft.

Tot slot

Het VO is van mening dat de samenwerking met het Bestuur in 2017 goed is verlopen. In 2017 hebben het VO en het Bestuur regelmatig overleg gevoerd en zijn er gezamenlijke (kennis)sessies gehouden waarin open discussies en meningsvorming plaatsvonden.

In 2017 heeft het VO aan het Bestuur meegegeven om te blijven zoeken naar een toekomst bestendig fonds waarbij de identiteit, normen en waarden passen bij de onderneming die Royal HaskoningDHV is en wil zijn. Het VO herkent dat het Bestuur in zijn missie en visie en zoektocht naar de toekomst hier nadrukkelijk uiting aan heeft gegeven.

5. Aanbevelingen aan het Bestuur

Het VO is bezorgd over de continuïteit en kwaliteit binnen het Pensioenbureau. De vele personele bewegingen zijn hier zeker debet aan. Het VO adviseert het Bestuur om snel en strak de regie op te pakken en te houden. Wij bevelen aan aandacht te behouden voor de kwaliteit van de dienstverlening van het Pensioenbureau.

Het VO vraagt aandacht voor de wijze van bemensing in de diverse commissies door medewerkers van het Pensioenbureau, gelet op het voorkomen van enige schijn van belangenverstrengeling. Het is ons inziens beter deze medewerkers als toehoorder dan als lid van de commissie te benoemen.

Het Bestuur reageert kundig en alert op veranderingen in pensioenwereld en in die van ons multi-opf in het bijzonder. Het onderbouwt zijn keuzes grondig. Het tempo waarin e.e.a. plaatsvindt is noodzakelijk maar leidde bij het VO soms tot ademnood. Stukken werden niet altijd of laat aangeleverd en de beschikbare reactietijd was daardoor soms kort. Het VO hecht eraan om documenten waarover het VO geacht wordt te adviseren, tijdiger te mogen ontvangen, zodat voldoende lees- en verwerkingstijd wordt gegund. Ook mag het Bestuur, algemeen bekeken, ruimhartiger en meer proactief zijn met het verstrekken van rapportages, analyses en beleidsvoornemens. Het VO spreekt de verwachting uit, dat met deze problematiek rekening zal worden gehouden bij de definitieve uitwerking van de voorgenomen samenvoeging van de compartimenten, zodra daarvoor de goedkeuring van DNB verkregen is.

De samenvoeging biedt het fonds vooral voordelen, maar er zijn ook nadelen. Het VO adviseert het Bestuur om in haar communicatie zowel de voordelen (kostenbesparing, eenvoud, minder risico, beter gesteld voor toekomstige ontwikkelingen, één beheerd vermogen) als de nadelen (beknotten van waardeoverdracht door NN-deelnemers, voorlopig geen toeslagen onder gezamenlijk fonds) te belichten naar de deelnemers. Temeer omdat de deelnemers geen inspraak hebben aangaande de samenvoeging.

Om overzicht te houden op alle adviezen verzoekt het VO om de aanbevelingenlijst als vast agendapunt in de gezamenlijke overleggen te agenderen. Het werken volgens de gezamenlijke Jaarplanner is in 2018 alleen opgezet voor de activiteiten rond het Jaarverslag. Een uitgebreidere 'kapstok' wordt door het VO gewenst. De actualiteitennotitie was in 2017 een goed middel om elkaar te informeren. Het VO beveelt aan om dit middel te handhaven en regulier te (laten) opstellen.

6. Vooruitblik VO

Zodra bekend wordt of de samenvoeging van de compartimenten doorgang vindt, evalueert het VO haar samenstelling qua aantal en qua invulling. Vooruitlopend op de verkiezingen in 2019 heeft het VO besloten de per april 2018 vacant gekomen VO-zetel vooralsnog niet in te vullen.

Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV

1 juni 2018

10.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor haar uitgebreide positief kritische oordeel. Het bestuur waardeert de open houding van het verantwoordingsorgaan en ervaart de samenwerking als constructief.

Wij zijn blij met het compliment van het verantwoordingsorgaan dat wij alert en kundig reageren op veranderingen en dat het verantwoordingsorgaan mee gaat in het soms hoge tempo. Het bestuur betreurt het dat het niet gelukt is de aanlevering van de stukken in 2017 echt te verbeteren. Wij gaan er van uit dat het in de tweede helft van 2018 wel gaat lukken om op dit punt een verbetering te laten zien.

Wij herkennen het gesignaleerde probleem bij de bestuursondersteuning. Op dit moment werkt de directeur aan oplossingen door onder andere twee vacatures in te vullen. Anderzijds hebben de afdelingen pensioenbeheer en vermogensbeheer het afgelopen jaar grote progressie laten zien en heeft het bestuur er vertrouwen in dat die afdelingen de huidige kwaliteit zullen handhaven.

Het bestuur is het eens met het verantwoordingsorgaan dat medewerkers van het pensioenbureau bij voorkeur als toehoorder deelnemen aan de commissies.

Het bestuur heeft de beleving dat zij veel zaken met het verantwoordingsorgaan deelt, zowel tijdens vergaderingen als in (kennis)sessies. De opmerking dat het bestuur ruimhartiger kan zijn met het verstrekken van informatie herkennen wij dan ook niet. Wij gaan daarover graag in overleg met het verantwoordingsorgaan.

Het bestuur geeft graag invulling aan het verzoek om duidelijk vooraf het verantwoordingsorgaan te informeren over de op handen zijnde adviesaanvragen en opvolging van de aanbevelingen. Wij gaan graag in overleg met het verantwoordingsorgaan hoe we dit vorm kunnen geven.

Het bestuur heeft er vertrouwen in dat zij samen met het verantwoordingsorgaan de pensioenontwikkelingen voortvarend kunnen blijven oppakken.

11. Visitatiecommissie

11.1 Verslag van de visitatiecommissie

Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV heeft het wettelijke interne toezicht ingevuld door middel van een jaarlijkse visitatie en heeft daartoe een visitatiecommissie benoemd. De taak van de visitatiecommissie is toezicht houden op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De visitatiecommissie ziet in het bijzonder toe op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De visitatiecommissie vormt zich ook een oordeel over het functioneren van het bestuur. Bij haar onderzoek en oordeelsvorming neemt de visitatiecommissie de specifieke omstandigheden in aanmerking waarin het Fonds zich het afgelopen jaar heeft bevonden en zich ook thans nog bevindt. Belangrijke thema's waaraan de visitatiecommissie extra aandacht heeft besteed, zijn de toekomst van het multi-opf, het beleggingsbeleid en het integraal risicomanagement.

Het onderzoek van de visitatiecommissie heeft plaatsgevonden op basis van dossieronderzoek en interviews met bestuursleden, voorzitter van het bestuur, voorzitter beleggingsadviescommissie, voorzitter risicoadviescommissie, leden van het verantwoordingsorgaan, risicomanager, directeur van de uitvoeringsorganisatie, de controlerend accountant en de certificerend actuaire. Op basis hiervan heeft de visitatiecommissie bevindingen en aanbevelingen geformuleerd die hieronder samengevat worden weergegeven.

Algemene indruk en bevindingen

De algemene indruk van de visitatiecommissie is dat ook 2017 voor het fonds weer een intensief jaar is geweest waarin naast de dagelijkse operationele zaken ook diverse projecten zijn opgepakt. Het is duidelijk dat het bestuur zich maximaal ingezet heeft om verschillende thema's te adresseren. Dit jaar zijn diverse stappen gezet voor de verdere invulling van het integraal risico management en de uitwerking van de toekomstvisie voor het fonds. Daarnaast is een ALM studie uitgevoerd en is het beleid deels herijkt en aangescherpt. En de beleggingsportefeuille is voor een belangrijk deel omgezet naar vergelijkbare ESG fondsen. De visitatiecommissie merkt op dat het bestuur nog steeds veel tijd en energie kwijt is aan de operationele kant van het beleid, wat niet in overeenstemming is met het voorgenomen besturen op hoofdlijnen. De inrichting van de bestuursondersteuning en het integraal risico management en de uitwerking van de toekomst visie voor het fonds, in overleg met relevante stakeholders, blijven belangrijke aandachtspunten voor het bestuur.

De vastlegging van vergaderingen in notulen is dit jaar verbeterd. Wel benadrukt de visitatiecommissie het belang van een goede vastlegging van de discussies aan de bestuurstafel en de argumenten en overwegingen op basis waarvan het bestuur haar besluit genomen heeft. Ook constateert de visitatiecommissie dat uit de notulen van de beleggingsadviescommissie (BAC) nog onvoldoende duidelijk blijkt welke besluiten in de BAC genomen zijn en welke beleidsadviezen vanuit de BAC ter besluitvorming ingediend worden in de volgende bestuursvergadering.

De visitatiecommissie twijfelt er niet aan dat het bestuur de belangen van alle betrokkenen in en bij het fonds evenwichtig afweegt. Naast het belang van een feitelijke evenwichtige belangenafweging wijst de visitatiecommissie echter op het belang van de aantoonbaarheid daarvan.

Toekomst van het fonds

De toekomst van het fonds staat hoog op de bestuursagenda, vanuit een kosten perspectief op langere termijn en op kortere termijn vanwege het feit dat het multi-ondernemingspensioenfonds als uitvoeringsmogelijkheid per 1 januari 2021 komt te vervallen. Begin 2016 is het bestuur gestart met de strategische heroriëntatie ten aanzien van de toekomst van het fonds. In de loop van de tijd zijn diverse varianten nader onderzocht, deels met ondersteuning van een externe partij, zijn beoordelingscriteria opgesteld en heeft het bestuur gesprekken gevoerd met sociale partners.

De visitatiecommissie merkt op dat de beoordelingscriteria nog niet volledig in gebruik genomen zijn bij de beschouwing van de diverse alternatieven, omdat voorrang is gegeven aan de tussenoplossing "samenvoeging van compartimenten tot een ondernemingspensioenfonds". Daarnaast heeft de

visitatiecommissie uit de notulen onvoldoende kunnen opmaken welke rol de risicomanager en de risico advies commissie hierbij gehad hebben.

De sociale partners zijn actief betrokken bij de toekomst discussie. De visitatiecommissie benadrukt het belang om daarnaast ook voldoende tijd te besteden aan het communicatieplan zodat alle belanghebbenden bijtijds en adequaat geïnformeerd zullen worden.

Integraal risico management

Ook in voorgaande visitaties is het onderwerp integraal risico management benoemd als belangrijk aandachtspunt waar nog de nodige stappen gezet moeten worden. Zowel in 2016 als in 2017 is veel tijd besteed aan de inhoud en vormgeving van de risicomanagementrapportage en de vastlegging van processen en beleid en is, in het bijzonder door de risico manager, een aantal goede verbeteringen gerealiseerd. In termen van de “the 3 lines of defence in risk management”, is hiermee vooral aandacht besteed aan de opzet van de eerste verdedigingslinie. De visitatiecommissie adviseert om vervolgens vaart te maken met de opzet van de tweede verdedigingslinie waarbij het van belang is dat de risico manager in staat gesteld wordt een objectieve en onafhankelijke positie in te nemen. Vanuit deze rol zou de risico manager meer zorg kunnen dragen voor inhoudelijke risico beoordelingen die opgenomen worden in de voorleggers van beleidsstukken die aan het bestuur ter besluitvorming worden aangeboden. De visitatiecommissie beveelt aan om risicomanagement steeds meer tot onderdeel van het dagelijkse denken van de bestuursleden te maken en expliciet in de besluitvorming te benoemen.

Beleggingsbeleid

Het bestuur heeft dit jaar haar missie en visie onder de loep genomen, aangescherpt en vastgelegd in haar ABTN. Daarnaast is dit jaar een ALM studie uitgevoerd waarbij het beleggingsbeleid op hoofdlijnen is getoetst en bijgesteld. In het strategische beleggingsplan en jaarplan is een nadere uitwerking van het herijkte beleggingsbeleid vastgelegd. De visitatiecommissie beveelt aan om naast de risicohouding voor de lange termijn, ook de risicohouding voor het korte termijn risico nader te expliciteren. Verder adviseert de visitatiecommissie om naast het beleggingsbeleid op hoofdlijnen, ook de strategische allocatie over sub asset categorieën, het valutabeleid en het rente beleid over de rente curve en toegestane afwijking per looptijdsegment te herijken en mee te nemen in periodieke beleid reviews.

Nadat het bestuur in 2016 haar beleid geformuleerd heeft over maatschappelijk verantwoord ondernemen, heeft zij in 2017 vaart gemaakt met de implementatie van het beleid en een belangrijk deel van de beleggingsportefeuille tegen beperkte kosten kunnen omzetten naar vergelijkbare ESG beleggingsfondsen. Bij de verdere uitwerking van het beleid geeft de visitatiecommissie het bestuur in overweging om tevens kwantitatieve doelen en normen te formuleren van haar ESG-beleid en deze ook op te nemen in de monitoringsrapportage.

Naleving Code Pensioenfondsen

Het Fonds voldoet aan de meeste normen van de Code Pensioenfondsen of heeft beleidsmaatregelen genomen om te trachten aan de norm te voldoen. Wel vraagt de visitatiecommissie aandacht voor het opnemen van een zo concreet mogelijke schatting van de transactiekosten in de kostenrapportage (norm 20).

Opvolging eerdere aanbevelingen

Een belangrijk openstaande aanbeveling uit de visitaties over 2015 en 2016 die extra aandacht verdient, is het op orde brengen van de bestuursondersteuning. Het bestuur heeft ervoor gekozen om meer te besturen op hoofdlijnen. Om dit mogelijk te maken is een passende bestuursondersteuning van essentieel belang. De visitatiecommissie constateert dat het bestuur er nog niet in geslaagd is om hier adequate invulling aan te geven en adviseert om goed te onderzoeken wat voor het bestuur een passende ondersteuning is en hoe hier daadwerkelijk goede invulling aan gegeven kan worden.

Visitatie commissie, 13 mei 2018

Marlies van Boom
Els Janssen (voorzitter)
Constance van Noort

11.2 Reactie van het bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het verslag van de Visitatiecommissie d.d. 13 mei 2018 en dankt de commissie voor de opmerkingen constatering en aanbevelingen. Het bestuur is blij dat de Visitatiecommissie onderschrijft dat het bestuur zich maximaal heeft ingezet om verschillende thema's te adresseren.

Graag wil het bestuur reageren op enkele constatering en wel aanbevelingen van de Visitatiecommissie.

- De Visitatiecommissie merkt terecht op dat de vastleggingen in de notulen verbeterd is. Echter schiet het bestuur toch nog tekort om via de notulen volledige inzage te geven aan de commissie van het besluitvormingsproces. Het bestuur denkt dat het wel duidelijk weergeeft welke argumenten een rol spelen en wanneer er sprake is van besluitvorming in bijvoorbeeld de BAC maar daarvoor zijn de notulen niet altijd het middel. Veel wordt benoemd in de voorliggers en notities zelf, die de basis vormen voor de besluitvorming. Het bestuur zal onderzoeken of meer zichtbaar kan worden gemaakt van de afwegingen in de notulen zonder dat er sprake is van dubbel werk.
- In het zeer uitgebreide traject dat heeft geleid tot het voorlopige besluit tot samenvoegen heeft de risicomanager een risico-analyse gemaakt, waar de visitatiecommissie helaas niet tijdig kennis van heeft kunnen nemen. Hetzelfde geldt voor het uitgebreide communicatieplan. Het bestuur onderschrijft het belang van goede communicatie over de beoogde samenvoeging.
- In de beleving van het bestuur maakt risicomanagement al deel uit van het dagelijks denken van de bestuursleden. Wel herkent het bestuur zich in het feit dat dit niet altijd even consequent beschreven wordt in de notulen. Juist omdat het een natuurlijk onderdeel is van de besluitvorming van het bestuur wordt het niet altijd expliciet benoemd en spreekt het bestuur vooral over de netto risico's.
- Het bestuur is gestart met het formuleren van de kwantitatieve doelen en normen van haar ESG beleid en streeft er naar om deze in de loop van het najaar ook op te nemen in haar monitoringsrapportage.
- Het bestuur is zich er van bewust dat het niet op orde krijgen van de bestuursondersteuning een hardnekkig probleem is. Het bestuur zal dit onderwerp de hoogste prioriteit blijven geven en hoopt dat de visitatiecommissie bij haar volgende visitatie zal constateren dat er duidelijke verbeteringen zijn gerealiseerd.

Het bestuur waardeert de prettige samenwerking met de Visitatiecommissie en dankt de Visitatiecommissie voor haar inzet voor ons fonds.

12. Personalia

12.1 Bestuur

Het bestuur bestaat per 31 december 2017 uit de volgende leden.

Naam	M/V	jaar	functie	voordracht	comp.	t/m
A.D. Crena de longh	M	1973	lid	werkgever	SPDHV	2020
M.F. Faber	M	1965	lid	werkgever	SPH	2020
W.P.S. Janssen	M	1949	lid	pensioengerechtigden	SPH	2017
J. Krijgsman	M	1960	lid DB	werknemers	SPDHV	2020
H.W.L.A. de Lange	V	1969	voorzitter	werkgever	extern	2018
H.W.J. Liekens	M	1956	lid DB	werknemers	SPH	2019
K. Nije	M	1940	lid	pensioengerechtigden	SPDHV	2017
H.G.I.M. Peters	V	1959	lid	werknemers	extern	2018

Per 1 januari 2017 is Maarten Faber benoemd als bestuurslid voor een periode van vier jaar. Per diezelfde datum is Johan Krijgsman herbenoemd als bestuurslid voor een periode van vier jaar. Met de verschillen in het einde van de zittingsduur wordt enerzijds bestuurlijke vernieuwing naar de toekomst en anderzijds borging van bestaande kennis en ervaring uit het verleden nagestreefd. Kees Nije en Wim Janssen zijn afgetreden per 31 december 2017, zij is per 1 januari 2018 opgevolgd door respectievelijk Rudolf van Ommen (pensioengerechtigden, SPDHV) en Lood van Velsen (pensioengerechtigden, SPH). De twee laatstgenoemden waren vanaf maart 2017 aspirant bestuursid.

12.2 Nevenfuncties bestuursleden

De bestuursleden hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2017.

A.D. Crena de longh	HaskoningDHV Nederland B.V.	Group treasurer
M.F. Faber	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior projectmanager
W.P.S. Janssen	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior advisor
J. Krijgsman	HaskoningDHV Nederland B.V. Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Senior advisor Voorzitter
H.W.L.A. de Lange	BPF Houtverwerking en Jachtbouw Pensioenfonds DSM VITP	Lid raad van toezicht Lid raad van toezicht Lid bestuur
	Pensioenfonds Equens Pensioenfonds Cargill	Lid van de visitatiecommissie Lid van de visitatiecommissie
H.W.J. Liekens	Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V. Stichting cultureel erfgoed stoomschip Rotterdam Pensioenfederatie	Administrator Company Share Plan Bestuurslid Lid Commissie Verslaglegging en Uitvoeringskosten

K. Nije	Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	Bestuurslid
H.G.I.M. Peters	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer Kring Pensioenspecialisten	Lid audit commissie Bestuurslid Lid beleggingsadviescommissie Bestuurslid

12.3 Pensioenbureau

Per 31 december 2017 is de directie van het pensioenbureau als volgt samengesteld:

Naam		functie
C. W. Zeeman	M 1959	directeur

Cor Zeeman is per 13 april 2017 aangesteld als directeur ad interim. Hij is per 1 januari 2018 als directeur aangesteld.

12.4 Nevenfuncties directie Pensioenbureau

De directie van het pensioenbureau heeft de volgende nevenfuncties per 31 december 2017:

C.W. Zeeman	Pensioenstichting Transport Alcatel-Lucent pensioenfonds in liquidatie Swalef academie Stichting Verslavingspreventie Stichting White Ribbon	Onafhankelijk Bestuursvoorzitter Gevolmachtigde Raad van advies Peningmeester Peningmeester
-------------	--	---

12.5 Verantwoordingsorgaan

Per 31 december 2017 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam		functie	op voordracht van	compartiment
J.C. Bus	M 1946	lid	pensioengerechtigden	SPDHV
E.R. Goldsteen	M 1953	secretaris	werkgever	SPDHV
M.S. Inckel	V 1961	lid	werknemers	SPH
J.G.A.M. Reinders	M 1963	voorzitter	werknemers	SPDHV
G.G.C. Smedts	M 1969	lid	werkgever	SPH
A.H.W. Vijfhuizen	M 1962	lid	werknemers	SPDHV
M. Würdemann	M 1943	lid	pensioengerechtigden	SPH

12.6 Nevenfuncties leden verantwoordingsorgaan

De leden van het verantwoordingsorgaan hebben de volgende nevenfuncties per 31 december 2017.

J.C. Bus	Stichting Vredeburg Stichting Zeeweg 71	Bestuurslid Bestuurslid
E.R. Goldsteen	Royal HaskoningDHV Empower People B.V. Goldwood Consultancy BV	Group Compliance officer Commissaris Eigenaar
M.S. Inckel	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur watermanagement
J.G.A.M. Reinders	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur assetmanagement
G.G.C. Smedts	HaskoningDHV Nederland B.V.	Director Services
A.H.W. Vijfhuizen	HaskoningDHV Nederland B.V.	Senior adviseur verkeersontwerp, verkeersveiligheid en ruimtelijke inrichting
M. Würdemann	Innovative Development Solutions Arnhems Ondernemers Centrum	Voorzitter Bestuurslid

12.7 Visitatiecommissie

De visitatiecommissie die rapporteert over het boekjaar 2017 bestaat uit de volgende leden.

M. van Boom	(Aegon Asset Management)
E. Janssen, voorzitter	(Edmond Halley)
C. van Noort	(CNP Advies)

12.8 Externe ondersteuning

Het pensioenfonds maakt gebruik van onderstaande externe partijen.

Certificerend actuaris

H. Zaghdoudi, Willis Towers Watson

Actuarieel adviseur

L. Thissen, Sprenkels & Verschuren

Accountant

J. Slager, Ernst & Young Accountants LLP

Compliance officer

M. Elmas en A. de Jong, Nederlands Compliance Instituut

Vaste externe adviseur vermogensbeheer

R. van Asselt, Sprenkels & Verschuren.

13. Geconsolideerde jaarrekening SPHDHV

13.1 Balans per 31 december 2017 (geconsolideerd)

(in duizenden euro's)	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
	2017	2016	Toelichting	2017	2016	Toelichting	2017	2016
Activa								
<i>Vastgoed</i>	65.963	62.621		0	0		65.963	62.621
<i>Aandelen</i>	445.784	418.533		79.725	55.650		366.059	362.883
<i>Vastrentende waarden</i>	418.752	386.234		49.995	56.793		368.757	329.441
<i>Grondstoffen</i>	30.263	32.662		0	0		30.263	32.662
<i>Derivaten</i>	1.677	1.892		0	0		1.677	1.892
<i>Collateral</i>	1.560	8.371		0	0		1.560	8.371
<i>Liquide middelen</i>	7.099	7.133		142	115		6.957	7.018
Beleggingen voor risico fonds	971.098	917.446	14.1.1	129.862	112.558	15.1.1	841.236	804.888
Beleggingen voor risico deelnemers	1.736	1.767	14.1.2	1.736	1.767	15.1.2	0	0
Herverzekeringsdeel Technische Voorziening	461.596	478.224	14.1.3	461.301	477.909	15.1.3	295	315
Vorderingen en overlopende activa	2.631	5.513	14.1.4	1.208	4.117	15.1.4	1.423	1.396
Liquide middelen	2.516	710	14.1.5	2.135	562	15.1.5	381	148
	1.439.577	1.403.660		596.242	596.913		843.335	806.747

	SPHDHV		compartiment SPH			compartiment SPDHV		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016	<i>Toelichting</i>	2017	2016	<i>Toelichting</i>	2017	2016
Passiva								
Stichtingskapitaal en reserves	134.032	89.221	14.1.6	63.623	70.504	15.1.6	70.409	18.717
Technische voorziening voor risico fonds	817.879	810.365	14.1.7	65.029	45.187	15.1.7	752.850	765.178
Technische voorziening afgedekt door garantiecontract	461.301	477.909	14.1.10	461.301	477.909	15.1.10	0	0
Technische voorziening voor risico deelnemers	1.736	1.767	14.1.11	1.736	1.767	15.1.11	0	0
Andere voorzieningen	3.000	0	14.1.12	3.000	0	15.1.12	0	0
Overige schulden en overlopende passiva	21.629	24.398	14.1.13	1.553	1.546	15.1.13	20.076	22.852
	1.439.577	1.403.660		596.242	596.913		843.335	806.747

13.2 Staat van baten en lasten (geconsolideerd)

Baten	SPHDHV		compartiment	SPH		compartiment	SPDHV	
(in duizenden euro's)	2017	2016	Toelichting	2017	2016	Toelichting	2017	2016
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	30.969	31.157	14.1.17	13.561	14.245	15.1.17	17.408	16.912
Premiebijdragen voor risico deelnemers	0	0	14.1.18	0	0	15.1.18	0	0
Beleggingsresultaten voor risico fonds	50.141	71.277	14.1.19	5.564	6.803	15.1.19	44.577	64.474
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	3	74	14.1.20	3	74	15.1.20	0	0
Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening	-16.608	30.303	14.1.21	-16.608	30.303	15.1.21	0	0
Herverzekering	9.984	8.760	14.1.22	9.984	8.760	15.1.22	0	0
Overige baten	0	0	14.1.23	0	0	15.1.23	0	0
	74.489	141.571		12.504	60.185		61.985	81.386

Lasten	SPHDHV		compartiment	SPH		compartiment	SPDHV	
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016	<i>Toelichting</i>	2017	2016	<i>Toelichting</i>	2017	2016
Pensioenuitkeringen eigen beheer	21.969	21.637	14.1.24	203	115	15.1.24	21.766	21.522
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	9.791	9.512	14.1.24	9.791	9.512		0	0
Uitvoeringskosten pensioenbeheer	2.131	1.472	14.1.25	1.340	929	15.1.25	791	543
Mutatie Technische Voorziening voor risico fonds								
- Pensioenopbouw	36.740	32.147	14.1.26	16.498	14.851	15.1.26	20.242	17.296
- Toeslagen	5.230	4.780	14.1.9	5.230	4.780	15.1.9	0	0
- Rentetoevoeging	-1.802	-447	14.1.27	-134	-22	15.1.27	-1.668	-425
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-21.870	-21.325	14.1.28	-185	-88	15.1.28	-21.685	-21.237
- Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-438	-428	14.1.29	-4	-3	15.1.29	-434	-425
- Wijziging rekenrente	-10.384	69.698	14.1.30	-951	5.216	15.1.30	-9.433	64.482
- Onttrekking/dotatie voorziening zieke deelnemers	149	-655			0		149	-655
- Dotatie voorz. Arbeidsong. gar.contr. cf reglem.	-154	67		-154	67		0	0
- Wijziging grondslagen i.v.m. aanp. sterftetafels	0	1.983	14.1.32	0	184	15.1.32	0	1.799
- Wijziging grondslagen i.v.m. ervaringssterfte	0	-3.670	14.1.32	0	-117	15.1.32	0	-3.553
- Wijziging grondslagen i.v.m. kostenvoorziening	0	-993	14.1.33	0	-326	15.1.33	0	-667
- Wijziging grondslagen i.v.m. Wzp opslag	0	415		0	42		0	373
- Wijziging regeling	0	-57	14.1.8	0	0	15.1.8	0	-57
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-14	-1.768	14.1.34	-14	-16	15.1.34	0	-1.752
- Mutaties m.b.t. overlevingskansen	-8	-444		-449	-505		441	61
- Overige mutaties	65	495		5	-18		60	513
Mutatie Techn. Voorziening voor risico deelnemers	-31	26	14.1.35	-31	26	15.1.35	0	0
Mutatie herverzekeringsdeel Techn. Voorziening	-16.588	30.310	14.1.36	-16.608	30.303	15.1.36	20	7
Saldo overdracht van rechten voor risico fonds	4	1.472	14.1.34	4	19	15.1.34	0	1.453
Saldo overdracht van rechten gedekt door gar.contr.	847	317	14.1.34	847	317		0	0
Onttrekking beleggingen voor risico deelnemers	34	48	14.1.35	34	48		0	0
Overige lasten	4.007	850	14.1.37	3.963	811	15.1.37	44	39
	29.678	145.442		19.385	66.125		10.293	79.317
Saldo van baten en lasten	44.811	-3.871		-6.881	-5.940		51.692	2.069

Bestemming van het saldo van baten en lasten <i>(in duizenden euro's)</i>	SPHDHV		compartiment <i>Toelichting</i>	SPH		compartiment <i>Toelichting</i>	SPDHV	
	2017	2016		2017	2016		2017	2016
Reserve aandeel technisch resultaat	0	-762		0	-762		0	0
Overige reserves	44.811	-3.109		-6.881	-5.178		51.692	2.069
	44.811	-3.871		-6.881	-5.940		51.692	2.069

13.3 Kasstroomoverzicht (geconsolideerd)

	SPHDHV		compartiment SPH		compartiment SPDHV	
(in duizenden euro's)	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten						
Ontvangen premiebijdragen	30.978	31.157	13.570	14.245	17.408	16.912
Betaalde pensioenuitkeringen voor risico fonds	-21.838	-21.554	-52	-12	-21.786	-21.542
Betaalde pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	-9.942	-9.615	-9.942	-9.615	0	0
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico fonds	1	267	1	0	0	267
Ontvangen waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	0	0	0	0	0	0
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-14	-1.739	-14	-19	0	-1.720
Betaalde waardeoverdrachten gedekt door garantiecontract	-344	-337	-344	-337	0	0
Ontvangen uit hoofde van herverzekering	10.004	8.780	9.984	8.760	20	20
Betaalde premies risicoherverzekering	-995	-847	-956	-809	-39	-38
Betaalde uitvoeringskosten pensioenbeheer	-2.131	-1.472	-1.340	-929	-791	-543
Betaalde overige lasten	0	0	0	0	0	0
Betaalde interest (geen beleggingsactiviteit)	-12	-3	-7	-2	-5	-1
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	5.707	4.637	10.900	11.282	-5.193	-6.645
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten						
Verkopen en aflossingen van beleggingen	739.128	833.749	56.744	13.624	682.384	820.125
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	10.681	3.688	225	82	10.456	3.606
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-758.399	-822.792	-68.239	-23.864	-690.160	-798.928
Overige mutaties beleggingsrekeningen	4.053	-17.464	-27	-73	4.080	-17.391
Betaalde vermogensbeheerkosten	-920	-371	-103	-95	-817	-276
Betaalde transactiekosten	-4	-27	0	0	-4	-27
Betaalde uitvoeringskosten vermogensbeheer	-1.315	-1.013	-340	-299	-975	-714
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-6.776	-4.230	-11.740	-10.625	4.964	6.395

	SPHDHV		compartiment SPH		compartiment SPDHV	
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Kasstroom overige mutaties						
Toename (-) / afname (+) vorderingen	3.164	-1.872	3.191	-1.939	-27	67
Toename schulden korte termijn	-290	310	-778	299	488	11
Totaal kasstroom overige mutaties	2.874	-1.562	2.413	-1.640	461	78
Nettokasstroom	1.805	-1.155	1.573	-983	232	-172
Saldo liquide middelen per 1 januari	-710	-1.864	-562	-1.545	-148	-319
Saldo liquide middelen per 31 december	-2.515	-709	-2.135	-562	-380	-147
Mutatie liquide middelen	1.805	-1.155	1.573	-983	232	-172

13.4 Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Het doel van het fonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden inzake ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van pensioenregelingen van Koninklijke HaskoningDHV Groep B.V., HaskoningDHV Nederland B.V. en DHV NPC B.V.

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving

Het fonds heeft bij de samenstelling van dit jaarverslag de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en Titel 9 Boek 2 BW toegepast, met inachtneming van artikel 146 van de Pensioenwet.

De beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde.

Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie die gelijk is aan de nominale waarde, tenzij anders vermeld. De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

De balans, staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn opgesteld met een onderscheid naar beide compartimenten (hierna genoemd: geconsolideerde balans, geconsolideerde staat van baten en lasten en geconsolideerd kasstroomoverzicht).

Alle bedragen zijn vermeld in euro's.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Algemeen

In overeenstemming met de Pensioenwet worden beleggingen gewaardeerd op actuele marktwaaarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaalde soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die soort beleggingen.

Vastgoed (SPDHV)

Beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte periodieke taxaties.

Beursgenoteerde vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen (SPH en SPDHV) en grondstoffen (SPDHV)

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen worden opgenomen voor het belang dat het fonds houdt in deze beleggingsfondsen. Bij de bepaling van de waarde van dit belang worden de door de beleggingsfondsen gehouden investeringen gewaardeerd tegen de beurswaarde.

Staatsleningen en bedrijfsobligaties (SPH en SPDHV)

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen voor staatsleningen en bedrijfsobligaties zijn gewaardeerd per de balansdatum geldende beurskoersen.

Derivaten (SPDHV)

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van waarderingmodellen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Overige vaste activa

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs onder aftrek van cumulatieve afschrijvingen en worden in een periode van drie jaar afgeschreven.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie, gewoonlijk de nominale waarde. De reële waarde benadert de boekwaarde. Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Technische Voorziening

De Technische Voorziening bestaat uit de Technische Voorziening voor risico fonds (SPDHV en SPH), de Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract (SPH) en de Technische Voorziening voor risico deelnemers (SPH).

Garantiecontract (SPH)

De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenverplichtingen zijn herverzekerd door middel van een garantiecontract bij NN.

Technische Voorziening voor risico fonds (SPH en SPDHV) en Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract (SPH)

De Technische Voorziening voor risico fonds en de Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract worden gewaardeerd op actuele marktwaarde. Deze wordt bepaald door met de rekenrente de contante waarde te berekenen van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken.

Bij de berekening van de Technische Voorziening is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of over de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagen worden verleend. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de Technische Voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid. Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Rekenrente: de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.
- Overlevingstafels: Prognosetafel AG 2016, rekening houdend met het S&V Ervaringssterfte 2016.
- Tot de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd. Vanaf de 67-jarige leeftijd wordt het bepaalde partnersysteem gehanteerd. Er vindt opbouw van partnerpensioen plaats. Het partnerpensioen is op stop/loss-basis herverzekerd bij compartiment SPDHV. Het partnerpensioen is herverzekerd bij compartiment SPH.
- Bij arbeidsongeschiktheid wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet tot de AOW-leeftijd.
- Aan het einde van het verslagjaar wordt de Voorziening zieke deelnemers vastgesteld als de afgelopen twee jaar betaalde premies (eigen beheer) voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid (PVI) en arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP).
- Voor zieke deelnemers met een arbeidsongeschiktheidspercentage lager dan 35% op grond van de WIA of WAO wordt geen voorziening getroffen. Voor alle overige zieke deelnemers is in de voorziening rekening gehouden met het uitkeringspercentage (artikel 16 van het pensioenreglement) dan wel het percentage premievrije voortzetting (artikel 17 van het

pensioenreglement). In de berekening is geen rekening gehouden met invaliderings- en revalideringskansen.

- Een kostenvoorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten. Op basis van een advies van de adviserend actuaire is de berekeningmethodiek van de kostenvoorziening in 2016 aangepast. Op grond van een fondsspecifieke berekening is deze voorziening eind 2016 voor compartiment SPDHV vastgesteld op een bedrag van € 1,791 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening en voor compartiment SPH vastgesteld op een bedrag van € 2,319 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening in eigen beheer. De hoogte van de vaste kostenvoorziening wordt elke twee jaar opnieuw vastgesteld en valt samen met de 2-jaarlijkse publicatie van de prognosetafel.

Compartiment SPDHV heeft in het verleden voor een klein aantal deelnemers pensioenrechten bij externe verzekeraars verzekerd. De verplichtingen voor deze verzekerde rechten worden met dezelfde relevante actuariële grondslagen bepaald als voor de Technische Voorziening. Ook de bijbehorende vorderingen op de verzekeraars die pensioenverplichtingen aan het fonds hebben overgedragen (dit heet het Herverzekeringsdeel Technische Voorziening) zijn met deze actuariële grondslagen bepaald.

Technische Voorziening voor risico deelnemers (SPH)

De tot en met 2014 door deelnemers ingelegde bedragen worden belegd bij NN waarbij de beleggingsrisico's (zowel positief als negatief) geheel voor rekening en risico van de deelnemers komen. Deze wijze van pensioensparen leidt tot vorming van een kapitaal waarmee op de (gekozen) pensioendatum een ouderdomspensioen en een nabestaandenpensioen moet worden aangekocht. De voorziening van de beschikbare premieregeling is gelijk aan de som van de waarden die voor rekening en risico van de deelnemers komen.

Deze voorziening bestaat uit twee regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

Voorziening aangevraagde maar nog niet afgewikkelde uitgaande waardeoverdrachten (SPH)

De wettelijke rentevoet voor waardeoverdrachten wordt jaarlijks op 1 oktober vastgesteld voor de wettelijke waardeoverdrachten met een overdrachtsdatum gelegen in het volgende jaar.

Sinds de waardeoverdrachten begin 2014 zijn hervat, ligt deze wettelijke rentevoet (fors) lager dan de garantierente van 4% uit het herverzekeringscontract met NN. Derhalve is de wettelijke overdrachtswaarde van uitgaande waardeoverdrachten hoger dan de contante waarde die uit hoofde van het garantiecontract van NN zal worden ontvangen. Uitgaande waardeoverdrachten leiden in deze situatie derhalve tot een last voor het fonds.

Ultimo 2017 is er sprake van aangevraagde maar nog niet afgehandelde uitgaande waardeoverdrachten. Indien deze waardeoverdrachten alsnog worden geëffectueerd, ontstaat een last voor het fonds. Gezien deze openstaande uitgaande waardeoverdrachten bestaat per balansdatum 31 december 2017 een verplichting, welke door het bestuur nader is geschat op € 725 duizend (ultimo 2016: € 222 duizend). Deze verplichting is opgenomen onder de post "Overige schulden en overlopende passiva".

Voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten (SPH)

De tot en met 31 december 2014 opgebouwde pensioenen binnen compartiment SPH zijn verzekerd bij Nationale-Nederlanden (NN). In de situatie dat een gewezen deelnemer ervoor kiest om gebruik te maken van het wettelijk recht op waardeoverdracht om de bij NN opgebouwde pensioenen over te dragen naar een andere pensioenuitvoerder betaald het pensioenfonds de overdrachtswaarde op basis van wettelijke waardeoverdrachtstarieven (waaronder een vaste rekenrente van 1,648% in 2018) aan de ontvangende pensioenuitvoerder. Ons pensioenfonds ontvangt van NN de geadmistreerde voorziening bij NN (op contractgrondslagen, waaronder een vaste rekenrente 4%) behorend bij deze waardeoverdracht. Het van NN ontvangen bedrag is, gezien het huidige grote verschil in rekenrente, substantieel lager dan het bedrag dat het pensioenfonds verplicht moet overdragen. Door de positieve ontwikkeling van de dekkingsgraad hebben gedurende 2017 veel pensioenfonds de waardeoverdracht hervat en is er gezien het bovenstaande sprake van een aanzienlijk toegenomen risico voor het pensioenfonds in het kader van individuele uitgaande

waardeoverdrachten. In verband hiermede is per balansdatum voor dit risico op basis van actuariële grondslagen een voorziening gevormd van € 3 miljoen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kasstroomoverzicht

Voor de opstelling van het kasstroomoverzicht is de indirecte methode gehanteerd. Het resultaat wordt hierbij aangepast voor niet operationele kasstromen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Beleggingen voor risico deelnemers (SPH)

Participaties in beleggingsinstellingen voor de pensioenkapitaalrekeningen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde per 31 december van het verslagjaar. Deze beleggingen worden aangehouden voor rekening en risico van de deelnemer, hetgeen weerspiegeld wordt in de Technische Voorziening voor risico deelnemers. De marktwaarde van de participaties wordt dagelijks gepubliceerd door NN. De beleggingen voor risico deelnemers bestaan uit twee regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (SPH)

Per 1 januari 2005 is met NN een garantiecontract afgesloten dat liep tot 1 januari 2015. De overeenkomst is gebaseerd op het GB/UW systeem (Gesepareerde beleggingen/Uitgebreide winstdeling).

Stichtingskapitaal en reserves (SPH)

Reserve aandeel technisch resultaat

Eind 2016 is het aandeel technisch resultaat afgerekend met de herverzekeraar. In verband hiermede is het saldo ultimo 2016 van de reserve aandeel technisch resultaat overgeboekt naar de Algemene reserve.

Algemene reserve

Met ingang van 2015 wordt aan deze reserve het saldo van de staat van baten en lasten toegevoegd of onttrokken, onder verrekening van de toevoeging of onttrekking aan de reserve aandeel technisch resultaat.

Risicobeheer (SPH)

Het compartiment SPH is gedeeltelijk herverzekerd. De pensioenuitkeringen gedekt door het garantiecontract zijn gegarandeerd. De risico's van deze pensioenuitkeringen zijn geheel uitbesteed aan de herverzekeraar, met uitzondering van de kostenvoorziening. De vrije middelen in de kostenvoorziening zijn belegd voor risico van het pensioenfonds.

13.5 Overig

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

14. Toelichting jaarrekening voor compartiment SPH

14.1 Toelichting behorende tot de jaarrekening 2017

14.1.1 Beleggingen voor risico fonds compartiment SPH

(in duizenden euro's)	Eigen beheer/ Eigen vrij vermogen				Nieuwe opbouw				Totaal
	Aan- delen	Vastren- tende waarden	Liquide middel en	Totaal	Aan- delen	Vastren- tende waarden	Liquide middel en	Totaal	
Stand per 1 januari 2016	35.929	47.024	0	82.953	6.836	5.299	42	12.177	95.130
Aankopen / verstrekkingen	2.969	0	0	2.969	15.174	5.721	0	20.895	23.864
Verkopen / aflossingen	- 10.270	-2.969	0	-13.239	0	-385	0	-385	-13.624
Overige mutaties		0	0	0	0	0	73	73	73
Herwaardering	3.343	1.628	0	4.971	1.669	475	0	2.144	7.115
Stand per 31 december 2016	31.971	45.683	0	77.654	23.679	11.110	115	34.904	112.558
Aankopen / verstrekkingen	14.857	2.416	0	17.273	5.901	13.601	0	19.502	36.775
Verkopen / aflossingen	-3.073	-18.346	0	-21.419	-895	-4.765	0	-5.660	-27.079
Overige mutaties		0	131	131	0	0	-115	-115	16
Herwaardering	-2.211	95	0	-2.116	980	-637	0	343	-1.773
Stand ultimo september 2017 voor samenvoeging	41.544	29.848	131	71.523	29.665	19.309	0	48.974	120.497
Samenvoeging portefeuilles		19.309		19.309		-19.309			0
Aankopen/ verstrekkingen	30.765	699	0	31.464	0	0	0	0	31.464
Verkopen/ aflossingen	0	0	0	0	-29.665	0	0	-29.665	-29.665
Overige mutaties	0	0	11	11	0	0	0	0	11
Herwaardering	7.416	139	0	7.555	0	0	0	0	7.555
Stand per 31 december 2017	79.725	49.995	142	129.862	0	0	0	0	129.862

Actuele marktwaarde

Zoals vermeld in de grondslagen zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen actuele marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Samenvoeging

In september van 2017 zijn de portefeuille Eigen vrij vermogen en de portefeuille Nieuwe opbouw samengevoegd in de nieuwe portefeuille Eigen beheer.

Voor alle financiële instrumenten van compartiment SPH kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Dagelijks verhandelbaar	Periodiek verhandelbaar	Niet liquide	Totaal
Per 31 december 2016				
Aandelen	55.650			55.650
Vastrentende waarden	56.793			56.793
Liquide middelen	115			115
	112.558	0	0	112.558
Per 31 december 2017				
Aandelen	79.725			79.725
Vastrentende waarden	49.995			49.995
Liquide middelen	142			142
	129.862	0	0	129.862

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

<i>(in duizenden euro's)</i>	Totaal		Eigen beheer/ Eigen vrij vermogen		Nieuwe opbouw	
	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Aandelen						
Aandelen beleggingsfondsen ontwikkelde markten	72.242	50.156	72.242	29.068	0	21.088
Aandelen beleggingsfondsen opkomende markten	7.483	5.494	7.483	2.903	0	2.591
	79.725	55.650	79.725	31.971	0	23.679
Vastrentende waarden						
Staatsobligatiebeleggingsfondsen	40.036	40.932	40.036	29.822	0	11.110
Bedrijfsobligatiebeleggingsfondsen	9.959	15.861	9.959	15.861	0	0
	49.995	56.793	49.995	45.683	0	11.110
Liquide middelen						
Bankrekeningen	142	115	142	0	0	115
Totaal Beleggingen	129.862	112.558	129.862	77.654	0	34.904

In onderstaande tabel zijn de beleggingen verdeeld naar vreemde valuta.

Tabel: Beleggingen in vreemde valuta en in euro's

<i>(in duizenden euro's)</i>	31-12-2017	31-12-2016
AUD (Australië)	10.964	7.995
CAD (Canada)	1.361	1.266
CHF (Zwitserland)	3.365	2.471
DKK (Denemarken)	752	470
EUR	63.490	65.765
GBP (Engeland)	7.329	5.236
HKD (Hongkong)	6.859	4.427
JPY (Japan)	0	0
NOK (Noorwegen)	331	189
SEK (Zweden)	1.110	811
SGD (Singapore)	2.082	1.314
USD (Verenigde Staten)	26.858	18.477
Overig	5.362	4.137
	129.862	112.558

14.1.2 Beleggingen voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
Stand per 1 januari 2017	14	455	1.298	1.767
Aankopen/verstrekkingen	16	345	182	544
Verkopen/aflossingen	-1	-335	-242	-578
Overige mutaties			0	0
Herwaardering	-2	23	-17	3
Stand per 31 december 2017	27	488	1.221	1.736

De beleggingen voor risico deelnemers bestaan uit twee gesloten regelingen, de Aanvullende Vrijwillige Pensioenregeling (AVP) en de aanvullende pensioenspaarregeling (bijspaarmodule).

De kapitalen zijn belegd in het concept LifeCycle Beleggen van het Nationale-Nederlanden Prestatie Pensioen.

Ultimo 2017 bedraagt de stand € 1.736 (2016: € 1.767). Hiervan heeft € 929 (2016: € 942) betrekking op de AVP-regeling en € 807 (2016: € 825) op de aanvullende pensioenspaarregeling.

14.1.3 Herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Aangezien er sprake is van herverzekerde verplichtingen door middel van een garantiecontract mogen de onderliggende beleggingen niet in de balans worden opgenomen. Bij garantiecontracten dient de vordering op de verzekeraar te worden bepaald op basis van de grondslagen van het fonds, en is deze daarom gelijk aan de 'Technische voorziening afgedekt door garantiecontract'.

De herverzekeringsovereenkomst met NN is een garantiecontract. Dit garantiecontract had een looptijd van 10 jaar en liep af per 31 december 2014. In 2016 is met de herverzekeraar overeenstemming bereikt over het premievrij, zonder voortzetting van de overrentedeling, achterlaten van de per eind 2014 opgebouwde aanspraken en ingegane pensioenrechten. In verband met het stoppen van de overrentedeling, is het gesepareerde depot opgeheven. Het fonds is met ingang van 2015 geen garantie-, administratie-, excasso- en beheerskosten meer verschuldigd. De technische winstdeling komt te vervallen. In verband met het uitlooprisico is de laatste afrekeningsperiode met twee jaar verlengd tot ultimo 2016.

Ultimo 2016 bedraagt het technisch resultaat € 2.714 positief (2015: € 3.803 positief). Hiervan is 70% ten gunste van het pensioenfonds, waardoor het cumulatief saldo technisch resultaat ultimo 2016 € 1.900 (2015: € 2.662) bedraagt. Dit technisch resultaat van € 1.900 is begin 2017 door de herverzekeraar uitbetaald.

14.1.4 Vorderingen en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Debiteuren	1.068	1.124
Rekening-courant compartiment SPDHV	131	90
Overlopende activa	9	951
	1.208	2.165
<u>Verzekeringsmaatschappij:</u>		
Saldo incassorekening depot	0	52
Aandeel in technisch resultaat NN (70%)	0	1.900
	0	1.952
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.208	4.117

De post Debiteuren per 31 december 2017 van € 1.068 miljoen betreft grotendeels een openstaande factuur aan HaskoningDHV Nederland B.V. voor te betalen pensioenpremie. Deze vordering werd begin januari 2018 door HaskoningDHV Nederland B.V. betaald.

De vorderingen en overlopende activa hebben een kortlopend karakter.

14.1.5 Liquide middelen fonds (niet voor beleggingen)

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
ING bankrekening	1	361
ABN AMRO bankrekening	2.134	201
	2.135	562

Onder liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen in rekening courant die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De op beleggingen betrekking hebbende liquide middelen worden onder Liquide middelen opgenomen in de balanspost Beleggingen.

14.1.6 Stichtingskapitaal en reserves (eigen vermogen)

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Reserve aandeel technisch resultaat		
Stand per 1 januari	0	2.662
Saldo staat van baten en lasten	0	-762
Saldo overboeking naar algemene reserve	0	-1.900
Stand per 31 december	0	0

Algemene reserve

Stand per 1 januari	70.504	73.782
Saldo overboeking van opgeheven reserves	0	1.900
Saldo staat van baten en lasten	-6.881	-5.178
Stand per 31 december	63.623	70.504

Totaal reserves

Stand per 1 januari	70.504	76.444
Saldo staat van baten en lasten	-6.881	-5.940
Stand per 31 december	63.623	70.504

In verband met het feit dat het technisch resultaat eind 2016 is afgerekend met de herverzekeraar, is het saldo ultimo 2016 van de reserve aandeel technisch resultaat overgeboekt naar de Algemene reserve.

Vermogenspositie

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017*)	2017	2016*)	2016
Aanwezig fondsvermogen	112,1%	591.689	113,4%	595.367
Af: Technische voorzieningen volgens het nFTK	-100,0%	-528.066	-100,0%	-524.863
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	-1,6%	-8.319	-1,5%	-7.884
Dekkingspositie	10,5%	55.304	11,9%	62.620
Af: Vereist eigen vermogen (excl. min. vereist eigen vermogen)	-2,5%	-13.545	-1,0%	-5.444
Reservepositie	8,0%	41.759	10,9%	57.176

*) Uitgedrukt in een percentage ten opzichte van de Technische Voorziening, i.c. de nominale dekkingsgraad van 100%.

Voor de berekening van het vereiste vermogen wordt gebruik gemaakt van een standaard model, zie paragraaf Risicobeheer.

14.1.7 Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Nieuwe opbouw vanaf 1-1-2015 *)	50.031	34.443
Voorziening vaste kosten	2.319	2.319
Voorziening toeslagen garantiecontract *)	12.048	7.663
Voorziening arbeidsongeschikten garantiecontract conform reglement *)	631	762
Stand per 31 december	65.029	45.187

*) Dit is inclusief de opslag van 2% voor het variabele deel van de kostenvoorziening.

In de bestuursvergadering van 2 september 2015 heeft het bestuur besloten de per 31 december 2014 (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers van compartiment SPH te beschouwen als deelnemer in het pensioenreglement 2015. Hiermede krijgen zij in afwijking van en bovenop de bij NN verzekerde rechten die doorlopen tot 62 of 65 jaar recht op arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling tot de AOW-ingangsdatum, waarbij als pensioenleeftijd voor iedereen 67 jaar geldt.

Mutatieoverzicht Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	45.187	21.142
Pensioenopbouw	16.498	14.851
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-185	-88
Toeslagen nieuwe opbouw en garantiecontract	5.230	4.780
Wijziging rekenrente	-951	5.216
Rentetoevoeging	-134	-22
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	184
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	-117
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening	0	-326
Wijziging grondslagen i.v.m. toevoeging wezenopslag	0	42
Onttrekking voor uitvoeringskosten	-4	-3
Mutaties m.b.t. overlevingskansen	-449	-505
Dotatie voorziening arbeidsongeschikten garantiecontract conform reglement	-154	67
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-14	-16
Overige mutaties in de Technische Voorziening	5	-18
Stand per 31 december	65.029	45.187

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 1,69% (2016: 1,58%). Voor een toelichting op de diverse posten wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

De Technische Voorziening voor risico fonds is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	52.876	38.461
Gewezen deelnemers	7.884	4.034
Pensioengerechtigden	4.269	2.692
	65.029	45.187

De Technische Voorziening voor risico fonds is berekend zonder financieringsachterstand. De Technische Voorziening voor risico fonds heeft een langlopend karakter. Per 1 januari 2015 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar.

De vaste kostenvoorziening voor risico fonds is op basis van het totaal van de technische voorziening voor risico fonds en de technische voorziening afgedekt door garantiecontract verdeeld naar actieven en arbeidsongeschikten, gewezen deelnemers en gepensioneerden.

14.1.8 Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een *collectieve beschikbare premieregeling*. De verplichting van de werkgever is beperkt tot het betalen van zijn bijdrage. Financiële mee- of tegenvallers komen terecht bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Mee- of tegenvallers kunnen ontstaan door veranderende beleggingsopbrengsten, door wijziging van de rente, of door verandering van de levensverwachting. Bij de collectieve beschikbare premieregeling wordt voor de collectiviteit van medewerkers periodiek ex ante een vaste pensioenpremie vastgesteld.

De pensioenpremie is vastgesteld op 25,9% van de pensioengrondslag voor een periode van 5 jaar (vanaf 1 januari 2015). Met de vaste pensioenpremie worden pensioenaanspraken ingekocht volgens

de middelloonregeling. Jaarlijks wordt een ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% bij een pensioenleeftijd van 67 jaar en een partnerpensioen van 1,3125% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het totale pensioen (ouderdoms- en partnerpensioen) is de som van alle jaarlijks opgebouwde pensioenen. Voor het berekenen van de kostendeekkende premie wordt gerekend met een verwacht beleggingsrendement.

Sinds 1 juli 2014 bedraagt de pensioengrondslag 12,96 maandsalarissen (inclusief twee toeslagen voor zover individueel toegekend) onder aftrek van een franchise. Het pensioengevend salaris is per 1 januari 2017 fiscaal beperkt tot maximaal € 103.317 (per 1 januari 2016 €101.519) en zal mogelijke toekomstige fiscale wijzigingen volgen. De franchise is bevroren op € 13.449 totdat de franchise gelijk is aan de fiscaal minimale franchise (2018: € 13.344). Daarna stijgt de franchise mee met de jaarlijkse indexatie van de fiscaal minimale franchise.

Naast een ouderdomspensioen en een levenslang partnerpensioen op opbouwbasis is er ook een aanvullend levenslang partnerpensioen op risicobasis (samen 70%). Daarnaast is er een extra tijdelijk aanvullend partnerpensioen op risicobasis, een wezenpensioen op risicobasis en een arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis. De pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2015 verhoogd van 65 naar 67 jaar. Er is geen pensioenopbouw toegestaan na de AOW-gerechtigde leeftijd. Dankzij de eenmalige keuzemogelijkheid kan de werkelijke pensioenleeftijd zo gekozen worden dat deze samenvalt met de geldende AOW-leeftijd. In overeenstemming met artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling zich als een uitkeringsovereenkomst.

14.1.9 Toeslagverlening

Het toeslagbeleid is als volgt:

- De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds.
- De voorwaardelijke toeslagverlening wordt gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat geen opslag voor toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Er is geen geld voor gereserveerd.
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de Pensioenaanspraken van Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex 'cao-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal cao-sectoren' (over het voorgaand kalenderjaar).
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de ingegane Pensioenen en opgebouwde Pensioenaanspraken van Pensioengerechtigden respectievelijk Gewezen Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid (voorgaand kalenderjaar).

Achterstand op streven koopkracht CDC-regeling vanaf 2006

Indien de feitelijke procentuele verhoging in enig jaar lager is dan de procentuele verhoging waar op grond van het toeslagbeleid naar wordt gestreefd, dan kan het verschil in een later jaar, als het eigen vermogen dan minimaal gelijk is aan het vereiste eigen vermogen conform de eisen van de Pensioenwet en binnen de fiscale randvoorwaarden geheel of gedeeltelijk alsnog door het bestuur worden toegekend.

Het bestuur zal op basis van de dekkingsgraad en herstelkracht van dat moment en op basis van een evenwichtige belangenbehartiging afwegen of het een extra toeslag verleent of dat het de (toekomstige) reserves aanwendt voor het verminderen of afdekken van collectieve risico's.

**Verleende toeslagen in vergelijking met fiscaal maximum en salaris- en prijsontwikkeling
deel herverzekerd**

	t/m 1-4-2010: fiscaal maximum vanaf 1-4-2011 t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ³	t/m 1-4-2010: fiscaal maximum vanaf 1-4-2011: jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ²		toeslagen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	1,01%	0,84%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	1,32%	0,73%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	1,53%	0,54%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,87%	0,38%
1-4-2014	0,00%	nov 2012 → dec 2013	1,52%	0,00%	0,00%
1-4-2013	0,00%	nov 2011 → nov 2012	2,77%	0,00%	0,00%
1-4-2012	0,00%	nov 2010 → nov 2011	2,46%	0,00%	0,00%
1-4-2011	0,00%	nov 2009 → nov 2010	1,55%	1,70%	1,70%
1-4-2010	3,00%	2009	3,00%	0,80%	0,80%
1-4-2009	3,00%	2008	3,00%	0,00%	0,00%
1-4-2008	3,00%	2007	3,00%	3,00%	3,00%
1-4-2007	3,00%	2006	3,00%	3,00%	3,00%

**Verleende toeslagen in vergelijking met salaris- en prijsontwikkeling
deel eigen beheer**

	jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁵	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁴		toeslagen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	1,01%	0,84%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	1,32%	0,73%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	1,53%	0,54%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,87%	0,38%

² De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

³ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

⁴ De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁵ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

14.1.10 Technische Voorziening afgedekt door garantiecontract

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	477.909	447.606
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-9.801	-9.427
Verhoging aanspraken garantiecontract NN (1,6%)	0	-8
Wijziging rekenrente	-6.264	44.170
Rentetoevoeging	-1.024	-263
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	1.330
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	-1.892
Wijziging grondslagen i.v.m. geboortedatumaanpassing	0	60
Actuarieel resultaat op sterfte	986	601
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-442	-242
Actuarieel resultaat op mutaties	-63	90
Overdracht voorziening ANW	0	-505
Overdracht voorziening expat-regeling	0	-3.611
Stand per 31 december	461.301	477.909

De Technische Voorziening afgedekt door het garantiecontract is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	180.030	198.336
Gewezen deelnemers	123.252	120.285
Pensioengerechtigden	158.019	159.288
	461.301	477.909

14.1.11 Technische voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	1.767	1.741
Onttrekkingen	-34	-48
Rendement	3	74
Stand per 31 december	1.736	1.767

14.1.12 Andere voorzieningen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Voorziening toekomstige uitgaande waardeoverdrachten	3.000	0
Totaal andere voorzieningen	3.000	0

Deze voorziening heeft een langlopend karakter. (zie voor detaillering Hoofdstuk 13.4).

14.1.13 Overige schulden en overlopende passiva

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Belastingen en premies sociale verzekeringen	237	220
Overige schulden	4	818
Overlopende passiva	305	286
Bijbetaling lopende uitgaande waardeoverdrachten	725	222
	1.271	1.546
Verzekeringsmaatschappij: saldo incassorekening depot	282	0
	1.553	1.546

Belastingen en premies sociale verzekeringen

Dit betreft de loonheffing van december 2017, deze is januari 2018 betaald aan de belastingdienst.

Overige schulden

Dit betreft de uitgaande facturen die nog openstaan, deze zijn in januari 2018 betaald.

Overlopende passiva

Deze post bestaat uit de management fee die nog moet worden gefactureerd door de vermogensbeheerder voor het laatste half jaar. Verder zijn hier de kosten over 2017 opgenomen, waarvoor nog facturen worden verwacht. Zoals de kosten van de accountant en actuaris voor het jaarwerk 2017 en de kosten over december voor het project van de website en het project samenvoeging.

Bijbetaling lopende uitgaande waardeoverdrachten

Deze voorziening is gevormd voor uitgaande waardeoverdrachten die reeds zijn aangevraagd door deelnemers en nog in behandeling zijn door het pensioenbureau.

Verzekeringsmaatschappij: saldo incassorekening depot

Deze post betreft de vordering die NN heeft op het pensioenfonds als gevolg van de afrekening over 2017.

14.1.14 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het beleid voor risicobeheer van beleggingen en verplichtingen is verwoord in de ABTN.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Toeslagbeleid;
- Het eventueel korten van opgebouwde en ingegane pensioenen.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyse ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een jaarlijkse Haalbaarheidstoets (conform het nFTK) en een periodieke Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Een ALM-studie is een analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd. De uitkomsten van deze analyse vinden hun weerslag in een door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en strategische beleggingsmix.

Crisisplan

In 2015 heeft het bestuur een financieel crisisplan opgesteld. Het financieel crisisplan beschrijft de maatregelen die het fonds op korte termijn effectief kan inzetten als de financiële positie zoveel verslechtert dat er naar verwachting onvoldoende geld is voor het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Als het niet verlenen van toeslagen naar verwachting onvoldoende resultaat geeft om het vereist eigen vermogen te bereiken, dan zal in tweede instantie een of meerdere kortingen worden aangekondigd.

- Het bestuur zal in situaties waarbij het eigen vermogen van een compartiment lager is dan het vereist eigen vermogen, uitgaan van een hersteltermijn van tien jaar. Kortten van pensioenen is aan de orde als het vereist eigen vermogen zonder korten niet in tien jaar kan worden bereikt. Een korting wordt evenredig over de herstelperiode verdeeld.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal twee jaar lager is dan 100%, worden alle pensioenen verlaagd, zodat de dekkingsgraad 100% wordt. Als de korting hoger zou moeten zijn dan 5%, dan zal die worden beperkt tot 5%.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal vijf jaar lager is dan de MVEV-dekkingsgraad (als gevolg van wettelijke vereisten), worden alle pensioenen onvoorwaardelijk verlaagd zodat de dekkingsgraad gelijk wordt aan de MVEV-dekkingsgraad. Als de onvoorwaardelijke korting hoger moet zijn dan 5%, dan wordt de korting gefaseerd uitgevoerd in stappen van maximaal 5% per jaar.
- Als een meerjarige korting, die afzonderlijk lager zijn dan 0,5% per jaar, moet worden doorgevoerd, wordt de periode waarover de korting mag worden uitgesmeerd verkleind, zodat de jaarlijkse korting minimaal 0,5% per jaar wordt.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd (*PW 131-133*). Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds opgebouwde en ingegane pensioenen moet verminderen (*PW 134*).

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
Dekkingsgraad per 1 januari	113,4%	116,2%
Premie	-1,1%	-0,8%
Uitkering	0,3%	0,3%
Toeslagen	-1,1%	-1,2%
Wijziging rekenrente	0,4%	-2,5%
Overrendement	1,1%	1,5%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,1%
Mutatie voorziening toekomstige waardeoverdrachten	-0,6%	0,0%
Overige	-0,3%	-0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	112,1%	113,4%

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking). De buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen. Het vereist vermogen gedeeld door de pensioenverplichtingen heet de vereiste dekkingsgraad.

De hierboven vermelde aanwezige dekkingsgraad van 112,1% (2016: 113,4%) wordt vergeleken met de uit het onderstaande overzicht af te leiden vereiste dekkingsgraad. De vereiste dekkingsgraad bedraagt € 549.782 gedeeld door € 528.066 is 104,1%. De (minimaal) vereiste dekkingsgraad bedraagt € 536.515 gedeeld door € 528.066 is 101,6%. In geld uitgedrukt is er ultimo 2017 een overschot tussen de vereiste dekkingsgraad en de aanwezige dekkingsgraad van € 41,9 miljoen.

Het overschot op FTK-grondslagen is eind 2017 als volgt:

(in duizenden euro's)	Risico fonds	Risico deel- nemers	Garantie- contract	Totaal
Technische Voorziening volgens jaarrekening	65.029	1.736	461.301	528.066
Buffers:				
S1 Renterisico	6.297			6.297
S2 Risico zakelijke waarden	15.579			15.579
S3 Valutarisico	7.195			7.195
S4 Grondstoffenrisico	0			0
S5 Kredietrisico	2.434			2.434
S6 Verzekeringstechnisch risico	2.926			2.926
S10 Actief risico	0			0
Diversificatie-effect	-12.584			-12.584
VEV risico (1%)		17		17
Totaal S (vereiste buffers)	21.847	17	0	21.864
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	86.876	1.753	461.301	549.930
Minimaal vereist eigen vermogen				536.385
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)				591.689
Overschot (+)				41.759

Voor de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie. Voor fondsen die hun risico's gedeeltelijk hebben verzekerd, geldt dat het vereist eigen vermogen nihil is voor zover het gaat om het verzekerde deel. Indien het MVEV op totaalniveau hoger is dan het VEV op totaalniveau, dient het VEV op totaalniveau gelijk te worden gesteld aan het MVEV.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggings-doelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

Voor compartiment SPH worden twee delen onderscheiden:

- Garantiecontract: de rechten opgebouwd tot 1 januari 2015 vallen onder het garantiecontract.
- Eigen beheer: deze bestond tot september 2017 uit de delen Eigen vrij vermogen (het beschikbare eigen vrije vermogen) en Nieuwe opbouw (het vermogen dat is benodigd voor de pensioenopbouw in eigen beheer, toegekend vanaf 1 januari 2015). Deze zijn in september samengevoegd tot Eigen beheer.

De Eigen Beheer portefeuille is een portefeuille met een beperkte omvang. Hierbij is het niet mogelijk om met maatwerk de renteafdekking vorm te geven. De sturing van de renteafdekking en de samenstelling van de vastrentende waardenportefeuille is primair gericht op het realiseren van de gewenste duration (of rentegevoeligheid) ten opzichte van de pensioenverplichtingen. Tevens wordt bij de inrichting van de portefeuille rekening gehouden met de verdeling van de rentegevoeligheid van de vastrentende portefeuille over de verschillende looptijden ten opzichte van de verplichtingen. Daarbij streeft het fonds naar een renteafdekking die over alle looptijden zo goed mogelijk aansluit bij de gewenste normafdekking om het curverisico te minimaliseren. Secundair heeft het bestuur ook gekozen om binnen de zakelijke waarde portefeuille het risico/rendement te optimaliseren door niet alleen in laag renderende staatsobligaties te beleggen. Aangezien het pensioenfonds gebruik maakt van beleggingsfondsen, is het bestuur zich ervan bewust dat het uitsluiten van curverisico in de praktijk niet volledig realiseerbaar is. Het curverisico wordt inzichtelijk gemaakt door, als onderdeel van de gerealiseerde renteafdekking (ex-post), het effect van afwijking van de feitelijke afdekking per looptijd versus de normafdekking te bepalen.

Deze portefeuille maakt gebruik van iShares Euro Government Bond 20 yr target duration. Op deze wijze dekt het bestuur zich evenwichtig in tegen twee scenario's: het scenario van dalende rente en het scenario van oplopende rente met oplopende inflatie. De mate van renteafdekking ademt mee met de omvang van de vastrentende portefeuille en beweegt zich binnen een bandbreedte van 35% en 45% van de totale waarde van de portefeuille.

Bij de actuele dekkingsgraad van 112,1% eind 2017 bedraagt de beleidsrenteafdekking 44,1% (2016: 39,8%) en de renteafdekking (ex-ante) 42,5% (2016: 41,4%). Eind 2017 is de renteafdekking (ex-post) 26,1% (2016: 10,0%). De duration van 31-12-2016 is omgerekend alsof de twee portefeuilles toen ook waren samengevoegd. Dit om een vergelijk mogelijk te maken.

<i>(bedragen in duizenden euro's)</i>	31 december 2017		31-12-16
	Balanswaarde	Duration	Duration
Duration van de vastrentende waarden			
- nieuwe opbouw	19.962	11,4	10,6
Duration van de (nominale) Technische Voorziening			
- nieuwe opbouw	50.031	27,6	28,6

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties. Er worden geen derivaten gebruikt.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

De aandelenportefeuille is naar regio als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	31 december 2017	%	31 december 2016	%
Europa EU	22.651	28%	15.372	28%
Europa niet EU	3.961	5%	2.890	5%
Pacific Basin incl. Japan	20.437	26%	14.048	25%
Azië	3.234	4%	2.377	4%
Noord-Amerika	27.298	34%	19.590	35%
Zuid en Midden-Amerika	631	1%	511	1%
Overig	1.515	2%	862	2%
	79.727	100%	55.650	100%

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd bedraagt ultimo 2017 50% van de beleggingsportefeuille (2016: 42%). Het valutarisico van zakelijke waarden wordt niet afgedekt.

<i>(in miljoenen euro's)</i>	2017	2016
AUD (Australië)	11	8
CAD (Canada)	1	1
CHF (Zwitserland)	3	3
DKK (Denemarken)	1	0
EUR	64	66
GBP (Engeland)	7	5
HKD (Hongkong)	7	5
JPY (Japan)	0	0
SEK (Zweden)	1	1
SGD (Singapore)	2	1

USD (Verenigde Staten)	27	18
Overig	5	4
	129	112

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Voor compartiment SPH speelt specifiek het kredietrisico op de herverzekeraar NN. NN Group (Nationale-Nederlanden Group) heeft sinds 11 april 2016 een A+ rating van kredietbeoordelaar Fitch, met een stabiel vooruitzicht. Volgens Fitch heeft de verzekeraar onder meer een sterke kapitalisatie. Verder kent NN een laag investeringsrisico. Als zwaktes noemt de kredietbeoordelaar een lage winstgevendheid en een significante blootstelling aan de uitdagende Nederlandse levensverzekeringssector. Derhalve acht het bestuur een afslag voor kredietrisico niet noodzakelijk.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Het volgende overzicht toont de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende waarden portefeuille.

<i>(in duizenden euro's)</i>	31 december 2017	%	31 december 2016	%
AAA	15.885	32%	20.371	36%
AA	21.432	43%	21.640	38%
A	2.573	5%	3.059	5%
BBB	10.083	20%	11.735	21%
Lager dan BBB	6	0%	9	0%
Geen rating	16	0%	-21	0%
	49.995	100%	56.793	100%

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's) (S6)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetabellen met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen toekent en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor alleen een risicopremie is ontvangen. Ter dekking van dit risico worden risicokapitalen herverzekerd bij ElipsLife.

Voor het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de van de werkgever ontvangen risicopremie en de aan ElipsLife betaalde risicopremie wordt verwerkt via het resultaat.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Hier is geen sprake van voor compartiment SPH.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Actief risico (S10)

Actief risico is het risico op actief belegde zakelijke waarden.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De fondsbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken als dit het risico van de beleggingen verlaagt. Ultimo 2016 werd door het fonds geen direct gebruik gemaakt van derivaten.

14.1.15 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Er zijn geen activa en verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen.

14.1.16 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de bestuurders van het fonds en de aangesloten ondernemingen.

Transacties met bestuurders

De leden van het bestuur die niet op de loonlijst staan van de werkgever ontvangen een honorarium. Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders en er is geen sprake van andere vorderingen op bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

14.1.17 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie bedraagt 25,9% van de pensioengrondslag voor compartiment SPH. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds Haskoning en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2017 en 2016 betaalden werkgever en werknemers 17,7% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 25,9% van de pensioengrondslag.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuarieel benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil wordt jaarlijks vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premiebijdrage van werkgever	9.000	9.588
Premiebijdrage van werknemers	4.219	4.476
Premievereffening SPDHV - SPH	342	181
	13.561	14.245
<hr/>		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Feitelijke ontvangen premie	13.561	14.245
Kostendeekkende premie (gedempt)	11.563	13.276
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV-opslag, incl. kostenopslag)	17.371	15.947
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV-opslag en kostenopslag)	22.209	20.542

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 17.371.000) en de feitelijke ontvangen premie (€ 13.561.000) komt ten laste van het resultaat van het fonds.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per

1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan. Na evaluatie van de waarderingsgrondslagen door de adviserend actuaire is de berekeningswijze van de kostendeekkende premie vanaf primo 2017 aangepast. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendeekkende premie** is als volgt samengesteld:

(in duizenden euro's)	2017	2016
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	6.018	6.739
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.775	2.062
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer **)	969	929
Onttrekking uit TV voor uitvoeringskosten	0	0
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	2.801	3.546
	11.563	13.276

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,50% in het eerste jaar, toegroeidend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

**) Vanaf 2017 in premie begrepen opslag uitvoeringskosten (1,9% van de pensioengrondslagsom).

14.1.18 Premiebijdragen voor risico deelnemers

Zie paragraaf 14.1.35.

14.1.19 Beleggingsresultaten voor risico fonds

(in duizenden euro's)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
2017				
<u>Eigen Beheer</u>				
Aandelen	0	6.185	-69	6.116
Vastrentende waarden	223	-403	-34	-214
Liquide middelen	1	0	0	1
	224	5.782	-103	5.903
<u>Algemeen</u>				
Advies vermogensbeheer			-44	-44
Overige kosten vermogensbeheer			-81	-81
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-215	-215
	0	0	-340	-340
Totaal beleggingsresultaten	224	5.782	-443	5.563
2016				
<u>Eigen vrij vermogen</u>				
Aandelen	0	3.343	-39	3.304
Vastrentende waarden	0	1.628	-45	1.583
Liquide middelen	0	0	0	0
	0	4.971	-84	4.887

Nieuwe opbouw

Aandelen	0	1.669	-11	1.658
Vastrentende waarden	84	475	0	559
Liquide middelen	-3	0	0	-3
	81	2.144	-11	2.214

Algemeen

Herverzekeraar: rente incassorekening	1			1
Advies vermogensbeheer			-24	-24
Overige kosten vermogensbeheer			-102	-102
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-173	-173
	1	0	-299	-298

Totaal beleggingsresultaten	82	7.115	-394	6.803
-----------------------------	----	-------	------	-------

De transactiekosten worden geschat middels de in-en uitstap methode. Deze bedragen voor 2017 € 12.000. Dit is gebaseerd op de aankoop en verkoop bedragen van € 68.239.000 respectievelijk € 56.744.000. De inschatting is dat de overige transactiekosten 6 basispunten bedragen. Dit is een bedrag van € 75.000 waarmee de totale transactiekosten komen op € 87.000. De totale transactiekosten zijn dan 7 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen. Het schattingspercentage van 6 basispunten is gebaseerd op het percentage van de werkelijke kosten, die zijn berekend aan het fonds bij een verkoop door een van de vermogensbeheerders. Deze schatting is in lijn met het percentage dat is vermeld in de AFM rapportage van 2013.

14.1.20 Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Directe beleggingsopbrengsten	-2	-2
Indirecte beleggingsopbrengsten	5	76
	3	74

14.1.21 Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening	-16.608	30.303
	-16.608	30.303

14.1.22 Herverzekering

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Betaalde premies herverzekeringsdeel (incl. indexatiekoopsommen)	0	4
Door herverzekeringsdeel betaalde uitkeringen	9.799	9.374
Door herverzekeringsdeel betaalde uitgaande waardeoverdrachten	185	144
Technische winstdeling	0	-762
	9.984	8.760

14.1.23 Overige baten

Niet van toepassing bij compartiment SPH.

14.1.24 Pensioenuitkeringen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
<u>Voor risico fonds:</u>		
Ouderdomspensioen	153	113
Partnerpensioen	20	0
Wezenpensioen	2	0
Arbeidsongeschiktheidspensioen	21	2
	196	115
Afkoop pensioen	7	0
Pensioenuitkeringen voor risico fonds	203	115
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Prepensioen	3	64
Ouderdomspensioen	8.239	7.869
Partnerpensioen	1.345	1.336
Wezenpensioen	56	58
Arbeidsongeschiktheidspensioen	109	104
ANW-hiaatpensioen	0	55
	9.752	9.486
Afkoop pensioen	39	26
Pensioenuitkeringen gedekt door garantiecontract	9.791	9.512
 Totaal pensioenuitkeringen	 9.994	 9.627

14.1.25 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
<u>Kosten pensioenbureau</u>		
- Bestuur en commissies	333	335
- Pensioenbureau	752	564
- Controle en toezicht	112	109
- Advies	27	71
- Eenmalige kosten	331	23
	1.555	1.102
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-215	-173
	1.340	929

- De kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies voor zover in dienst bij de aangesloten ondernemingen worden doorbelast naar het fonds. Jaarlijks worden de tarieven, in overleg met de aangesloten ondernemingen, vastgesteld. Daarnaast zijn de kosten van leden, die niet op de loonlijst staan van de werkgever, voor rekening van het fonds.
- De post **bestuur en commissies** betreft bestuurskosten en kosten van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan.

- De post **pensioenbureau** betreft de door de HaskoningDHV Nederland B.V. in rekening gebrachte salarissen, sociale lasten en overige personeelskosten. De kosten van de werkzaamheden die worden verricht voor de Stichting AOW/Anw DHV worden doorberekend aan deze stichting en zijn op de personeelskosten in mindering gebracht. Daarnaast bestaat de post pensioenbureau uit kosten van automatisering, huisvesting, communicatie en overige kosten.
- De post **controle en toezicht** betreft de kosten van de accountant de actuariële ondersteuning en heffingen & contributies.

Het honorarium van de externe accountant voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten is € 26.900 (incl. BTW)

- De post **advies** betreft actuariële advieskosten en juridische advieskosten.
- De post **eenmalige kosten** betreft dit jaar onder andere het resterende deel van de kosten voor implementatie van de bij NN herverzekerde aanspraken in de deelnemersadministratie van het fonds eind 2016, de kosten voor het onderzoek naar de samenvoeging van de compartimenten en de kosten voor het ontwikkelen van een 'mijn omgeving' voor de website.

14.1.26 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van het effect op de Technische Voorziening van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen.

14.1.27 Rentetoevoeging Technische Voorziening

De Technische Voorziening is opgerent met -0,217%, zijnde de eenjaarsrente in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur per 31 december 2017.

14.1.28 Onttrekking uit Technische Voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariële berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

14.1.29 Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten worden vooraf berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

14.1.30 Wijziging rekenrente

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Effect op TV door wijziging rekenrente	-951	5.216
	-951	5.216

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur.

14.1.31 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hiervoor wordt extern actuariële advies ingewonnen. Dit betreft de veronderstellingen voor sterfte, langlevens, ziekte en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. De vaststelling door het bestuur van de toereikendheid van de Technische Voorziening

op basis van schattingen en oordelen is inherent onzeker. Het effect wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

14.1.32 Wijziging grondslagen i.v.m. levensverwachting

Het fonds maakt gebruik van de zogenaamde prognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG). In 2016 heeft het AG de prognosetafel 2016 uitgebracht. De Technische Voorziening per 31 december 2017 is gebaseerd op deze overlevingsgrondslagen.

Ook houdt het fonds er rekening mee dat de gemiddelde levensverwachting van de deelnemers in het fonds hoger is dan het landelijk gemiddelde in de prognosetafels van het Actuarieel Genootschap. Dit heet ervaringssterfte. Ultimo 2017 wordt hiervoor gebruik gemaakt van S&V Ervaringssterfte 2016. Dit maakt een fondsspecifieke correctie op de landelijke prognosetafels door rekening te houden met de bedrijfstak van het fonds (commerciële dienstverlening) en het inkomen van de deelnemers in het fonds.

14.1.33 Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening

Pensioenfondsden dienen een toereikende voorziening te hebben voor toekomstige kosten. Bij de toetsing van deze kostenvoorziening wordt uitgegaan van een scenario waarbij de werkgever wegvalt als sponsor. Het fonds moet dan een voorziening voor kosten gevormd hebben om de opgebouwde pensioenen af te kunnen wikkelen zonder bijdragen van de werkgever. Recent heeft het pensioenfondsbestuur onderzoek uitgevoerd naar een adequate hoogte van de kostenvoorziening. Op grond hiervan besloot het bestuur in 2016 een kostenvoorziening te hanteren van een bedrag van € 2,319 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening.

14.1.34 Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangekocht voor de inkoop van pensioenrechten voor de deelnemer.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
<u>Voor risico fonds:</u>		
Overgenomen pensioenverplichtingen	-10	0
Overgedragen pensioenverplichtingen	14	19
	4	19
<u>Gedekt door garantiecontract:</u>		
Overgedragen pensioenverplichtingen	344	337
Mutatie voorziening lopende waardeoverdrachten	503	-20
	847	-317
Totaal saldo overdracht van rechten	851	336

De overgedragen pensioenverplichtingen hebben betrekking op aan andere pensioenuitvoerders betaalde bedragen in het kader van individuele uitgaande waardeoverdrachten. De met betrekking tot het garantiecontract van NN ontvangen bedragen voor deze waardeoverdrachten zijn opgenomen onder paragraaf 14.1.22 Herverzekering.

14.1.35 Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemers

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Onttrekkingen	-34	-48
Rendement	3	74
	-31	26

14.1.36 Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-9.801	-9.427
Verhoging aanspraken garantiecontract NN (1,6%)	0	-8
Wijziging rekenrente	-6.264	44.170
Rentetoevoeging	-1.024	-263
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	1.330
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	-1.892
Wijziging grondslagen i.v.m. geboortedatumaanpassing	0	60
Actuarieel resultaat op sterfte	986	601
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	-442	-242
Actuarieel resultaat op mutaties	-63	90
Overdracht voorziening ANW	0	-505
Overdracht voorziening expat-regeling	0	-3.611
Stand per 31 december	-16.608	30.303

14.1.37 Overige lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Overige rentelasten (niet toe te rekenen aan beleggingsresultaten)	7	2
Premie herverzekering overlijdensrisico	668	415
Premie herverzekering arbeidsongeschiktheidsrisico	288	394
Dotatie voorziening toekomstige individuele uitgaande waardeoverdrachten	3.000	0
	3.963	811

14.2 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Voor de bestemming van het saldo van baten en lasten van compartiment SPH is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het negatieve saldo van de staat van baten en lasten ten bedrage van € 6,9 miljoen is onttrokken aan de algemene reserve, zoals vastgelegd in het reservebeleid.

14.3 Gebeurtenissen na balansdatum

Het bestuur heeft op 20 maart 2018 besloten per 1 april 2018 een indexatie toe te kennen. De verhoging van het pensioen per 1 april 2018 is 1,01% voor de actieven. De pensioenen van gepensioneerden en slapers worden met 0,84% verhoogd.

Verder heeft het bestuur op 20 maart 2018 een voorgenomen besluit tot liquidatie van compartiment SPH en daarop volgende collectieve waardeoverdrachten genomen. Dit voorgenomen besluit is ter verkrijging van een verklaring van geen bezwaar op 30 maart 2018 aan DNB voorgelegd.

14.4 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017 ten behoeve van het compartiment SPH.

Onafhankelijkheid

Als waarmederkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 3 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 147.922 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen. Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is tenminste gelijk aan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van compartiment SPH van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amstelveen, 12 juni 2018

drs. H. Zaghdoudi AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

15. Toelichting jaarrekening voor compartiment SPDHV

15.1 Toelichting behorende tot de jaarrekening 2017

15.1.1 Beleggingen voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vast- goed	Aan- delen	Vastren- tende waarden	Grond- stoffen	Derivaten	Collateral	Liquide Middelen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	55.789	316.411	323.266	28.493	0	0	4.158	728.117
Aankopen/ verstrekkingen	11.400	18.200	769.328	0	0	0	0	798.928
Verkopen/ aflossingen	-4.559	-3.000	-823.215	0	10.649	0	0	-820.125
Overige mutaties	526	0	4.811	0	202	8.049	3.804	17.392
Herwaardering	-535	31.272	39.375	4.169	-11.345	0	-1.052	61.884
Stand per 31 december 2016	62.621	362.883	313.565	32.662	-494	8.049	6.910	786.196
Aankopen/ verstrekkingen	15.695	94.176	575.379	0	4.910	0	0	690.160
Verkopen/ aflossingen	-18.710	-129.475	-512.571	0	-21.628	0	0	-682.384
Overige mutaties	-1.160	0	164	0	-298	-6.869	4.082	-4.081
Herwaardering	7.517	38.475	-22.555	-2.399	18.914	0	-4.035	35.917
Stand per 31 december 2017	65.963	366.059	353.982	30.263	1.404	1.180	6.957	825.808

Actuele marktwaarde

Zoals vermeld in de grondslagen zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen actuele marktwaarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Dagelijks verhandelbaar	Periodiek verhandelbaar	Niet liquide	Totaal
Per 31 december 2016				
Vastgoed	40.614		22.007	62.621
Aandelen	362.883			362.883
Vastrentende waarden	313.565			313.565
Grondstoffen	32.662			32.662
Derivaten	-494			-494
Collateral	8.049			8.049
Liquide middelen	6.910			6.910
	764.189		22.007	786.196
Per 31 december 2017				
Vastgoed	44.894		21.069	65.963
Aandelen	366.059			366.059
Vastrentende waarden	353.982			353.982
Grondstoffen	30.263			30.263
Derivaten	1.404			1.404
Collateral	1.180			1.180
Liquide middelen	6.957			6.957
	804.739		21.069	825.808

Niet liquide zijn de vastgoedfondsen van CBRE en Schroders.

Dagelijks verhandelbaar zijn de overige beleggingsfondsen waar het fonds dagelijks in- en uit kan stappen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Vastgoed		
Niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen	22.069	22.007
Beursgenoteerd beleggingsfonds	44.894	39.453
Te vorderen dividend	0	1.161
	65.963	62.621
Aandelen		
Aandelen beleggingsfondsen ontwikkelde markten	299.676	302.251
Aandelen beleggingsfondsen opkomende markten	66.383	60.632
	366.059	362.883

Vastrentende waarden*Discretionair mandaat staatsobligaties:*

-Staatsobligaties	168.103	152.407
-Nog af te wikkelen transacties	0	0
-Lopende interest	3.205	3.140

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:

-Bedrijfsobligaties	195.679	171.632
-Nog af te wikkelen transacties	0	591
-Lopende interest	1.770	1.671
	368.757	329.441

Grondstoffen

Grondstoffen beleggingsfondsen	30.263	32.662
--------------------------------	---------------	--------

Derivaten*)*Discretionair mandaat staatsobligaties*

-Derivaten	0	0
-Overig	0	296
-Variation margin	0	0

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties

-Positieve derivatenpositie	1.637	1.596
-Overig	40	0
	1.677	1.892

Collateral*)*Discretionair mandaat staatsobligaties:*

-Verstrekt collateral	1.081	3.876
-----------------------	--------------	-------

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:

-Verstrekt collateral	479	2.726
-Overig	0	1.769
	1.560	8.371

Liquide middelen*)

Beleggingsbankrekening ABN AMRO	2.874	1.996
---------------------------------	--------------	-------

Discretionair mandaat staatsobligaties:

-Bankrekening Kas Bank	1.061	5.022
-Margin account	172	0

Discretionair mandaat bedrijfsobligaties:

-Bankrekening Kas Bank	2.727	0
-Margin account	122	0
-Te ontvangen rente Kas Bank	1	0
	6.957	7.018

Beleggingen voor risico fonds (debet)	841.236	804.888
---------------------------------------	----------------	---------

*) Voor strategische mix zijn collateral, derivaten en liquide middelen onderdeel van de vastrentende waarden.

Zie ook 15.1.13 Overige schulden en overlopende passiva

(in duizenden euro's)	2017	2016
Beleggingen voor risico fonds (credit)	15.428	18.692

Het pensioenfonds heeft ultimo 2017 € 1,6 miljoen aan onderpand verstrekt en voor € 0,3 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquide middelen. Tevens is voor € 14,8 miljoen aan onderpand verstrekt en voor € 14,8 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van vastrentende waarden. Dit als gevolg van waardeveranderingen in de derivaten.

Tabel: Specificatie en omvang derivaten

Derivaten Discretionair mandaat staatsobligaties						2017
(in duizenden euro's)	Contract- omvang	Positieve omvang	Negatieve omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Type Contract						
Interest Rate Swaps	-	16.000	16.000	-93	-	-93
Totaal	-	16.000	16.000	-93	-	-93

Derivaten Discretionair mandaat bedrijfsobligaties						2017
(in duizenden euro's)	Contract- omvang	Positieve omvang	Negatieve omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Type Contract						
Bond Future	-27.200	13.800	-41.000	24-	16	40-
FX Forward	-602.308	209.129	- 811.437	1.482	204.703	203.221-
Fx Spot	890	890	-	1-	777	778-
Interest Rate Swaps	-	2.193.000	-2.193.000	40	647	607-
Totaal	-628.618	2.416.819	-3.045.437	1.497	206.143	204.646-

Tabel: Beleggingen in vreemde valuta en in euro's

(in duizenden euro's)	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2015
Amerikaanse dollar	301.704	298.736	169.960
Japanse yen	24.618	18.565	17.508
Euro's	308.113	294.058	540.549
Pond sterling	66.767	64.794	
Overig	121.873	115.176	
Totaal beleggingen, excl. derivaten en collateral	823.074	791.328	728.117

Voor afdekking van het valutarisico, zie paragraaf 15.1.14.

15.1.2 Beleggingen voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.3 Herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Dit zijn vorderingen op externe verzekeraars voor door hen aan het fonds gecedeerde (overgedragen) pensioenverplichtingen. Anders gezegd: dit zijn door het fonds herverzekerde rechten.

15.1.4 Vorderingen en overlopende activa

(in duizenden euro's)	2017	2016
Debiteuren	1.534	1.423
Rekening-courant compartiment SPH	-131	-90
Overige vorderingen	10	16
Te vorderen dividendbelasting	0	25
Overlopende activa	10	22
	1.423	1.396

De post Debiteuren per 31 december 2017 van € 1,534 miljoen betreft een openstaande factuur aan HaskoningDHV Nederland B.V. voor te betalen pensioenpremie. Deze vordering werd begin januari 2018 door HaskoningDHV Nederland B.V. betaald.

15.1.5 Liquide middelen fonds (niet voor beleggingen)

(in duizenden euro's)	2017	2016
ABN AMRO bankrekeningen	381	148

Onder liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen in rekening courant die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. De op beleggingen betrekking hebbende liquide middelen worden onder Liquide middelen opgenomen in de balanspost Beleggingen.

15.1.6 Stichtingskapitaal en reserves (eigen vermogen)

(in duizenden euro's)	2017	2016
Stand per 1 januari	18.717	16.648
Saldo staat van baten en lasten	51.692	2.069
Stand per 31 december	70.409	18.717

Vermogenspositie

(in duizenden euro's)	2017*)	2017	2016*)	2016
Aanwezig fondsvermogen	109,4%	823.259	102,4%	783.895
Af: Technische voorziening volgens het nFTK	-100,0%	-752.850	-100,0%	-765.178
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	-4,2%	-31.136	-4,2%	-31.556
Dekkingspositie	5,2%	39.273	-1,8%	-12.839
Af: Vereist eigen vermogen (excl. min. vereist eigen vermogen)	-19,6%	-148.055	-18,8%	-144.598
Reservepositie	-14,4%	-108.782	-20,6%	-157.437

*) Uitgedrukt in een percentage ten opzichte van de Technische Voorziening i.c. de nominale dekkingsgraad van 100%.

De vermogenspositie van het fonds kan worden gekarakteriseerd als reservetekort.

Op 1 april 2017 is door het bestuur een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Op grond van dit herstelplan wordt verwacht dat het tekort binnen zes jaar zal zijn opgeheven. Het opheffen van het reservetekort wordt mogelijk gemaakt door de verwachte overrendementen op beleggingen. Voor de berekening van het vereiste vermogen wordt gebruik gemaakt van een standaard model, zie paragraaf 15.1.14 (Risicobeheer).

15.1.7 Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Technische Voorziening voor risico fonds: opbouw*)	749.511	762.004
Technische Voorziening voor risico fonds: voorziening vaste kosten	1.791	1.791
Technische Voorziening voor risico fonds: voorziening zieke deelnemers	1.548	1.383
Stand per 31 december	752.850	765.178

*) Dit is inclusief de opslag van 2% voor het variabele deel van de kostenvoorziening.

Mutatieoverzicht Technische Voorziening voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	765.178	709.425
Pensioenopbouw	20.242	17.296
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-21.685	-21.237
Toeslagen	0	0
Wijziging rekenrente	-9.433	64.482
Rentetoevoeging	-1.668	-425
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing sterftetafels	0	1.799
Wijziging grondslagen i.v.m. nieuwe ervaringssterfte	0	-3.553
Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening	0	-667
Wijziging grondslagen i.v.m. toevoeging wezenopslag	0	373
Wijziging regeling pensioenleeftijd	0	-57
Onttrekking voor uitvoeringskosten	-434	-425
Mutaties m.b.t. overlevingskansen	441	61
Onttrekking/dotatie voorziening zieke deelnemers	149	-655
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten	0	-1.752
Overige mutaties in de Technische Voorziening	60	513
Stand per 31 december	752.850	765.178

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 1,51% (ultimo 2016: 1,35%). Voor een toelichting op de diverse posten wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

De Technische Voorziening voor risico fonds is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	228.696	243.449
Gewezen deelnemers	181.705	172.258
Pensioengerechtigden	342.449	349.471
	752.850	765.178

De Technische Voorziening is berekend zonder financieringsachterstand. De Technische Voorziening heeft een langlopend karakter. Per 1 januari 2015 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar.

De **voorziening zieke deelnemers** betreft een voorziening voor premievrije voortzetting van de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid tot de AOW leeftijd (eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) en een voorziening voor het direct ingaand arbeidsongeschiktheidspensioen (uitkering uiterlijk tot de AOW-leeftijd, eind 2015: ook tot de AOW-leeftijd) voor deelnemers die per 31 december ziek zijn en die naar verwachting op grond van de Wet WIA arbeidsongeschikt zullen worden.

15.1.8 Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een *collectieve beschikbare premieregeling*. De verplichting van de werkgever is beperkt tot het betalen van zijn bijdrage. Financiële mee- of tegenvallers komen terecht bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Mee- of tegenvallers kunnen ontstaan door veranderende beleggingsopbrengsten, door wijziging van de rente, of door verandering van de levensverwachting. Bij de collectieve beschikbare premieregeling wordt voor de collectiviteit van medewerkers periodiek ex ante een vaste pensioenpremie vastgesteld.

De pensioenpremie is vastgesteld op 28,1% van de pensioengrondslag voor een periode van 5 jaar (vanaf 1 januari 2015). Met de vaste pensioenpremie worden pensioenaanspraken ingekocht volgens de middelloonregeling. Jaarlijks wordt een ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% bij een pensioenleeftijd van 67 jaar en een partnerpensioen van 1,3125% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het totale pensioen (ouderdoms- en partnerpensioen) is de som van alle jaarlijks opgebouwde pensioenen. Voor het berekenen van de kostendeekkende premie wordt gerekend met een verwacht beleggingsrendement.

Omdat bij de aangesloten ondernemingen per 1 juli 2014 de salarissystematiek is gewijzigd, is per 1 juli 2014 de pensioengrondslag gewijzigd in 12,96 maandsalarissen (inclusief twee toeslagen voor zover individueel toegekend) onder aftrek van een franchise. Het pensioengevend salaris is per 1 januari 2017 fiscaal beperkt tot maximaal € 103.317 (per 1 januari 2016 €101.519) en zal mogelijke toekomstige fiscale wijzigingen volgen. De franchise is bevroren op €13.449 totdat de franchise gelijk is aan de fiscaal minimale franchise (2018: € 13.344). Daarna stijgt de franchise mee met de jaarlijkse indexatie van de fiscaal minimale franchise.

Naast een ouderdomspensioen en een levenslang partnerpensioen op opbouwbasis is er ook een aanvullend levenslang partnerpensioen op risicobasis (samen 70%). Daarnaast is er een extra tijdelijk aanvullend partnerpensioen op risicobasis, een wezenpensioen op risicobasis en een arbeidsongeschiktheidspensioen op risicobasis. De pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2015 verhoogd van 65 naar 67 jaar. Er is geen pensioenopbouw toegestaan na de AOW-gerechtigde leeftijd. Dankzij de eenmalige keuzemogelijkheid kan de werkelijke pensioenleeftijd zo gekozen worden dat deze samenvalt met de geldende AOW-leeftijd. In overeenstemming met artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling zich als een uitkeringsovereenkomst.

15.1.9 Toeslagverlening

Het toeslagbeleid is als volgt:

- De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het fonds.
- De voorwaardelijke toeslagverlening wordt gefinancierd uit overrendementen. De premie bevat geen opslag voor toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Er is geen geld voor gereserveerd.
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de Pensioenaanspraken van Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex 'cao-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal cao-sectoren' (over het voorgaand kalenderjaar).
- Het Bestuur streeft ernaar dat op de ingegane Pensioenen en opgebouwde Pensioenaanspraken van Pensioengerechtigden respectievelijk Gewezen Deelnemers jaarlijks een toeslag wordt verleend van maximaal de procentuele verhoging van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid (voorgaand kalenderjaar).

Achterstand op streven koopkracht CDC-regeling vanaf 2006

Indien de feitelijke procentuele verhoging in enig jaar lager is dan de procentuele verhoging waar op grond van het toeslagbeleid naar wordt gestreefd, dan kan het verschil in een later jaar, als het eigen vermogen dan minimaal gelijk is aan het vereiste eigen vermogen conform de eisen van de Pensioenwet en binnen de fiscale randvoorwaarden geheel of gedeeltelijk alsnog door het bestuur worden toegekend.

Het bestuur zal op basis van de dekkingsgraad en herstelkracht van dat moment en op basis van een evenwichtige belangenbehartiging afwegen of het een extra toeslag verleent of dat het de (toekomstige) reserves aanwendt voor het verminderen of afdekken van collectieve risico's.

Verleende toeslagen in vergelijking met salaris- en prijsontwikkeling

	t/m 1-4-2014: jaarlijkse aanpassing salarisschaal vanaf 1-4-2015: jaarlijkse wijziging CBS CAO-lonen ⁷	jaarlijkse wijziging van de CBS consumentenprijsindex ⁶		toeslagen en kortingen	
		periode		actieve deelnemers	gewezen deelnemers / pensioengerechtigden
1-4-2018	1,48%	dec 2016 → dec 2017	1,24%	0,00%	0,00%
1-4-2017	1,69%	dec 2015 → dec 2016	0,93%	0,00%	0,00%
1-4-2016	1,53%	dec 2014 → dec 2015	0,54%	0,00%	0,00%
1-4-2015	0,87%	dec 2013 → dec 2014	0,38%	0,00%	0,00%
1-4-2014	0,00%	dec 2012 → dec 2013	1,01%	0,00%	0,00%
1-4-2013	0,25%	dec 2011 → dec 2012	2,00%	- 5,60%	- 5,60%
1-4-2012	0,75%	dec 2010 → dec 2011	2,15%	0,00%	0,00%
1-4-2011	0,00%	dec 2009 → dec 2010	1,73%	0,00%	0,00%
1-4-2010	0,50%	okt 2008 → dec 2009	-0,28%	0,00%	0,00%
1-1-2009	1,50%	okt 2007 → okt 2008	2,53%	0,00%	0,00%
1-1-2008	2,75%	okt 2006 → okt 2007	1,48%	2,75%	1,48%
1-1-2007	2,00%	okt 2005 → okt 2006	1,18%	2,00%	0,90%

15.1.10 Technische voorziening afgedekt door garantiecontract

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.11 Technische voorziening voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.12 Andere voorzieningen

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

⁶ De gebruikte consumentenprijsindex vanaf december 2016: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2015 =100)". De gebruikte consumentenprijsindex voor december 2013, december 2014 en december 2015: "Consumentenprijsindex alle huishoudens afgeleid (prijsindex 2006 =100); daarvoor Consumenten-prijsindex alle huishoudens (prijsindex 2006=100)".

⁷ De gebruikte loonindex vanaf december 2015 is: "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", eerst gepubliceerde cijfers. Daarvoor "CBS CAO-lonen per maand, exclusief bijzondere beloningen, totaal CAO-sectoren (2010 =100)", huidige cijfers.

15.1.13 Overige schulden en overlopende passiva

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Belegd vermogen Stichting Voorziening AOW/Anw DHV	3.366	3.304
Belastingen en premies sociale verzekeringen	513	420
Overige schulden	361	103
Overlopende passiva	408	333
Beleggingen voor risico fonds (credit)	15.428	18.692
	20.076	22.852

Belegd vermogen Stichting Voorziening AOW/Anw DHV

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft ten doel het doen van uitkeringen aan gewezen deelnemers ter compensatie van de korting die als gevolg van uitzending op hun AOW-pensioen wordt toegepast.

SVA heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV. Over het door compartiment SPDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een rendement gelijk aan het door compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV behaalde rendement na kosten.

Vanaf 1 januari 2015 vindt de opbouw ter compensatie van de korting als gevolgd van uitzending op het AOW-pensioen en de risicoverzekering van het Anw-pensioen plaats bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB).

Belastingen en premies sociale verzekeringen

SPHDHV heeft een (discretionair) mandaat verstrekt aan Pimco (gevestigd in het Verenigd Koninkrijk) voor het individuele beheer van de vastrentende waarden van compartiment SPDHV. Pimco stuurt voor vermogensbeheerdiensten aan SPDHV facturen zonder lokale btw. Met terugwerkende kracht is SPHDHV vanaf 1 januari 2017 btw-plichtig voor het voldoen van verschuldigde btw op deze Pimco facturen volgens de zogenaamde 'verleggingsregeling'. Voor Pimco mandaat beleggingen buiten de Europese Unie heeft SPDHV recht op aftrek van voorbelasting. Begin 2018 is een btw-startersaangifte voor het jaar 2017 van € 90.000 ingediend bij de Belastingdienst.

Verder bevat deze post de loonheffing van december 2017, deze is januari 2018 betaald aan de belastingdienst.

Overige schulden

Dit betreft de uitgaande facturen die nog openstaan, deze zijn in januari 2018 betaald.

Overlopende passiva

Deze post bestaat uit de management fee die nog moet worden gefactureerd door de vermogensbeheerders voor het laatste kwartaal. Verder zijn hier de kosten over 2017 opgenomen, waarvoor nog facturen worden verwacht. Zoals de kosten van de accountant en actuaire voor het jaarwerk 2017 en de kosten over december voor het project van de website en het project samenvoeging.

*Beleggingen voor risico fonds (credit)**(in duizenden euro's)*

	2017	2016
Vastrentende waarden		
<i>Discreditationair mandaat staatsobligaties;</i>		
Repurchase agreement (repo)	14.775	15.876
Derivaten*)		
<i>Discreditationair mandaat staatsobligaties:</i>		
-Nog af te wikkelen transacties	93	0
<i>Discreditationair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
-Negatieve derivatenpositie	155	2.291
-Overig	1	31
-Variation margin	24	64
	273	2.386
Collateral*)		
<i>Discreditationair mandaat staatsobligaties;</i>		
- Ontvangen collateral (liquide middelen)	5	0
-Nog af te wikkelen transacties collateral	92	0
<i>Discreditationair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
- Ontvangen collateral (liquide middelen)	283	322
	380	322
Liquide middelen*)		
<i>Discreditationair mandaat staatsobligaties:</i>		
-Te betalen rente Kas Bank	0	1
<i>Discreditationair mandaat bedrijfsobligaties:</i>		
-Bankrekening Kas Bank	0	105
-Te betalen rente Kas Bank	0	2
	0	108
Beleggingen voor risico fonds	15.428	18.692
Zie ook 15.1.1 beleggingen voor risico fonds (debet)		

15.1.14 Risicobeheer en crisisplan

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds. Het beleid voor risicobeheer van beleggingen en verplichtingen is verwoord in de ABTN.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten voor het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Toeslagbeleid;
- Het eventueel korten van opgebouwde en ingegane pensioenen.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyse ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van een jaarlijkse Haalbaarheidstoets (conform nFTK) en een Asset Liability Management-studie (ALM-studie). Een ALM-studie is een analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd. De uitkomsten van deze analyse vinden hun weerslag in een door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en strategische beleggingsmix.

Crisisplan

In 2015 heeft het bestuur een financieel crisisplan opgesteld. Het financieel crisisplan beschrijft de maatregelen die het fonds op korte termijn effectief kan inzetten als de financiële positie zoveel verslechtert dat er naar verwachting onvoldoende geld is voor het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Als het niet verlenen van toeslagen naar verwachting onvoldoende resultaat geeft om het vereist eigen vermogen te bereiken, dan zal in tweede instantie een of meerdere kortingen worden aangekondigd.

- Het bestuur zal in situaties waarbij het eigen vermogen van een compartiment lager is dan het vereist eigen vermogen, uitgaan van een hersteltermijn van tien jaar. Kortten van pensioenen is aan de orde als het vereist eigen vermogen zonder korten niet in tien jaar kan worden bereikt. Een korting wordt evenredig over de herstelperiode verdeeld.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal twee jaar lager is dan 100%, worden alle pensioenen verlaagd, zodat de dekkingsgraad 100% wordt. Als de korting hoger zou moeten zijn dan 5%, dan zal die worden beperkt tot 5%.
- Als de beleidsdekkingsgraad gedurende maximaal vijf jaar lager is dan de MVEV-dekkingsgraad (als gevolg van wettelijke vereisten), worden alle pensioenen onvoorwaardelijk verlaagd zodat de dekkingsgraad gelijk wordt aan de MVEV-dekkingsgraad. Als de onvoorwaardelijke korting hoger moet zijn dan 5%, dan wordt de korting gefaseerd uitgevoerd in stappen van max. 5% per jaar.
- Als een meerjarige korting, die afzonderlijk lager zijn dan 0,5% per jaar, moet worden doorgevoerd, wordt de periode waarover de korting mag worden uitgesmeerd verkleind, zodat de jaarlijkse korting minimaal 0,5% per jaar wordt.

Solvabiliteitsrisico

Het belangrijkste risico voor het fonds is het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd (*Pensioenwet artikelen 131-133*). Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds opgebouwde en ingegane pensioenen moet verminderen (*PW 134*).

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
Dekkingsgraad per 1 januari	102,4%	102,4%
Premie	-0,4%	-0,1%
Uitkering	0,1%	0,1%
Indexering	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente	1,3%	-8,5%
Overrendement	6,3%	9,3%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,3%
Overig	-0,3%	-1,1%
Dekkingsgraad per 31 december	109,4%	102,4%

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking). De buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen. Het vereist vermogen gedeeld door de pensioenverplichtingen heet de vereiste dekkingsgraad.

De hierboven vermelde aanwezige dekkingsgraad van 109,4% (2016: 102,4%) wordt vergeleken met de uit het onderstaande overzicht af te leiden *vereiste dekkingsgraad*. De vereiste dekkingsgraad bedraagt € 931.819 gedeeld door € 752.850 is 123,8% (2016: € 941.332 gedeeld door € 765.178 is

123,0%). In geld uitgedrukt is er ultimo 2017 een tekort tussen de vereiste dekkingsgraad en de aanwezige dekkingsgraad van € 108,6 miljoen.

Het **tekort op FTK-grondslagen** is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Technische Voorziening volgens jaarrekening	752.850	765.178
Buffers:		
S1 Renterisico	42.471	35.208
S2 Risico zakelijke waarden	133.134	134.434
S3 Valutarisico	60.246	59.189
S4 Grondstoffenrisico	16.361	16.521
S5 Kredietrisico	20.056	20.344
S6 Verzekeringstechnisch risico	19.951	20.583
S10 Actief risico	2.921	2.087
Diversificatie-effect	-115.949	-112.212
Totaal S (vereiste buffers)	179.191	176.154
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	932.041	941.332
Aanwezig vermogen (Totaal activa – schulden = pensioenvermogen)	823.259	783.895
Reservetekort (-)	-108.782	-157.437

Voor de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat het risico van daling van koersen, dividendinkomsten en rente-inkomsten vanwege negatieve ontwikkelingen in de financiële markten. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. De overall marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Zowel de waarde van obligaties als de (nominale) Technische Voorziening zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente. De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft als beleid om bij de gekozen strategische beleggingsmix het renterisico af te dekken door het grootste deel van de obligaties onder te brengen in fondsen die beleggen in obligaties met een lange looptijd.

De renteafdekking wordt mede gerealiseerd door middel van langlopende vastrentende waarden en aanvullende renteswaps. Het uitgangspunt van de langlopende obligatieportefeuille zijn de pensioenverplichtingen. Vanaf 2016 is er sprake van een dynamische renteafdekking, waarbij de mate van afdekking wordt bepaald door de markrente en de dekkingsgraad. Met behulp van een dynamische matrix wordt de a-symmetrie in de huidige rente meegewogen en wordt tevens aan risicoreductie gedaan in geval de dekkingsgraad van het compartiment een niveau bereikt waarbij het behalen van de ambitie moeilijk wordt. In het geval het compartiment SPDHV in een gezonde financiële situatie verkeert, zodat zij haar ambitie goed waar kan maken, wordt risicoreductie toegepast. Bij de actuele dekkingsgraad van 109,4% eind 2017 bedraagt de beleidsrenteafdekking volgens de dynamische matrix 35% (2016: 40%) en de renteafdekking (ex-ante) 32,1% (2016: 39,8%). Eind 2017 is de renteafdekking (ex-post) 77,4% (2016: 35,2%).

<i>(bedragen in duizenden euro's)</i>	31 december 2017		31-12-2016
	Balanswaarde	Duration	Duration
Duration van de vastrentende waarden	353.982	10,7	15,3
Duration van de (nominale) Technische Voorziening	752.850	18,8	18,6

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat door inflatie het fonds onvoldoende in staat is door toeslagverlening de koopkracht van de pensioenen op peil te houden.

Het inflatierisico wordt gemitigeerd door te beleggen in zakelijke waarden. Ook is het inflatierisico gemitigeerd doordat er is gekozen voor een renteafdekking die zich beperkt tot het gebruik van langlopende obligaties..

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardedaling van een individuele belegging door de ontwikkeling van marktprijzen. De marktwaarderingen worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het marktrisico en het prijsrisico worden gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsmix.

De aandelenportefeuille is naar regio als volgt samengesteld:

<i>(in miljoenen euro's)</i>	31 december 2017		31 december 2016	
		%		%
Europa	151	41%	157	43%
Japan	20	6%	19	5%
Pacific Basin excl. Japan	80	22%	74	21%
Verenigde Staten	101	28%	102	28%
Zuid en Midden Amerika	9	2%	8	2%
Afrika	4	1%	4	1%
	366	100%	363	100%

Valutarisico (S3)

In het volgende overzicht is weergegeven welk deel van de beleggingen is afgedekt voor valutarisico.

2017 (in duizenden euro's)	US \$	UK £	¥en	Overig	Totaal
Currency overlay (notionals)	160.387	14.876	6.179	4.761	186.203
Beleggingen gevoelig voor wisselkoersmutaties	141.316	51.891	18.439	117.112	328.758
Feitelijk afdekkingspercentage	53,2%	22,3%	25,1%	3,9%	36,2%
Strategisch afdekkingspercentage	51,5%	20,0%	17,4%	2,1%	34,1%

Het credits fonds onder vastrentende waarden bevat beleggingen in USD, maar wordt volledig naar de Euro afgedekt. Het staatsobligatiefonds bevat alleen beleggingen in Euro.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen door faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van het kredietrisico is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat de tegenpartij waarmee het fonds transacties is aangegaan niet kan leveren (in stukken of in geld) terwijl het fonds wel al betaald heeft of stukken heeft geleverd.

Het kredietrisico wordt gemitigeerd door het spreiden van de beleggingen over verschillende kredietwaardige (minimaal investment grade) landen en bedrijven.

Het volgende overzicht toont de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende waarden portefeuille:

<i>(in duizenden euro's)</i>	31 december 2017	%	31 december 2016	%
AAA	156.464	45%	159.043	52%
AA	21.198	6%	10.820	4%
A	57.374	16%	34.333	11%
BBB	109.359	31%	105.796	34%
Lager dan BBB	11.751	3%	11.204	4%
Geen rating	-7.139	-2%	-13.033	-4%
	349.007*)	100%	308.163	100%

*) Dit bestaat uit staatsobligaties (€ 153.328) en bedrijfsobligaties (€ 195.679)

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's) (S6)

Het **langlevenrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Het is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verwacht, waardoor de premie en het pensioenvermogen onvoldoende zijn voor de pensioenopbouw resp. pensioenuitkeringen. Door toepassing van prognosetabellen met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** is het risico dat het fonds bij vroegtijdig overlijden van een actieve deelnemer een partnerpensioen moet uitkeren waarvoor onvoldoende voorzieningen zijn getroffen. Ter gedeeltelijke dekking van dit risico worden overlijdensrisicokapitalen herverzekerd bij Zwitserleven op stoploss basis. Begin 2017 is voor een periode van drie jaar (2017-2019) het contract met Zwitserleven verlengd. Alle overlijdensrisicokapitalen boven een bepaald bedrag (periode 2017-2019: circa € 2,7 miljoen), het zogenaamde eigen behoud, komen voor rekening van de herverzekeraar.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** is het risico dat het fonds voor arbeidsongeschikten een arbeidsongeschiktheidspensioen moet toekennen en jaarlijks pensioen moet opbouwen waarvoor geen premie meer wordt ontvangen.

Voor het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico wordt een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico wordt beheerst doordat in de strategische mix met uitzondering van het niet-beursgenoteerd vastgoed (5% van de portefeuille) alle beleggingen snel te gelde zijn te maken.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast

concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie voor beleggen in landen, regio's en tegenpartijen. De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabellen die zijn opgenomen bij de toelichting op het prijsrisico en het kredietrisico.

Grote posten (meer dan 2% van het balanstotaal) zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Per 31 december 2017 zijn de grote posten staatsobligaties Duitsland (€ 80 miljoen) en Nederland (€ 73 miljoen).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Hiervoor wordt geen buffer aangehouden.

Actief risico (S10)

Actief risico is het risico op actief belegde zakelijke waarden.

Systeemrisico

Systeemrisico is het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Derivaten vormen als afgeleide beleggingsinstrumenten geen aparte beleggingscategorie. De fondsbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken als dit het risico van de beleggingen verlaagt. Met de invoering van het discreditationair mandaat in oktober 2016 wordt door het fonds gebruik gemaakt van derivaten.

15.1.15 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Er zijn geen activa en verplichtingen die niet in de balans zijn opgenomen.

15.1.16 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de bestuurders van het fonds en de aangesloten ondernemingen.

Transacties met bestuurders

De leden van het bestuur die niet op de loonlijst staan van de werkgever ontvangen een honorarium. Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders en er is geen sprake van andere vorderingen op bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen een uitvoeringsovereenkomst gesloten.

15.1.17 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

De pensioenpremie bedraagt 28,1% van de pensioengrondslag voor compartiment SPDHV. Deze premie is gebaseerd op afspraken met het voormalige fonds Stichting Pensioenfonds DHV en is voor vijf jaar tot en met 2019 overeengekomen. Voor alle medewerkers bedraagt de werknemersbijdrage in de premie 8,2% van de pensioengrondslag.

In 2017 betaalden werkgever en werknemers 19,9% respectievelijk 8,2% van de totale premie van 28,1% van de pensioengrondslag.

Nieuwe medewerkers van de aangesloten ondernemingen na 1 januari 2015 worden deelnemers in het compartiment SPDHV. Door de instroom van alle nieuwe deelnemers in het compartiment SPDHV ontstaat mogelijk een verschil in vergrijzing tussen de compartimenten met als gevolg een verschil in de actuarieel benodigde premie per compartiment voor de jaarlijkse opbouw. Dit verschil zal worden vereffend tussen de compartimenten door een correctie op de verdeling van de inkomende vaste pensioenpremie over de beide compartimenten. Deze vereffening is het bestuur overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst met de aangesloten ondernemingen.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premiebijdrage van werkgever	12.533	12.063
Premiebijdrage van werknemers	5.217	5.030
Premievereffening SPDHV – SPH	-342	-181
	17.408	16.912
<hr/>		
<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Feitelijke ontvangen premie	17.408	16.912
Kostendeekkende premie (gedempt)	13.641	13.926
Zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag)	20.337	17.383
Zuivere kostendeekkende premie (incl. VEV opslag en kostenopslag)	24.927	21.682

Het verschil tussen de zuivere kostendeekkende premie (excl. VEV opslag, incl. kostenopslag, € 20.337) en de feitelijke ontvangen premie (17.408) komt ten laste van het resultaat van het fonds.

De **zuivere** kostendeekkende premie is berekend met de *actuele* gepubliceerde RTS per 31 december van het voorgaand boekjaar.

Per 1 januari 2015 hanteert het fonds een kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement conform het Besluit FTK. Deze methode zorgt ervoor dat de kostendeekkende premie minder afhankelijk is van de aanzienlijke (korte termijn) volatiliteit van de RTS. Daarnaast sluit deze systematiek goed aan bij de vaste premieafspraken voor een langere periode tussen het fonds en de aangesloten ondernemingen, die kenmerkend is voor het CDC-karakter van de pensioenregeling. Het verwacht rendement op vastrentende waarden is gebaseerd op de DNB rentetermijnstructuur per 1 januari 2015. Dit rendement staat vast voor de periode 2015-2019. Voor het verwacht rendement op aandelen is uitgegaan van een meetkundig rendement van 6,75% na kosten. Deze meetkundige rendementen zijn gelijk aan de maximale parameters, zoals vastgelegd in artikel 23a, eerste lid van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfonds. Het gemiddeld verwacht rendement is door toepassing van de prudentere strategische beleggingsmix lager dan maximaal is toegestaan. Na evaluatie van de waarderinggrondslagen door de adviserend actuaris is de berekeningswijze van de kostendeekkende premie vanaf primo 2017 gewijzigd. De te gebruiken parameters risicokoopsom wezenpensioen, opslag voor premievrijstelling, risicokoopsom arbeidsongeschiktheidspensioen en opslag voor uitvoeringskosten pensioenbeheer zijn aangepast.

De **gedempte kostendeckende premie** is als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2016
Koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	7.429	7.652
Opslag voor het bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	1.709	1.905
Opslag kosten pensioenbureau voor pensioenbeheer**)	379	543
Ottrekking uit TV voor uitvoeringskosten	0	-425
Indexatiekoopsom minus opslag voor VEV *)	4.124	4.251
	13.641	13.926

*) De toeslagambitie van het fonds: een gecombineerde loon/prijsindex van 1,5% in het eerste jaar, toegroeiend naar een gemiddeld niveau van 2,25% na 5 jaar.

**) Vanaf 2017 in premie begrepen opslag uitvoeringskosten (0,6% van de pensioengrondslagsom).

15.1.18 Premiebijdragen voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.19 Beleggingsresultaten voor risico fonds

<i>(in duizenden euro's)</i>	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
2016				
Vastgoed	1.569	-535	45	1.079
Aandelen	3	31.273	-88	31.188
Vastrentende waarden	2.334	39.375	-309	41.400
Grondstoffen		4.169	-44	4.125
Derivaten	13	-11.345		-11.332
Liquide middelen	-34	-1.052		-1.086
	3.885	61.885	-396	65.374
Rendement vermogen SVA	-279			-279
Advies vermogensbeheer			-58	-58
Overige kosten vermogensbeheer			-112	-112
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-451	-451
	3.606	61.885	-1.017	64.474
2017				
Vastgoed	656	7.517	79	8.252
Aandelen	0	38.476	-68	38.408
Vastrentende waarden	9.985	-22.556	-790	-13.361
Grondstoffen		-2.399	-43	-2.442
Derivaten	12	18.914		18.926
Liquide middelen	-7	-4.035		-4.042
	10.646	35.917	-822	45.741

Rendement vermogen SVA	-190			-190
Advies vermogensbeheer			-78	-78
Overige kosten vermogensbeheer			-290	-290
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer			-606	-606
	10.456	35.917	-1.796	44.577

De kosten van vermogensbeheer in de tabel zijn alleen de **gefactureerde** kosten van vermogensbeheerders. De transactiekosten worden geschat middels de in-en uitstap methode. Deze bedragen voor 2017 € 625.000. Dit is gebaseerd op de aankoop en verkoop bedragen € 109.871.000 respectievelijk € 148.185.000. De inschatting is dat de overige transactiekosten 6 basispunten bedragen. Dit is een bedrag van € 155.000 waarmee de totale transactiekosten komen op € 780.000. De totale transactiekosten zijn dan 10 basispunten van het gemiddeld geïnvesteerd vermogen. Het schattingspercentage van 6 basispunten is gebaseerd op het percentage van de werkelijke kosten, die zijn berekend aan het fonds bij een verkoop door een van de vermogensbeheerders. Deze schatting is in lijn met het percentage dat is vermeld in de AFM rapportage van 2013.

De Stichting Voorziening AOW/Anw DHV (SVA) heeft het beheer van zijn vermogen opgedragen aan compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV overeenkomstig de beleggingsmix van SPDHV. Over het door compartiment SPDHV beheerde vermogen ontvangt SVA een rendement dat procentueel gelijk is aan het door compartiment SPDHV behaalde rendement na kosten.

15.1.20 Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.21 Mutatie vordering herverzekeringsdeel Technische Voorziening

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.22 Herverzekering

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.23 Overige baten

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.24 Pensioenuitkeringen eigen beheer

(in duizenden euro's)	2017	2016
Prepensioen	601	991
Ouderdomspensioen	17.790	17.332
Partnerpensioen	3.137	3.046
Wezenpensioen	34	39
Arbeidsongeschiktheidspensioen	157	123
	21.719	21.531
Afkoop pensioen	67	11
	21.786	21.542
Ontvangen uitkeringen uit herverzekerde rechten van deelnemers	-20	-20
	21.766	21.522

15.1.25 Uitvoeringskosten pensioenbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
- Bestuur en commissies	331	333
- Pensioenbureau	782	541
- Controle en toezicht	140	157
- Advies	81	83
- Eenmalige kosten	208	24
	1.542	1.138
Bijdrage werkgever	-145	-145
Allocatie algemene uitvoeringskosten naar vermogensbeheer	-606	-450
	791	543

Vanaf 1 januari 2015 worden de kosten van leden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en adviescommissies voor zover in dienst bij door de aangesloten ondernemingen doorbelast naar het fonds. Jaarlijks worden de tarieven, in overleg met de aangesloten ondernemingen, door het fonds vastgesteld. Tevens zijn vanaf 1 januari 2015 de kosten van leden die niet op de loonlijst staan van de werkgever voor rekening van het fonds. Voorheen werden beide kosten voor compartiment SPDHV door de werkgever gedragen.

Om compartiment SPDHV hiervoor te compenseren, ontvangt het fonds van de werkgever een bijdrage van € 145.000 (inclusief btw) in de uitvoeringskosten. Deze afspraak geldt voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

De post **bestuur en commissies** betreft bestuurskosten en kosten van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan.

De post **pensioenbureau** betreft de door de HaskoningDHV Nederland B.V. in rekening gebrachte salarissen, sociale lasten en overige personeelskosten. De kosten van de werkzaamheden die worden verricht voor de Stichting AOW/Anw DHV worden doorberekend aan deze stichting en zijn op de personeelskosten in mindering gebracht. Daarnaast bestaat de post pensioenbureau uit kosten van automatisering, huisvesting, communicatie en overige kosten.

De post **controle en toezicht** betreft de kosten van de accountant, de actuariële ondersteuning en heffingen en contributies.

Het honorarium van de externe accountant voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten is € 26.900 (incl. BTW).

De post **advies** betreft actuariële advieskosten en juridische advieskosten.

De post **eenmalige kosten** betreft dit jaar onder andere de kosten voor het onderzoek naar de samenvoeging van de compartimenten en de kosten voor het ontwikkelen van de website.

15.1.26 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van het effect op de Technische Voorziening van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. Vooral omdat de rente primo 2017 (1,35%) waarmee de pensioenopbouw in 2017 wordt berekend lager is dan de rente primo 2016 (1,71%) is deze post van € 20,2 miljoen toegenomen ten opzichte van 2016 (€ 17,3 miljoen).

15.1.27 Rentetoevoeging Technische Voorziening

De Technische Voorziening is opgerent met -0,217%, zijnde de eenjaarsrente in de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur per 31 december 2017 (vorig jaar: -0,06%).

15.1.28 Onttrekking uit Technische Voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

15.1.29 Onttrekking uit Technische Voorziening voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten worden vooraf berekend en opgenomen in de Technische Voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de Technische Voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de kosten van de verslagperiode.

15.1.30 Wijziging rekenrente

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Effect op TV door wijziging rekenrente	-9.433	64.482
	-9.433	64.482

Jaarlijks wordt per 31 december de Technische Voorziening herrekend met de actuele rentetermijnstructuur. In 2017 daalde de Technische Voorziening met €9,4 miljoen door stijging van rekenrente van 1,35% naar 1,51%. In 2016 echter steeg de Technische Voorziening met € 64,5 miljoen door een daling van de rekenrente van 1,71% naar 1,35%.

Technische analyse op basis van rentetermijnstructuur met driemaandsmiddeling en oude UFR-methodiek;

15.1.31 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hiervoor wordt extern actuarieel advies ingewonnen. Dit betreft de veronderstellingen voor sterfte, langlevens, ziekte en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. De vaststelling door het bestuur van de toereikendheid van de Technische Voorziening op basis van schattingen en oordelen is inherent onzeker. Het effect wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

15.1.32 Wijziging grondslagen i.v.m. levensverwachting

Het fonds maakt gebruik van de zogenaamde prognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG). In 2016 heeft het AG de prognosetafel 2016 uitgebracht. De Technische Voorziening per 31 december 2017 is gebaseerd op deze overlevingsgrondslagen.

Ook houdt het fonds er rekening mee dat de gemiddelde levensverwachting van de deelnemers in het fonds hoger is dan het landelijk gemiddelde in de prognosetafels van het Actuarieel Genootschap. Dit heet ervaringssterfte. Ultimo 2017 wordt hiervoor gebruik gemaakt van S&V Ervaringssterfte 2016. Dit maakt een fondsspecifieke correctie op de landelijke prognosetafels door rekening te houden met de bedrijfstak van het fonds (commerciële dienstverlening) en het inkomen van de deelnemers in het fonds.

15.1.33 Wijziging grondslagen i.v.m. aanpassing kostenvoorziening

Pensioenfondsden dienen een toereikende voorziening te hebben voor toekomstige kosten. Bij de toetsing van deze kostenvoorziening wordt uitgegaan van een scenario waarbij de werkgever wegvalt als sponsor. Het fonds moet dan een voorziening voor kosten gevormd hebben om de opgebouwde pensioenen af te kunnen wikkelen zonder bijdragen van de werkgever.

Recent heeft het pensioenfondsbestuur onderzoek uitgevoerd naar een adequate hoogte van de kostenvoorziening. Op grond hiervan besloot het bestuur in 2016 een kostenvoorziening te hanteren van een bedrag van € 1,791 miljoen plus 2% van de Technische Voorziening.

15.1.34 Saldo overdracht van rechten voor risico fonds

Waardeoverdracht betreft de ontvangst van of overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangekocht voor de inkoop van pensioenrechten voor de deelnemer.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Overgenomen pensioenverplichtingen	0	-235
Overgenomen pensioenverplichtingen SVA	0	-32
Overgedragen pensioenverplichtingen	0	1.720
	0	1.453

Het resultaat op overgenomen (inkomende) en overgedragen (uitgaande) waardeoverdrachten kan worden verklaard door de verschillen tussen de actuariële grondslagen waarmee de overdrachtswaarde wordt bepaald en de actuariële grondslagen waarmee de toevoeging respectievelijk vrijval uit de Technische Voorziening wordt bepaald. De verschillen in de actuariële grondslagen worden vooral verklaard door het verschil in gehanteerde (wettelijk) voorgeschreven rente.

15.1.35 Mutatie Technische Voorziening voor risico deelnemer

Niet van toepassing bij compartiment SPDHV.

15.1.36 Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Mutatie herverzekeringsdeel Technische Voorziening (herverzekerde rechten)	20	7
	20	7

15.1.37 Overige lasten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2017	2016
Premie risicoherverzekering Zwitserleven	39	38
Overige rentelasten (niet toe te rekenen aan beleggingsresultaten)	5	1
	44	39

15.2 Bestemming van het saldo van baten en lasten

Er is geen bepaling over de bestemming van het saldo van baten en lasten van compartiment SPDHV opgenomen in de statuten van het fonds. Het positieve saldo van de staat van baten en lasten à € 51,7 miljoen is toegevoegd aan de algemene reserve.

15.3 Gebeurtenissen na balansdatum

Op 20 maart 2018 heeft het bestuur een voorgenomen besluit tot samenvoegen van beide compartimenten genomen.

15.4 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017 ten behoeve van het compartiment SPDHV.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 4,1 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 205.898 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard. Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van compartiment SPDHV van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 12 juni 2018

drs. H. Zaghdoudi AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

16. Overige gegevens

16.1 Verklaring compliance officer

Het pensioenfonds heeft een gedragscode die wordt nageleefd door de verbonden personen. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten tussen het pensioenfonds en betrokkenen in privé te voorkomen. Daarnaast regelt de gedragscode hoe moet worden omgegaan met vertrouwelijke informatie van het pensioenfonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is.

Het pensioenfonds heeft het Nederlands Compliance Instituut (NCI) als externe compliance officer aangesteld. De externe compliance officer houdt toezicht op de naleving van de gedragscode door verbonden personen van het pensioenfonds. Alle verbonden personen dienen volledig transparant te zijn in hun nevenfuncties en in de relatiegeschenken en uitnodigingen die hen worden aangeboden. Hier dienen zij melding van te maken of goedkeuring voor te vragen. Meer specifiek heeft de compliance officer in de uitvoering van haar werkzaamheden de meldingen en goedkeuringen met betrekking tot belangenconflicten, nevenfuncties, (relatie)geschenken en uitnodigingen beoordeeld en geadmistreerd.

De compliance officer meldt in haar rapportage aan het bestuur dat zij in het rapportagejaar 2017 geen overtredingen van de Gedragscode heeft geconstateerd en komen zij tot de conclusie dat er in geen strijdigheden met de Gedragscode aan de orde zijn geweest.

16.2 Controleverklaring onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV op 31 december 2017 en van het resultaat over 2017, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV (SPHDHV) is een multi-ondernemingspensioenfonds en de jaarrekening is opgesteld met een onderscheid naar de gescheiden compartimenten voor de (voormalige) Stichting Pensioenfonds Haskoning (SPH) en de (voormalige) Stichting Pensioenfonds DHV (SPDHV). De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- de staat van baten en lasten over 2017;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen, waaronder de toelichting jaarrekening voor compartiment SPH en voor compartiment SPDHV.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds HaskoningDHV (hierna: de stichting) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 10,5 miljoen (compartiment SPH € 4,4 miljoen en compartiment SPDHV € 6,1 miljoen)
Toegepaste benchmark	0,75% van het pensioenvermogen per 31 december 2017, zijnde het totaal van de technische voorziening voor risico fonds, technische voorziening afgedekt door garantiecontract, technische voorziening voor risico deelnemers en het stichtingskapitaal en reserves. Wij rekenen de materialiteit voor de jaarrekening als geheel toe aan elk van de compartimenten op basis van het pensioenvermogen.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie per compartiment van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien compartiment SPDHV in een herstelsituatie zit, hebben wij een percentage van 0,75% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 220.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben in vergelijking met voorgaand jaar geen wijzigingen in de kernpunten van onze controle aangebracht

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

Kernpunt	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment
----------	--

	<p>van vaststelling.</p> <p>De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting 5 van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad per compartiment niet juist wordt vastgesteld.</p>
Onze controleaanpak	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad per compartiment.</p> <p>De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2017 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuair rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. • Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen per compartiment zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad per compartiment gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per compartiment per 31 december 2017.</p>
Waardering en toelichting beleggingen	
Kernpunt	<p>De beleggingen voor risico fonds zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.</p>

	<p>De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waarde berekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreffen dit de illiquide posities in niet-(beurs)genoteerde vastgoedfondsen in compartiment SPDHV.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 13.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichting “Beleggingen voor risico fonds” (14.1.1 compartiment SPH en 15.1.1 compartiment SPDHV). Uit deze toelichtingen blijkt dat per 31 december 2017 € 826 miljoen is belegd in deze niet-(beurs)genoteerde fondsen, maar dat € 21 miljoen illiquide is. Dit betreft 2,6% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs)genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn.</p>
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van andere accountants. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2017.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De waardering van belangen in dagelijks verhandelbare beleggingsfondsen hebben wij zelfstandig afgestemd met de prijsbron. Wij hebben vastgesteld voor deze beleggingen dat er sprake is van een actieve markt doordat de intrinsieke waarde dagelijks wordt gepubliceerd en deze intrinsieke waarde de basis is voor dagelijkse toe- en uittreding door beleggers. • Voor de posities in niet-dagelijks verhandelbare beleggingsfondsen en voor beleggingsfondsen waarvoor wij niet zelfstandig kunnen vaststellen dat er sprake is van een actieve markt, hebben wij de waardering geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2017 van deze fondsen. Waar deze (nog) niet beschikbaar zijn omvat onze controle aansluiting met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen en marktontwikkelingen tot aan balansdatum, alsmede onderzoek van de uitkomsten van back-testing procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen). <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van niet-(beurs)genoteerde beleggingen per 31 december 2017 en de gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening.</p>

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Kernpunt	<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 13.4 en een nadere toelichting opgenomen in toelichtingen 14.1.7 en 15.1.7 "Voorziening voor risico fonds". Uit deze toelichtingen blijkt dat geen (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden in 2017.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van de stichting. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2017. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2017:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere

	<p>jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2017 en de gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening.

Uitvoering van beleggingsadministratie en herverzekering bij uitvoeringsorganisaties

Kernpunt	<p>De stichting heeft een belangrijk deel van de pensioenvoorziening van compartiment SPH herverzekerd bij Nationale Nederlanden. Daarnaast heeft de stichting de beleggingsadministratie van de beleggingen voor risico fonds inzake compartiment SPH uitbesteed aan een derde partij. Het bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen.</p> <p>De financiële informatie die ontvangen wordt van deze partijen is opgenomen in de jaarrekening van de stichting. Het bestuur heeft ervoor gekozen om de administratie met betrekking tot de verzekerde aanspraken ook zelfstandig te voeren. In 2016 heeft de inrichting van de pensioenadministratie plaats gevonden. Daarnaast voert de stichting een zelfstandige beleggingenadministratie ter controle van de uitbestede beleggingsadministratie. De stichting heeft dit toegelicht in toelichting 14.1.3 Herverzekeringsdeel van de voorziening en toelichting 14.1.14 Risicobeheer van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerst en dat de ontvangen financiële informatie van de uitbestedingspartijen niet betrouwbaar is.</p>
Onze controleaanpak	<p>Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juistheid van de basisgegevens bij de herverzekeringsmaatschappij en de betrouwbaarheid van de vastleggingen door de uitvoeringsorganisatie getoetst op basis van vergelijking met de zelfstandige vastleggingen van de stichting en de rapportages van de uitvoeringsorganisatie.</p> <p>Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.</p>
Belangrijke observaties	Wij hebben geen aanwijzingen die duiden op materiële tekortkomingen in de beheersing van uitbestede processen of in de betrouwbaarheid van financiële informatie ontvangen van de uitbestedingspartijen die relevant zijn voor de totstandkoming van de jaarrekening.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, bestaande uit het verslag van het bestuur, het pensioenfonds, de organisatiestructuur, governance-aspecten, risicomanagement, financiën compartiment SPH en financiën compartiment SPDHV
- de overige gegevens
- de andere informatie, bestaande uit het voorwoord, de kerncijfers, verantwoordingsorgaan, visitatiecommissie, personalia en bijlagen pensionering en overlijden en de begrippenlijst.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse

controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 12 juni 2018

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. J. Slager RA

17. Pensionering en overlijden SPH

Pensionering

Door de nieuwe privacy wetgeving (AVG) is het enkel toegestaan deze informatie op te nemen na goedkeuring door de betrokkene.

In het verslagjaar gingen 28 (ex-)deelnemers met pensioen, hiervan hebben 5 (ex-)deelnemers niet gereageerd en 18 (ex-)deelnemers hebben ingestemd met vermelding in het jaarverslag:

H.A.M. van den Bosch
A.J. Geelhoed
H.E. Klein Entink
J.W. Mourits
M.J.A. Nijssen
W.G.J. Overbeek
J. Pietersen
D. Piquer
H.A. Remie
A.J.G.M. Stens
J.H.A.T. Thomassen
R.T.J. Wijdemans
K.H. Brouwer
J.L. van Grondelle
C.T. Tan
P.W.H. Uijen
C.H.J. Groenendaal
H. Sloots

Overlijden

Door de nieuwe privacy wetgeving (AVG) is het niet meer toegestaan deze informatie op te nemen.

18. Pensionering en overlijden SPDHV

Pensionering

Door de nieuwe privacy wetgeving (AVG) is het enkel toegestaan deze informatie op te nemen na goedkeuring door de betrokkene.

In het verslagjaar gingen 40 (ex-) deelnemers met pensioen, hiervan hebben 12 (ex-)deelnemers niet gereageerd en 22 (ex-)deelnemers hebben ingestemd met vermelding in het jaarverslag:

G. Snoekc - Blankestijn
L.Y. van Cauter
L.G.M. Coerver
P.M. Fijnenberg
A.A. Gevers
A.J.F. van Gompel
C.J. Grooters
T.W. van der Hoeven
W. Homan
W.E.J. Huiberts
F. van Kan
J.A. van Nieukerken
D.E. van de Poel
H.W. Rooyakkers
H.J.A.M. Storcken
J. Teeuwen
J.M.N. Tummers
H.S.J. van Wieringen
E.P.M. Husslage
C.M.M. van der Knaap
F.L. van Kogelenberg
G. Rakhou

Overlijden

Door de nieuwe privacy wetgeving (AVG) is het niet meer toegestaan deze informatie op te nemen.

19. Begrippenlijst

Aanspraakgerechtigde	Maakt aanspraak op een nog niet ingegaan pensioen. Naast de <i>(gewezen) deelnemer</i> is dit ook de begunstigde voor een <i>partner- of wezenpensioen</i> .
ABTN	Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. Deze, door de wet verplicht gestelde, nota beschrijft de financieringsopzet van de reglementaire pensioenen.
Actuariële grondslagen	Veronderstellingen voor de vaststelling van de <i>Technische Voorziening</i> en de pensioenpremie. Deze hebben onder meer betrekking op de gehanteerde rekenrente, de levensverwachting van de deelnemers en opslagen die in de premie worden meegenomen, zoals voor de uitvoeringskosten.
Actuaris	Berekent met wiskundige modellen de premies en de <i>Technische Voorziening</i> .
ALM- of Asset Liability Management-studie	Analyse in diverse scenario's van de te verwachten ontwikkelingen in de financiële positie van het fonds en van de waarschijnlijkheid ervan, en het risico dat de desbetreffende verwachtingen niet worden gerealiseerd.
Belegd vermogen	Totale waarde van alle beleggingen van het fonds.
Beleidsdekkingsgraad	Dit is de dekkingsgraad waarop de pensioenfonds hun beleidsbeslissingen moeten baseren en wordt berekend als het gemiddelde van de dekkingsgraden(gebaseerd op marktinformatie) van de laatste twaalf maanden.
CBS consumenten-prijsindex (CPI), alle huishoudens, afgeleid	Niveau van consumentenprijspeil in een bepaald basisjaar. De afgeleide CPI is exclusief het effect van veranderingen in de tarieven van productgebonden belastingen (bijv. btw en accijns op alcohol en tabak) en subsidies.
CAK	Centraal Administratie Kantoor.
Collateral	Onderpand. Een bezitting aanvaard als waarborg voor een lening of een andere verplichting.
Continuïteitsanalyse	Toont de ontwikkeling van de financiële situatie op langere termijn (15 jaar). Hiermee wordt beoordeeld of de financiële risico's van het pensioenfonds op lange termijn zich binnen aanvaardbare grenzen bevinden. Deze analyse moet volgens het <i>nFTK</i> eens in de drie jaar worden gemaakt.
Crisisplan	Wanneer het pensioenfonds op korte termijn niet meer aan de doelstellingen kan voldoen, bevindt het pensioenfonds zich in een financiële crisis. Het financieel crisisplan is een richtlijn voor hoe te handelen in geval van een crisis.
Deelnemer	Werknemer die pensioen opbouwt via de pensioenregeling. Ook de werknemer met een WIA-uitkering is deelnemer.
Dekkingsgraad	Maat voor de financiële positie van pensioenfonds en de zekerstelling van de (toekomstige) pensioenen. Er zijn de volgende varianten: - (Nominale) dekkingsgraad: pensioenvermogen gedeeld door de Technische Voorziening (TV) *100%. - Vereiste dekkingsgraad: vereist eigen vermogen gedeeld door TV * 100%.
Dekkingsgraadsjabloon	Bij het <i>herstelplan</i> behorend voorgeschreven model met de kwantitatieve uitwerking van het voorgenomen herstelbeleid.
Dekkingstekort	Er is een dekkingstekort als de <i>beleidsdekkingsgraad</i> onder het minimaal vereiste eigen vermogen ligt.
Directe beleggingsopbrengsten	Rente en dividendopbrengsten van beleggingen.
Diversificatie-effect	Effect van spreiding van de beleggingsportefeuille op het vereiste vermogen.
DNB	De Nederlandsche Bank. Toezichthouder van pensioenfonds, verzekeraars en kredietinstellingen in Nederland.

Duration	Gewogen gemiddelde looptijd van alle contant gemaakte kasstromen van een obligatie. Dit is de koersgevoeligheid van obligaties voor veranderingen in de rente. Bij een duration van 5 jaar daalt (stijgt) de koers van de obligatie 0,5% als de rente 0,1% stijgt (daalt).
Ervaringssterfte	Het verschil tussen de verwachte sterfte van de pensioenfondspopulatie en de verwachte sterfte van de gehele Nederlandse bevolking.
FIRM	Door DNB ontwikkelde methode voor de analyse van risico's.
FOCUS!	Vernieuwde toezichtaanpak van DNB met ingang van 2012.
Franchise	Deel van het salaris waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt. Aangenomen wordt dat de pensioenopbouw over dit deel van het salaris wordt gedekt door de later te ontvangen AOW-uitkering.
FTK of Financieel Toetsingskader	Toezichtregime voor de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfonds. Het is opgenomen in de Pensioenwet die op 1 januari 2007 in werking is getreden.
Gewezen deelnemer	<i>Deelnemer</i> van wie het deelnemerschap is geëindigd, die pensioen bij het fonds heeft opgebouwd waarvoor geen premie meer hoeft te worden betaald.
Haalbaarheidstoets	Op grond van artikel 143 van de Pensioenwet voert een pensioenfonds elk jaar een haalbaarheidstoets uit. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.
Herstelplan	Plan van aanpak gericht op het herstel van het <i>dekkingstekort</i> of het <i>reservetekort</i> bij een pensioenfonds.
Inhaaltoeslagen	<i>Toeslagen</i> die kunnen worden verleend, voor zover deze in het verleden niet voor 100% zijn toegekend.
Kostendekkende pensioenpremie	Premie nodig volgens het <i>FTK</i> om de onvoorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst in dat jaar en voor de langere termijn na te komen.
Middelloonregeling	Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen afhankelijk is van het gemiddelde van de <i>pensioengrondslagen</i> tijdens de deelneming.
Minimaal vereist eigen vermogen	Minimale solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden.
Minimaal vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>minimaal vereist eigen vermogen</i> .
Partnerpensioen	Levenslange of tijdelijke uitkering aan de partner vanaf het moment van overlijden van de deelnemer. De partner kan zijn de huwelijkspartner, de geregistreerde partner of degene met wie wordt samengewoond.
Pensioengerechtigde	Ontvangt een ingegaan ouderdomspensioen, prepensioen, arbeidsongeschiktheidspensioen, <i>partnerpensioen</i> of <i>wezenpensioen</i> .
Pensioengrondslag	Deel van <i>pensioengevend salaris</i> na aftrek van de <i>franchise</i> . Dit is de basis voor de berekening van het pensioen en de pensioenpremie.
Pensioenvermogen	Reserve van het fonds vermeerderd met de <i>Technische Voorziening</i> .
Pensioengevend salaris	12,96 maal het bruto maandsalaris.
Pension Fund Governance	Wijze waarop pensioenfonds verantwoording aflegt aan belanghebbenden en waarop het interne toezicht is georganiseerd (goed pensioenfondsbestuur).
Prognosetafels	Tonen de sterftekansen afhankelijk van de bereikte leeftijd. Aan de hand van de prognosetafels worden de gemiddelde verwachte levensduren berekend.
Rekenrente	Rente waarmee toekomstige pensioenbetalingen contant worden gemaakt.
Rentetermijnstructuur (RTS)	De rentetermijnstructuur is een door DNB voorgeschreven tabel die voor verschillende looptijden aangeeft met welke rekenrente de toekomstige pensioenuitkeringen contant moeten worden gemaakt.
Reservetekort	Er is een reservetekort als de beleidsdekkingsgraad boven het minimaal vereist eigen vermogen, maar onder het vereist eigen vermogen ligt.
Risicohouding	De mate waarin een fonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds.

Swap	Ruilcontract. Dit is een financieel product waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico ruilt met dat van een andere partij (een voorbeeld is het uitruilen van renterisico).
Technische Voorziening (TV)	Voorziening voor toekomstig uit te keren pensioenen die over de verstreken jaren zijn opgebouwd.
Toekomstbestendig indexeren	De Pensioenwet bepaalt dat een pensioenfonds de pensioenen alleen mag indexeren (verhogen) als het deze indexatie naar verwachting ook in de verre toekomst kan toekennen. Dit noemen we toekomstbestendig indexeren.
Toeslagen, toeslagverlening	Verhoging van de opgebouwde en ingegane pensioenen. Ook wel indexatie genoemd.
Total Expense Ratio (TER)	De kostenratio of TER van een beleggingsfonds is de optelsom van de jaarlijkse beheervergoeding en operationele kosten.
Ultimate Forward Rate (UFR)	Risicovrije rekenrente (Forward Rate) die vanaf 20 jaar convergeert naar een voortschrijdend gemiddelde van marktrenten over de voorgaande 120 maandeindes bij 60 jaar. Een Forward Rate is een toekomstige eenjaarsrente.
UPO	Uniform Pensioen Overzicht
Vereist eigen vermogen	Solvabiliteitsbuffer die het fonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen worden uitgekeerd. De kans dat er binnen een jaar een dekkingstekort ontstaat, moet kleiner zijn dan 2,5%.
Vereist vermogen	Som van de <i>Technische Voorziening</i> en het <i>vereist eigen vermogen</i> .
Visitatie	Vorm van intern toezicht in het kader van <i>Pension Fund Governance</i> , waarbij het bestuur aan een visitatiecommissie van onafhankelijke deskundigen opdracht geeft om het functioneren van het bestuur te bezien.
Waardeoverdracht	Overdragen van de contante waarde van opgebouwd pensioen wanneer een werknemer van pensioenregeling wisselt.
Wezenpensioen	Nabestaandenpensioen dat na overlijden van een deelnemer wordt uitgekeerd aan de kinderen van de overleden <i>deelnemer</i> .
Zakelijke waarden	Verzamelnaam voor beleggingen in aandelen, vastgoed en grondstoffen.